

MAGYAR
TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

1902

XVII. ÉVFOLYAM

IV. FÜZET

ÁPRILIS

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
<i>Dr. Vámgel Jenő.</i> Az állat- és növénytan tanítása	177
<i>Simkó Endre.</i> A tanítóképző-intézetekben tartandó vizsgálatokról	195
<i>O. M. Benedek Samu</i>	204
<i>Simkó Endre.</i> A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről. (Az 1900—1901. évi értesítők nyomán)	207
NÉPOKTATÁS.	
<i>Somogyi Géza.</i> A tanító egyesületek működésének felelevenítése	215
ELMÉLET.	
<i>Peltes János.</i> Általános élettan (IX. közlemény)	221
IRODALOM.	
<i>Papp József.</i> Farkas Sándor földrajza	223
<i>Békei Józsa.</i> Daloskönyv (könyvismertetés)	233
OKIRATTÁR.	
Rendelet az ifjúsági egyesületek ügyében	239
VEGYESEK	244
Kimutatás	248

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrásy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>evenkint</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárhoz (Budapest I., Györi-út 11. sz. Paedagogium) küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVII. ÉVFOLYAM.

1902. április.

IV. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Az állat- s növénytan tanítása.¹

Alkotmányos életünk visszaszerzése óta minden téren óriási a haladásunk s iparkodtunk elmaradottságunkat kipótólva, a művelt nemzetek sorában elfoglalni azt a helyet, melyet a sors nekünk kijelölt. A közművelődés minden szakán hihetetlen gyorsasággal léptettük életbe az üdvösebbnél üdvösebb intézkedéseket, melyeknek közös célja volt: hazánk nemzeti életét megerősíteni, az erkölcsi nevelés, jellemképzés mellett népünk általános műveltségét, mint annak a minimális szellemi kincsnek a megszerzését biztosítani, melyet szeretett magyar hazánk minden fia számára egyaránt biztosítania kell. Általános érvényű törvény a természetben, hogy a rohamos fejlődés, gyors növekedés nem jár mindig karöltve a tökéletességgel, a mennyiben az a szervezet egyik vagy másik részének kifejlődését akadályozza, vagyis hogy a rohamos fejlődés, nem lévén törvényszerű, az mindig bizonyos mérvben az élő szervezet más műszereinek rovására történik. Így volt azelőtt a tanítóképző-intézetekkel is, a melyeknek pedig rendkívüli nagy nemzeti hivatást kell végezniök; mert ha mi igazán a magyar kulturát akarjuk s kívánjuk szolgálni és ha valóban erős, egységes, a jelenkor követelményeinek megfelelő műveltséggel bíró, nemes nemzeti érzéstől áthatott nemzedékeket kívánunk nevelni, akkor a nevelést a legalsó fokon kell megkezdenünk. A gyermek lelkébe már fiatalon be kell csepegtetni a nemzeti szellemet: a hazaszeretetet, a testet úgy, mint a lelket egyaránt erősítő s nemesítő munkakedvet. A gyermeket idejekorán meg kell tanítani, hogy majdan a tiszta emberi méltóság és igazság érzetével hazája s embertársai javáért buzgólkodó hazafi lehessen. E feltételeknek pedig csak úgy felelhetünk meg, ha első sorban kötelességtudó, lelkes, önzetlen tanítókat nevelünk s adunk a hazának, kik azután igazi nemzeti hivatást végezve, lerakják a magyar nemzeti élet alapköveit. Anélkül bármennyit is dolgozunk, munkánk hiabavaló lesz; ilyképen

¹ Felolvasta a szerző f. é. március hó 3-án tartott választmányi ülésen.

nemzeti művelődésünk olyan lenne, mint szilárd alap nélkül homokra épített palota, mely bármily fényes is, a legkisebb rázkódtatásra összedől. Ezért nem szabad a tanítók munkakörét kicsinyelnünk, hanem ellenkezőleg a legnagyobb elismeréssel kell róluk megemlékeznünk, főleg mint olyanokról, kik elsősorban vannak hivatva az államnak az ember-szeretet és művelődés terén segédkezet nyújtani. De ha már a tanítók ilyen fontos nemzeti hivatást végeznek az államtestben, akkor hasonló, talán még fontosabb feladatot teljesítenek a tanítóképző-intézetek, melyek tanárainak hivatása hazánknak megfelelő tanítókat képezni, a miért is a tanítóképzők jótékony hatása a szerzett lelki vagyonnak az iskolai életben való értékesítésében végeredményben nemzedékekről-nemzedékekre válik gyümölcsözővé. A tanítóképzés hiányainak szomorú körülményei lépten-nyomon tapasztalhatók. Ez indította azután az egyesületet s a magas kormányt arra, hogy e bajokkal behatóan foglalkozzék s hogy az egész tanítóképzést új, egészséges alapra helyezve, legközelebb a modern kor követelményeinek s nemzeti hitvallásunknak megfelelő tantervet léptessen életbe. Örömmel, szívem egész melegevel üdvözlöm e tantervet, mint olyant, a melytől méltán várhatom egy szebb jövőnek hajnalát derengeni, mert benne — a költővel mondvá:

•Egy újabb szellem kezd felkúzdani,
Egy új irány tör át a lelkeken:
A nyers fajokba tisztább érzeményt,
Gyümölcsözőbb eszméket oltani,
Hogy végre egymást szívből átkarolják. •

Az új tanterv különösen a természetrajzi tárgyak tanítását alakítja át lényegesen, mert bizony a régi tanterv e tekintetben nagyon is hézagos és semmitmondó volt. Ez új tantervvel az állat- és növénytan elfoglalják azt a helyet, melyet a tanítóképzésben betölteniök szükség-szerű. Ugy hiszem, abban mindnyájan egyetértünk, hogy különösen hazánkban a tanítóképzésben, főleg a gyakorlati élet követelményeivel megegyező s a gazdasági ismeretekre alapított természetrajzi tanításra kell törekednünk, nem pedig a magasabb tudományos alapon álló természetrajzi ismeretek nagy halmazának egyszerű előadására. Csak ily módon érhetjük el, hogy a hivatásukat jól betöltő tanítók hazánk gazdasági ujjaszületésében az oroszlanrészt végezdhessék. Megjegyezhetem, hogy szerény véleményem szerint az új tanterv e követelményeknek úgy egészében, mint részleteiben teljesen megfelel, úgy, hogy e tekintetben az csak nagy örömet és megnyugvást kelt bennem. A kiszabott határok keretében nagyon is szépen és jól lehet az állat és növénytant tanítani s kis jóakarattal minden tanító megszerezheti magának azt az általános természetrajzi ismeretet, melyre neki künn az életben okvetlenül szüksége van.

Ezek után lássuk, hogy az új tanterv keretében miképen lehet a természetrajz tanításának problémáját gyümölcsözően megoldani. Feladatomból két részből áll: az elméleti oktatás ismertetése s másodsor azon segédeszközökről való megemlékezés, melyek az állat- és növénytan tanításakor a tanár kezébe esnek s így igen könnyen felhasz-

nálhatók. Jelenleg csupán az utóbbiakról kívánok megemlékezni, míg az elméleti oktatásról, szíves engedelmükkel, máskor óhajtok egyet-mást elmondani.¹

Az állat- és növénytan tanítása a következő mellék-, segédeszközökkel történik:

1. tanulógyűjtemény,
2. iskolai kert,
3. kirándulások,
4. továbbképzés, esetleg az önképzőkörrel kapcsolatosan. Ezek mindegyike olyan fontos, hogy külön-külön kell velük behatóan foglalkozni.

A tanítás egyik legfontosabb segédeszköze a **tanulógyűjtemény**. Az előadások ugyanis megfelelő demonstrációkkal kísérendők, a mikor a legtöbb állatot vagy növényt természetes példányban, vagy legalább híven ábrázolt képen mutatjuk be. E bemutatás azonban nem elégséges ahhoz, hogy a növendék lelkületében maradandó képet hagyjon, annál kevésbé felel meg annak, hogy a tanuló az illető szervezet legfőbb sajátságait megjegyezhesse; hisz arra nem juthat elegendő idő sem, bármennyire igyekszik a tanár. A bemutatott dolgokat az óra után rendszerint visszaviszik a szertárba, a hová a növendékeknek bejutni nagyon bajos. Egyedül a tankönyvből pedig maradandóan megtanulni a természeti dolgokat ismét nem igen lehet; ha még oly jó s akárminő szép illusztrációkkal ellátott is az. A tankönyv csak segédeszköz s a legnagyobb pedagógiai hibát követi el az a tanár, aki esetleg a tankönyvet bemagoltatja. Egyedüli helyes módja a természetrajz tanulásának, hogy a növendék természetes példányokon tanulja meg tankönyve segítségével az egyes állatok s növények sajátságait, természetes példányokat megfigyelve, vezesse le az illető csoportok közös jellemvonásait s tulajdonságait s végül hogy a tanár az illető állatot vagy növényt a növendék kezébe adva kérdezzen. Ily módon elérhetjük: 1. hogy a növendék sokkal könnyebben s hamarabb tanulja meg az állat- s növénytant; 2. hogy faunistikai és floristikai ismeretei rendkívül bővülnek, mert gyakorolhatja magát az állat- s növényfajok felismerésében, a mire pedig neki később, ha hivatásának igazán meg akar felelni, rendkívül nagy szüksége leend.

Teljesen kellő módot s eszközt azonban egymagában még ez sem biztosíthat, mert a természet valójában csak magában a természetben ismerhető fel. Természetrajzot tulajdonképen a szabad természetben kellene tanítanunk: a mező jelenségei csak künn a mezőn szemlélhetők, a tó élete a tavon, a tengeré a tengeren, az erdőé csak az erdőben tárulhat fel egész valóságában s a maga megragadó sajátzerű voltában. Erről persze le kell mondanunk, de nem azon eszközökről, melyekkel a jelenségeket legjobban állíthatjuk a tanulók lelke elé s melyekkel a valóságot legjobban megközelíthetjük. E tekintetben pedig a tanulógyűjtemény az, mely az élő természet megközelítésére vezet a szemlé-

¹ A választmány felkérte szerzőt módszere elméleti részének előadására is. Szerk.

lődésben s így igen alkalmas taneszköz. Csodálatos, hogy nálunk igen sokat irtak már különféle taneszközökről s mégis erről az útról, melyen a legegyszerűbben s a legegyszerűbben közelítjük meg a nagy természetet, alig emlékeznek meg. Az ilyen tanulógyűjtemény létesítése okoz ugyan költséget, de meg vagyok győződve, hogy ez áldozatot nagyon is, sőt sokkal inkább felülmúlja a haszon, eredmény s nevelő hatás, semhogy kétségeskedhetnénk ilyenmő elhatározásunkban, ha főcélunk a sikeres tanítás Különösen fontos és majdnem nélkülözhetetlen az ilyen gyűjtemény az állattan tanításához. A tanulógyűjtemény okos, körültekintő berendezéssel valóban megbecsülhetetlen kincse lenne az iskolának, mely teljes, ideális megvalósulásában mindenek fölé helyezendő. Az ilyenmő gyűjtemény összeállítását némiképen a helyi viszonyok befolyásolják, de általában olyképen kell tárgyait összehozni, hogy benne mindazon állatok és növények képviselve legyenek, melyek felismerését minden tanítótól joggal megkövetelhetjük. Első sorban a hazai faunára s florára kell figyelemmel lenni, azután pedig mindazon élő szervezetekre, melyek az emberre nézve hasznosak vagy károsak, avagy melyek házi állatainkat vagy kulturnövényeinket pusztítva, közvetve játszanak fontos szerepet az ember háztartásában. Hasonlóan kiváló figyelemre kell méltatni a mezőgazdaságilag s erdészetileg, iparilag vagy orvosi szempontból nevezetes állatokat s növényeket, míg ezek mellett a tudományilag fontos élő szervezeteket, még inkább a külföldieket akár bátran el is hagyhatnánk. Egyszóval a gyakorlati élet követelményeit kellene szem előtt tartani. Minden egyes állatból s növényből két példányra lenne szükség: egyik a tudomány s a tanítás követelményei szerint volna kellő csinnal felállítandó, magyarul, esetleg latinul megnevezve; a másik pedig egyszerűen — meg nem nevezve — üveg-hengerbe vagy üvegdobozba lenne elteendő. Míg az előbbieket jól zárható üvegszekrénybe állítanánk s a tanulóknak csak összehasonlításul és szemlélésre szolgálnának, addig az utóbbiakat a növendékek kézbe vehetnék tanulgatás alkalmával. Ezeket — mint említettem — megnevezni, jelző szelvénykéekkel ellátni nem szabad, hogy a növendékek ily módon az állatok és növények gyakorlati felismerésében kiképezhessék magukat. Ugyanezen készítményeket használnák a tanárok a feleltetéskor és vizsgáztatáskor is. E gyűjtemény a tanteremben volna elhelyezendő, még pedig olyképen, hogy a növendékek a rendes előadó órán kívül is használhatnák meghatározott időben; rendben tartását pedig hetenkint mindig más és más növendék vállalná magára. Ha esetleg egyik vagy másik készítményt eltörnek a növendékek, az nem nagy baj; sokkal nagyobb szegény az, ha a tanító kikerülve az életbe, nem képes a cickányt az egértől, vagy a boglárkafélet a mákfélétől megkülönböztetni. A megnevezett példányokat az életviszonyoknak megfelelően előfordulásuk helyei szerint csoportosítanánk, míg a meg nem nevezettek a tudományos rendszer szerint osztályozva lennének külön-külön fiókokban elhelyezve. Így külön lennének az emberre, a házi állatokra vonatkozó legfőbb készítmények, az emberi lakások közelében tartózkodó mezei, erdei, édesvízi, tengeri, esetleg külföldi állatok legfőbb képviselői; hasonlóan a virágos-, konyha- és gyümölcsöskerti,

mezei, mint gazdasági, ipari és kereskedelmi, gyógyító s mérges növények, valamint a gyomok; továbbá erdei fás- és nem fás-, vízi-, esetleg egyes külföldi s végül virágtalan növények. A növényektől kézbevehető állatok és növények meg nem nevezve — mint említettem — rendszertanilag lennének csoportosítva, hogy ily módon is jobban hozzászoknának felismerésükhöz, különösen pedig előfordulási helyeiknek megjegyzéséhez. Mindössze alig 250—300 állat- és növényfajra lenne szükségünk, a melyek legnagyobbbrészt természetes példányokban volnának meg s csak egyeseket engednénk át természetű képekben a növények használatára, megjegyezvén, hogy e gyűjteményben olyan állatoknak s növényeknek nem szabad lenni, a melyekre nem hivatkozunk, vagy a melyekre szükség nincs. Hogy kutyát, elefántot, oroszlant, tevét stb. már a kisdédóvból is jól megismert állatot vagy növényt nem veszünk be a gyűjteménybe, az magától értetődik. Legtöbbjét gyűjtés útján is be lehet szerezni 1—2 év alatt és elenyésző csekély részét kellene megvenni.

Az összeállításban, melyet a választmány megtisztelő megbízása folytán végeztem, — kiváló tekintettel voltam a gyakorlati élet követelményeire. Ha esetleg egyik vagy másik faj belőle kimaradt volna, vagy ha olyan fajt vettem volna fel, a mely egyik vagy másik kollega nézetével ellenkezik, — úgy kérem azon meg nem ütközni; mert hisz csak próbaképpen állítottam össze a névsort, a mely összeállítás azután a helyi viszonyok és az egyének felfogása szerint változik is. Az egyes fajok nevei után zárójelben levő jelzések mutatják, hogy az illető példány képen (*k.*), borszeszben vagy 4⁰/₀-os formolban (*b.*), illetőleg szárazon (*sz.*) teendő el.

A) Állatok.¹

I. *Protozoa*: Amoeba (*k.*), Nummulites (*sz.*), Plasmodium malariae (*k.*), ázalékok (*k.*).

II. *Coelenterata et Porifera*: Vizigyöngy (*Spongilla* sp?, *sz.*), mosdószivacs (*sz.*), korallváz (*sz.*), Actinia (*k.*), Medusa (*k.*), Hydra (*k.*).

III. *Echinoderma*: tengeri csillag (*Asteropecten aurantiacus*, *sz.*), tengeri kövi sünn (*Echinus lividus*, *sz.*), tengeri uborka (*Holothuria tubulosa* *b.*).

IV. *Vermes*: Orvosi nadály (*Hirudo officinalis* *b.*), lónadály (*Aulostomum gulo*, *b.*), földi giliszta (*Lumbricus terrestris*, *b.*), orsó giliszta (*Ascaris lumbricoides*, *b.*), végbél giliszta (*Oxyuris vermicularis*,

¹ A káros rovarok könnyen minden díj nélkül beszerezhetők a magyar királyi Rovartani-állomásról (II., oszlop-utca Budapest), csak hivatalosan kell a m. kir. földművelésügyi ministeriumhoz átírni. Rendszerint 5—6 dobozt szokott a Rovartani-állomás évenként szétküldeni.

Igen ajánlatos az egyes rovarokat, vagy esetleg más szárazon eltett kisebb tárgyakat külön-külön kis üvegdobozban elhelyezni. A dobozt saját magunk házilag is készíthetjük. E célból veszünk közönséges fa-szivardobozt, belőle megfelelő szélességű (1.5—2 cm.) facsikokat fűrészselünk. E facsikokból azután a doboz keretjét, azaz oldalvázát összeállítván, az egyes részeket syndetikonnal összeragasztjuk, esetleg kis szegekkel összegezzük és a dobozkeret aljának és tetejének megfelelő üveglemezt vágunk ki. A fa-

b.), trichina (k.), golyóúszóg (*Tylenchus tritici*, sz.), májmétely (*Distomum hepaticum*, b.), galandféreg (*Taenia solium*, b.), borsóka (*Cysticercus cellulosae*, b.), borsókás disznóhús (b.).

V. *Mollusca*: Tavi kagyló (*Anodonta cygnea* b.), és héja. festék kagyló (*Unio pictorum*), osztriga (*Ostrea edulis*) és fésű kagyló (*Pecten jacobaeus*) héjai. Mezei csiga (*Limax agrestis*, b.), kert-i (*Helix hortensis*), éti- (*Helix pomatia*), mocsári- (*Limneus stagnalis*), tányér- (*Planorbis corneus*), elevenszülő- (*Paludina vivipara*), továbbá *Murex*, *Cyprea*, *Conus* és *Haliotis* tengeri csigák házai. *Sepia* (b.) és *sepia* héja (*Os sepiae* sz.).

VI. *Arthropoda*. a) *Crustacea*: folyami rák (*Astacus fluviatilis*, b., és szétszedett váza), tengeri pók (*Maja squinado*, sz.), apró alsóbbrendű rákok kis üvegben (b. mint: *Daphnia* sp?, *Cyclops* sp?, *Cypris* sp?), *Apus* (b.), *Branchypus* (b.), bolha rák (*Gammarus pulex*, b.), ászka rák (*Oniscus murarius*, b.), vízi ászka rák (*Asellus aquaticus*, b.).

b) *Myriopoda*, *Arachnoidea*: *Scolopendra* sp? (b.), *Lithobius* sp? (b.), *Julus* sp? (b.), *Scutigera arachnoides* (b); skorpió (b.), könyvskorpió (*Chelifer cancrivorus*, b.), kaszás pók (*Liobonum opilio*, b.), házi pók (*Tegenaria domestica*, b.), keresztes pók (*Epeira diadema*, b.), pokoli cselő pók (*Trochosa infernalis*, b.), dajka kezes pók (*Chiracanthium punctorium*, b.), kullancs (*Ixodes ricinus*, b.), zsendelytetű (*Argas reflexus*, b.), rühátka (*Sarcoptes scabiei*, k.), sajtatka (*Tyroglyphus siro*, b., k.), szőlő atka (*Phytopus vitis*) által megtámadott szőlőlevél (sz.). Szétszedett pókváz.

c) *Insecta*. — 1. *Orthoptera*: fülbemászó (*Forficula auricularia*, sz.), mezei tücsök (*Gryllus campestris*, sz.), házi tücsök (*Gr. domesticus*, sz.), lótetű (*Gryllotalpa vulgaris*, sz.), zöld szöcske (*Locusta viridissima* sz.), vándorsáska (*Acridium migratorium*, sz.), marokkói sáska (*Stauronotus maroccanus*, sz.), olasz sáska (*Caloptenus italicus*, sz.), konyhai sváb (*Periplaneta orientalis* sz. és petecsomója, b.), muszka bogár (*Blatta germanica*, sz.), lapos szitakötő (*Libellula depressa*, sz.) és lárvája (b.), kérész (*Ephemera vulgaris*, sz.) és lárvája (b.), tiszavirág (*Palingenia longicaudata*, sz.).

2. *Neuroptera*: hangyaleső (*Myrmecoleon formicarius*, sz.) és lárvája (b.), tegzes szitakötő (*Phryganea grandis*, sz.) és lárvája (b.).

3. *Coleoptera*: bőr futrinka (*Procrustes coriaceus*, sz.), ragyás futrinka (*Carabus Urichii*, sz.), mezei cicindela (*Cicindela campestris*, sz.), gabona futrinka (*Zabrus gibbus*, sz.) és ollós kukac nevű lárvája (b.), bábrabló (*Calosoma sycophanta*, sz.), csik bogár (*Dytiscus marginalis*, sz.) és lárvája (b.), csibor (*Hydrophilus piceus*, sz.) és lárvája (b.), temető bogár (*Necro*

keret belsejét fényes fehér papírral kiragasztjuk, majd az alsó üveglemezre kis parafa darabot ragasztunk s abba az illető rovar, miután gombostűjét megfelelően lecsíptük, erősen betűzzük. Végül az üveglemezeket syndetikonnal a kerethez ragasztjuk s az egészet oldalról tetszésszerű színű papírral bevonjuk. Az ily módon eltett rovar légmentesen elzárt s könnyen kezelhető s ép úgy felső, mint alsó része külön-külön is az üvegen át jól tanulmányozható.

A borszeszben vagy 40/0 formolban eltett állatokra pedig egyszerű üveghengerek ajánlhatók, melyek egyik végükön laposra vannak beolvasztva, a másik végük pedig parafadugóval jól elzárható.

phorus vespillo, sz.), fekete dögbogár (*Silpha atrata*, sz.), szalonna bogár (*Dermestes lardarius*, sz.), *Anthrenus museorum* (sz.), közönséges cserebogár (*Melolontha vulgaris*, sz.) és pajorja (b.), kalló cserebogár (*Polyphilla fullo*, sz.), sárga cserebogár (*Rhizotrogus solstitialis*, sz.), szípoly (*Anisoplia fruticosa*, sz.), zöld cserebogár (*Anomala vitis*, sz.), galacsinhajtó (*Sisyphus Schäfferi*, sz.), nagyfejű csajkó (*Lethrus cephalotus*, sz.), szarvasbogár (*Lucanus cervus*, sz. ♂, ♀), tülkös bogár (*Oryctes nasicornis*, sz. ♂ et ♀), ganajturo (Geotropes stercorarius, sz.), aranyos virág bogár (*Cetonia aurata*, sz.), bundás bogár (*Epicometis hirta*, sz.), vetési pattanó bogár (*Agriotes lineatus*, sz.) és drótféreg nevű lárvája (b.), szent János bogár (*Lampyris noctiluca*, sz.), kopogó bogár (*Anobium pertinax*, sz.), lisztbogár (*Tenebrio molitor*, sz.) és lisztkukac nevű lárvája (b.), büz bogár (*Blaps mortisaga*, sz.), kőris bogár (*Lytta vesicatoria*, sz.), nünike (*Meloe violaceus*, sz.), borsó szizsik (*Bruchus pisi*, sz.), fekete ormányos (*Otiorhynchus niger*, sz.), vincellér bogár (*O. ligustici*, sz.), kendermag bogár (*Peritelus familiaris*, sz.), magtári zsuzsuk (*Calandra granaria*, sz.), alma rügyfuró ormányos (*Anthonomus pomorum*, sz.), szőlő ormányos (*Rhynchctis betuleti*, sz.), lóhere pusztító apionok (sz.), répa bogár (*Cleonus punctiventris*, sz.), betűző szú (*Bostrichus typographis*, sz.) és megtámadott, összerágott fadarab menetekkel, hőscincér (*Cerambyx heros*, sz.), gyász c. (*Morimus tristis*, sz.), veresnyakú árpa bogár (*Lema melanotus*, sz.), lárvája és megtámadott növény (b.), honvéd bogár (*Entomoscelis adonidis*, sz.), lucerna bogár (*Gonioctena sexpunctata*, sz.), repce bolha (*Psylliodes chrysocephalus*, sz.), hétpettyes katica b. (*Coccinella septempunctata*, sz.) és lárvája (b.).

4. *Hymenoptera*: köszméte levéldarázs (*Nematus ventricosus*, sz.) és lárvája (b.), répa levéldarázs (*Athalia spinarum*, sz.), óriási fadarázs (*Sirex gigas*, sz.), szalmadarázs (*Cephus pygmaeus*, sz.), rózsa gubacsdarázs (*Rhodites rosae*, sz.) és gubacsa (sz.), magyar gubacs (*Cynips hungarica*) és suska darázs (*Cynips calicis*) gubacsa (sz., zsiros guba), türkész (*Ichneumon* sp?), vörös hangya (*Formica rufa*, sz.), és bábja: hangya tojás (sz.), lódarázs (*Vespa crabro*, sz.), méh (*Apis mellifica*, here, dolgozó, királyné, sz.) és lépek.

5. *Hemiptera*: fej- (*Pediculus capitis*, b.), ruhatetű (*P. vestimenti* b.) és serkéje (sz.), lapostetű (*Phthirus inguinalis*, b.), bibortetű (*Coccus cacti*, sz.), akácfa pajzstetű (*Lecanium Robiniarum*, sz. és ág), kagylós pajzstetű (*Mytilaspis pomorum* sz. és ág), fenyőtetű (*Chermes abietis*, sz. és ág), rózsalevéltetű, (*Aphis rosae*, b.), szőlőtetű (*Phylloxera vastatrix*, k. és szőlőgyökér), vértetű (*Schisoneura lanigera* b. és k. és ág), kabóca (*Cicada* sp?), székkukac (*Jassus sexnotus*, sz.), paréj poloska (*Eurydema oleraceum*, sz.), bodobács (*Pyrchoris apterus*, sz.), házi poloska (*Acanthia lectularia*, b.), molnárka (*Hydrometra stagnorum*, sz.), vízi skorpio (*Nepa cinerea*, sz.), hátan úszó (*Notonecta glauca*, sz.).

6. *Diptera*: kolumbácsi légy (*Simulia kolumbacensis*, b.), szunyog (*Culex pipiens*, sz.) és lárvája (b.), szentmárk legye (*Bibio marci*, sz.), marha pöcsök (*Tabanus bovis*, sz.), heszeni légy (*Cecidomya destructor*, b. és a megtámadott növény), méhmajmoló légy (*Eristalis tenax*, sz.), házi légy (*Musca domestica*, sz. lárvája és bábja b.), aranyos légy

(*Lucilia caesar*, sz.), dongó légy (*Calliphora vomitaria*, sz.), sajtlégy (*Piophilha casei*, sz., lárvája b.), csikoslábú buza légy (*Chlorops taeniopus*, b. és lárvája megtámadott növénynyel), frit légy (*Oniscus frit* és lárvája b.), ló bögöly (*Gastrus equi*, sz.) és lárvája (b.), juh bögöly (*Oestrus ovis*, lárvája b.), juh csimbe (*Melophagus ovinus*, b.), méntetű (*Braula coeca*, b.).

7. *Lepidoptera*: fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*, sz.) és hernyója (b.), galagonya lepke (*Aporia craetegi*, sz.), bábja (sz.) és hernyója (b.), káposzta lepke (*Pieris brassicae*, sz.) és hernyója (b.), répa lepke (*P. rapae* sz.) és hernyója (b.), róka lepke (*Vanessa polychloros*, sz.) és hernyója (b.), csalán lepke (*V. urticae*, sz. és hernyója (b.), *Epinephele janira* (sz.), halálfejű lepke (*Acherontia atropos*, sz.), hernyója és bábja (b.), fagyal zúgó lepke (*Sphinx ligustri* sz.) és hernyója (b.), kutyatej zúgó lepke (*Deilephila euphorbiae*, sz.) és hernyója (b.), galambfarkú zúgó lepke (*Macroglossa stellatarum*, sz.), méhforma szitaszárnyú lepke (*Trochilium apiforme*, sz.) és hernyója (b.), *Zygaena* sp? (sz.), papmacska lepke (*Arctia caja*, sz.) és hernyója (b.), gesztenyefarontó lepke (*Cossus aesculi*, sz.) és hernyója (b.), gyümölcsfarontó lepke (*C. ligniperda*, sz.) és hernyója (b.), zsákhordó lepke (*Psyche unicolor*, sz.) és hernyója (sz.), fekete gyapjas lepke (*Pentophora morio*, sz.), fűzfa gyapjas lepke (*Leucoma salicis*, sz.), sárgafarú lepke (*Porthesia chrisorrhoea*, sz.) és hernyója (b.), apáca lepke (*Psilura monacha* ♂ et ♀ sz.) és hernyója (b.), köz. gyapjas lepke (*Ocnieria dispar* ♂ et ♀ sz.), hernyója (b.) és petéi az ággal (sz.), selyem lepke (*Bombyx mori*, sz.), bábja a gubóval (sz.) s hernyója (b.), nagy pávaszem (*Saturnia pyri*, sz.), hernyója (b) és bábja (sz.), kis pávaszem (*S. carpini* ♂ et ♀ sz.) és hernyója (b.), kökény pávaszem (*S. spini*, sz.) és hernyója (b.), búcsújáró gyapjas lepke (*Cnethocampa processionae* sz.) és hernyója (b.), juhar bagoly lepke (*Acronycta aceris* sz.) és hernyója (b.), vetési bagoly lepke (*Agrotis segetum* sz.) és hernyója (b.), káposzta bagoly lepke (*Mamestra brassicae* sz.) és hernyója (b.), folyosó lepke (*Catacola sponsa*, sz.), rügpusztító araszoló lepke (*Hibernia defoliaria* ♂ et ♀ sz.) és hernyója megtámadott rügyes ággal (b.), téli araszoló lepke (*Cheimatobia brumata* ♂ et ♀ sz.) és hernyója (b.), egy nagyobb araszoló hernyó (b.), kukoricamoly (*Botys nubilalis*, sz.) és hernyója a megtámadott növénynyel, viaszomoly (*Galleria mellionella* sz.) és hernyója (b.), szőlőlevélsodró lepke (*Tortrix Pilleriana* sz.) és hernyója (b.) összesodrott levéllel, szőlómoly (*Cochilis ambiguella*, sz.) és hernyója (b.) megtámadott virággal, almamoly (*Carpocapsa pomonella*, sz.) és hernyója (b.), ruhamoly (*Tinea sarcitella*, sz.) bábja és hernyója (b.), pókháló hernyó (*Hyponomeuta* sp? b.). Szétszedett rovar váz.

VII. *Vertebrata*: a) *Pisces*: folyami ingolna (*Petromyzon fluviatilis* b.), kecsege (*Accipenser ruthenus*, b.), angolna (*Anguilla vulgaris*, b.), sebes pisztráng (*Trutta fario*, b.), lazac pisztráng (*T. salar*, b.), hering (*Clupea harengus*, b.), szardina (*Engraulis encrasicolus*, b.), csuka (*Esox lucius*, b.), réti csik (*Cobitis fossilis*, b), veresszárnyú koncér (*Leuciscus rutilus*, b.), ónos jász (*Onus melanotus*, b.), ragadozó ön (*Aspius rapax*, b.), szélhajtó küsz (*Alburnus lucidus*, b.), sugár gárda (*Pelecus cultratus*,

b), dévér keszeg (*Abramis brama*, b.), szivárványos ökle (*Rhodeus amarus*, b.), fenékjáró küllő (*Gobio fluviatilis*, b.), rózsás márna (*Barbus fluviatilis*, b.), cigány hal (*Tinca vulgaris*, b.), kárász (*Carassius vulgaris*, b.), ponty (*Cyprinus carpio*, b.), harcsa (*Silurus glanis*, b.), menyhal (*Lota vulgaris*, b.), pikó (*Gasterosteus aculeatus*, b.), süllő fogas (*Lucioperca sandra*, b.), csapó sügér (*Perca fluviatilis*, b.).

b) *Amphibia*: foltos salamandra (*Salamandra maculosa*, b.), pettyes göte (*Molge vulgaris*, b.), tarajós göte (*M. cristatus*, b.), leveli béka (*Hyla arborea*, b.), zöld varangy (*Buffo viridis*, b.), vöröshasú unka (*Bombinator igneus*, b.), földi béka (*Pelobates fuscus*, b.), barna béka (*Rana temporaria*, b.), kecske béka (*R. esculenta*, lárvája és petéje is b.).

c) *Reptilia*: Réz sikló (*Coronella austriaca*, b.), zöldes sikló (zamenis gamonensis, b.), vízi sikló (*Tropidonotus natrix*, b.), keresztes vipera (*Vipera berus*, b.), homoki vipera (*V. amodytes*, b.), fúrge gyík (*Lacerta agilis*, b.), tali gyík (*L. muralis*, b.), zöld gyík (*L. viridis*, b.), törékeny kuzma (*Anguis fragilis*, b.), pannoniai gyík (*Ablepharus pannonicus*, b.), egy teknősbéka pl. kockás t. (*Testudo graeca* sz.).

d) *Aves*: Hazánk legjellemzőbb és legfontosabb madarai, melyek Herman-Chernel «Magyarország madarai» című munkában mesterien, természetűen vannak ábrázolva. E munkában egyszersmind a jellemzőbb madártojások képei is megtalálhatók. A táblákat legcélszerűbb berámáztatva a tanteremben felakasztani.¹

e) *Mammalia*: Kerti pele (*Eliomys nitela*, b. v. sz.), mezei pocok (*Arvicola arvalis*, b. v. sz.), házi egér (*Mus domesticus*, b. v. sz.), mezei egér (*M. agrarius*, b. v. sz.), erdei cickány (*Sorex vulgaris*, b. v. sz.), vakandok (*Talpa europea*, b. v. sz.), nagyfülű denevér (*Plecotus auritus* sz.), deres denevér (*Vespertilio murinus*, sz.).

B) Növények.²

I. *Fungi*: Hazánk nevezetesebb ehető és mérges gombáinak képei. E célra kiválóan alkalmas: Csik-Mádéfalvi Istvánfi Gyula dr. «A magyar ehető és mérges gombák» című könyve, melyből a képeket kivágni és berámáztatni lehet.

Bakteriumok (k.), peronospora (*Plasmopora viticola*), tanulás alkal-mával penészt tenyészteni kenyéren, taska v. bábászilva (*Exoascus pruni*), az őszi barack levelén a fodrosságot előidéző *Exoascus deformans* (sz.), lisztharmit (*Uncinula spiralis*), szarvas gomba (*Tuber aestivum*, b.), anyarozs (*Claviceps purpurea* és kalászsza), kucsma gomba (*Morchella esculenta*, b.), kukorica üszög (*Ustilago maydis*), gabona üszög (*U. segetum*), kő üszög (*Tilletia tritici*), gabona rozsda (*Puccinia graminis*, *P. Rubigovere*, *P. coronata* és a hozzájuk tartozó *acidiumok*).

¹ A könyv úgy hiszem a m. kir. földmívelés ministerium útján nagyon is kedvezményes áron beszerezhető.

² A növények legnagyobb részét itatos papirba vagy külön lapra ragasztva tennénk el, ép azért a borszeszben eltetteket vagy képben bemutatottakat jelölöm csak külön-külön meg; míg a szárazon eltetteket külön (sz.) nem jelölöm.

2. *Algae*: vizi fonal (k. és b.), fukus moszat (b.), Chara sp? (b.).
 3. *Lichenes*: izlandi zuzmó (Cetraria islandica), szakallas zuzmó (Usnea barbata), fali zuzmó (Parmelia parietina).

4. *Bryophyta*: tőzegmoh (Sphagnum sp?), csillagmoh (Mnium cuspidatum), közönséges páprád (Polytrichum commune), közönséges májmoh (Marchantia polymorpha).

5. *Pteridophyta*: közönséges korpafű (Lycopodium clavatum), szelaginella (Selaginella helvetica), venushaj (Adiantum capillus Veneris), ölyv haraszt (Pteris aquilina), erdei paizska (Aspidium filix mas), édes gyökerű pafrány (Polypodium vulgare), mezei surló (Equisetum arvense).

6. *Gymnospermae*: tiszafa (Taxus baccata) és termés, tuja (Thuja orientalis) és termés, boróka (Juniperus communis), jegenye-fenyő (Abies excelsa) és termés, luc-fenyő (A. pectinata) és termés, vörös fenyő (Larix europaea) és termés, erdei fenyő (Pinus sylvestris) és termés.

7. *Monocotyledones*: Fehér liliom (Lilium candidum), császár korona (Fritillaria imperialis), tulipán, hagyma, spárga (Asparagus officinalis), májusi gyöngyvirág (Convallaria majalis), nőszírom (Iris. sp.?) és termés dákoska (Gladiolus sp.?), nárcisz (Narcissus poeticus), hóvirág (Galanthus nivalis), pálmák (k.), fürtös gyöngyike (Muscari racemosum), köles (Panicum miliaceum), fedő nád (Phragmites communis), cirok (Sirghum vulgare), kukorica (Zea mays), borjúpázsit (Anthoxantum odoratum), réti perje (Phleum pratense), árvalányhaj (Stipa pennata), közönséges tippan (Agrotis vulgaris), zab (Avena sp.?), juh cenkesz (Festuca ovina), mezei perje (Poa pratensis), rezge fű (Briza media), árpa (Hordeum sp?), rozs (Secale sp?), buza (Triticum sp.?), évelő vadóc (Lolium perenne), cukornád (Saccharum officinarum, k.), bambusznád (fás szár), tavi káka (Scirpus lacustris), köz. sás (Carex vulgaris), béka szittyó (Juncus effusus), mandola palka (Cyperus esculentus), ernyős elecs (Butomus umbellatus), gyékény (TIPA sp.?), buzogány bako (Sparganium ramosum), foltos kosbor (Orchis maculata), pizang (Musa sp.?, k.), gyömbér (Zingiber officinale, k.), kontyvirág (Arum maculatum), békalencse (Lemna sp?).

8. *Dicotyledones*: bors (Piper nigrum), csalán (Urtica dioica), kender (Cannabis sativa), komló (Humulus lupulus) és termés, eperfa (Morus alba), kenyérfa (Artocarpus incisa, k.), szilfa (Ulmus campestris) és termés, ostorfa (Celtis australis), boglárfa (Platanus orientalis), bozontka (Ceratophyllum demersum), lósóska (Rumex sp.?), rebarbara (Rheum undulatum), korai kötő fűz (Salix viminalis), kecske fűz (S. caprea), rezgő nyárfa (Populus tremula), jegenye nyárfa (Populus pyramidalis), diófa (Juglans regia), kocsános tölgy (Quercus pedunculata) és termés, kocsántalan tölgy (Qu. sessiliflora), cserfa (Qu. cerris) és termés, bükkfa és termés (Fagus sylvatica), gyertyánfa és termés (Carpinus betulus), gesztenyefa (Castanea vesca), sárga szömörce (Rhus cotinus), bálványfa (Ailanthus glandulosa), kecskerágó (Evonymus europaeus), hólyagfa (Staphylea pinnata), borostyán venyige (Ampelopsis hederacea), kutya benge (Rhamnus frangula), mogyorófa (Corylus avellana), fehér nyírfa (Betula alba), mézgas égerfa (Alnus glutinosa), farkasalma (Aristolochia clematitis), spenót (Spinacea oleracea), közönséges libatopp (Chenopodium urbicum), kerti laboda (Atriplex hortensis), tagyöngy (Viscum album).

Réti boglárka (*Ranunculus acris*), saláta boglárka (*R. ficaria*), iszalag (*Clematis vitalba*), leánykőkörcsin (*Anemone pulsatilla*), májkőkörcsin (*A. hepatica*), tavaszi herics (*Adonis vernalis*), mocsári gólyahir (*Caltha palustris*), fekete hunyor (*Helleborus niger*), harangláb (*Aquilegia vulgaris*), sisakvirág (*Aconitum napellus*), szarkaláb (*Delphinium consolida*), ründer rózsza (*Nymphaea alba*), sóska cserje (*Berberis vulgaris*), repce (*Brassica napus*), vadrepce (*Sinapis arvensis*), sárga viola (*Cheiranthus cheiri*), festő csülleng (*Isatis tinctoria*), torma (*Cochlearia aromatica*), pásztortáska (*Capsella bursa-pastoris*), szomorú estike (*Hesperis tristis*), sárga rezeda (*Reseda lutea*), mák (*Papaver somniferum*), pipacs (*P. rhoeas*), fecskefű (*Chelidonium majus*), füstike (*Fumaria officinalis*), konkoly (*Agrostemma githago*), szegfű (*Dianthus* ?), szappanfű (*Saponaria officinalis*), hólyagos silene (*Silene inflata*), szurkos mécsvirág (*Lychnis viscaria*), csillaghúr (*Stellaria* sp. ?), madárhúr (*Cerastium* sp. ?), ibolya (*Viola odorata*), harmatfű (*Drosera rotundifolia*), boglárpot (*Parnassia palustris*), orbáncfű (*Hypericum* sp. ?), tamariska (*Tamarix gallica*), nagylevelű hársfa (*Tilia grandifolia*), Hibiscus sp. ? gólyaorr (*Geranium rotundifolium*), gólyaorr (*Geranium Robertianum*), erdei mályva (*Malva sylvestris*), mályva rózsza (*Althea rosea*), бүдös muskátli (*Pelargonium* sp. ?), házi len (*Linum usitatissimum*), madár-sóska (*Oxalis acetosella*), korai juhar és termése (*Acer platanoides*), fürtös j. és termése (*A. pseudoplatanus*), közönséges j. (*A. campestre*), fekete gyűrű (*A. tataricum*), kőrlevelű j. (*A. negundo*), vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), közönséges kutyatej (*Euphorbia cyparissias*), csudafa (*Ricinus communis*), puszpáng (*Buxus sempervirens*), sárga répa (*Daucus carota*), petrezselyem (*Petroselinum sativum*), anizs (*Pimpinella anisum*), turbolya (*Anthriscus sylvestris*), kömény (*Carum carvi*), koriandrom (*Coriandrum sativum*), foltos бүрök (*Conium maculatum*), mérges csomorika (*Cicuta virosa*), mérges ádáz (*Aethusa cynapium*), borostyán (*Hedera helix*), som (*Cornus mas*), veresgyűrű som (*C. sanguinea*), kővi rózsza (*Sempervivum tectorum*), varjuháj (*Sedum acre*), szagos jezsament (*Philadelphus coronarius*), egres (*Ribes grossularia*), sulyom (*Trapa natans*), csésze күrt (*Oenothera biennis*), mirtus (*Myrtus communis*), ezüstfa (*Eleagnus angustifolia*), csipkerózsza (*Rosa canina*), málna (*Rubus idaeus*), eper (*Fragaria vesca*), pimpó (*Potentilla* sp. ?), almafa (*Pirus malus*), körtefa (*P. communis*), birs (*Cydonia vulgaris*), naspolya (*Mespillus germanica*), berkenye (*Sorbus aucuparia*), lisztes b. (*S. aria*), törpe naspolya (*Cotoneaster vulgaris*), galagonya (*Crataegus oxyacantha*), vérfű (*Sanguisorba officinalis*), mandolafa (*Amygdalus communis*), őszibarack (*Persica vulgaris*), kajszin (*Armeniaca vulgaris*), meggyfa (*Cerasophora acida*), cseresnye (*C. dulcis*), kőkény (*Prunus spinosa*), szilvafa (*P. domestica*), gerezdés zelnice (*Padus vulgaris*).

Bükköny (*Vicia sativa*), bab (*Phaseolus vulgaris*), borsó (*Pisum sativum*), lencse (*Ervum lens*), zanótfű (*Cytisus laburnum*), osztrak zanót (*Cytisus austriacus*), réti lóhere (*Trifolium pratense*), gyökerező l. (*T. repens*), lucerna (*Medicago sativa*), édes higvirics (*Glycyrrhiza glabra*), dudafürt (*Colutea arborescens*), ákácfa (*Robinia pseudo-acacia*), baltacin (*Hedysarum obscurum*), eszparzet (*Onobrychis sativa*), babó (*Vicia cracca*), erdei bükköny (*Lathyrus sylvestris*), kakuk borsó (*Orobis vernus*), lepényfa

(*Gleditschia triacanthus*), Sz. Jánosfa (*Ceratonia siliqua*, k.), orvosi kankalin (*Primula officinalis*), fúrtszirom (*Cyclamen europaeum*), fekete csucsor (*Solanum nigrum*), keserédes csucsor (*S. dulcamara*), dohány (*Nicotiana tabacum*). *Petunia*, redőszírom (*Datura stramonium*), bolondító csalmatök (*Hyoscyamus niger*), sem fű sem fa (*Lycium barbarum*), zsidó cseresznye (*Physalis alkekengi*), maszlagos nadragulya (*Atropa belladonna*), paprika (*Capsicum annuum*), herefojtó aranka (*Cuscuta epithimum*) kis hajnalika (*Convolvulus arvensis*), lángvirág (*Phlox drummondii*), mocsári nefelejts (*Myosotis palustris*), orvosi atracél (*Anchusa officinalis*), orvosi nadálytő (*Symphytum officinale*), közönséges kigyó szisz (*Echium vulgare*), tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*), közönséges kőmag (*Lithospermum officinale*), igazi lavandula (*Lavandula vera*), fodormenta (*Mentha crispa*), orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), rosmarin (*Rosmarinum officinale*), kakukfű (*Thymus serpyllum*), kerti majorána (*Origanum majorana*), kerti repkény (*Glechoma hederacea*), pemetefű (*Marobium vulgare*), piros tátkanaf (*Lamium purpureum*), ökörfarkkóró (*Verbascum sp. ?*), közönséges gyujtovány (*Linaria vulgaris*), gyűszűvirág (*Digitalis purpurea*), orvosi szigoráll (*Veronica officinalis*), csormolya (*Melampyrum arvense*), trombitafa (*Catalpa sp. ?*), közönséges gubó virág (*Globularia vulgaris*), széleslevelű uti fű (*Plantago major*), olajfa (*Olea europaea*), fagyal (*Ligustrum vulgare*), orgona (*Syringa vulgaris*), virágos kórisfa (*Fraxinus ornus*), mezei tarnics (*Gentiana campestris*), oleander (*Nerium oleander*), szagos müge (*Asperula officinalis*), keresztcs ragadványtű (*Galium cruciatum*), festő buzér (*Rubia tinctoria*), kina fa (*Chinchona officinalis*, k.), kávéfa (*Coffea arabica*, k.), bodza (*Sambucus nigra*), ostormén bangita (*Viburnum lantana*), tatár lonc (*Lonicera tatarica*).

Kellemes illatú sikkantyú (*Scabiosa columbaria*), lókörmű szattyú (*Tussilago farfara*), százszorszép (*Bellis perennis*), egér farkú kóró (*Achillea millefolium*), orvosi szikfű (*Matricaria chamomilla*), vetési aranyvirág (*Chrysanthemum segetum*), homoki gyopár (*Gnaphalium arenarium*), fehér üröm (*Artemisia absinthium*), vasvirág (*Xeranthemum annuum*), buzavirág (*Centaurea cyanus*), bogács (*Carduus?*), kis bojtorján (*Lappa minor*), mezei katáng (*Cichorium intybus*), kecskedisz (*Tragopogon major*), évelő saláta (*Lactuca perennis*), mérges saláta (*L. virosa*), pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*), közönséges holgyomál (*Hieraceum vulgare*), napraforgó (*Helianthus annuus*), csicsóka (*H. tuberosus*), héjakút (*Dipsacus laciniatus*), kereklevelű csengetyűke (*Campanula rotundifolia*), földi tök (*Bryonia alba*), hanga (*Erica sp. ?*).

* * *

A tanulógyűjteményt kiegészítené még egy kis zsebnagyító, továbbá a legegyszerűbb, esetleg nem achromatikus, egyszerű lencsékkel ellátott olcsó, legfeljebb 50 korona értékű, 20—60-szoros nagyítású mikroszkop.¹

¹ Ajánlható mikroszkop achromikus lencsékkel: Ernst Leitz (Wetzlárban) optikustól: Stativ V. Nr. 26., ocular I. IV., objectiv 3., nagyítás 60—105. ára 45 márka. Körülbelől hasonló árban kapható Reichertnél (Wien, VIII., Bennogasse Nr. 24—25.). Mindegyik optikus megkeresésre készségesen küld katalógust.

melyen a növendékek tanulás alkalmával nézhetnének mikroskopi készítményeket, sőt maguk is vizsgálódhatnának élő állatokon s növényeken. Nevezetesen 50 drb. legközönségesebb s legjellemzőbb állat- és növénytani mikroskopi készítményre volna szükség.¹ Ezenkívül kellene még arról is gondoskodni, hogy ők maguk is készíthetnének friss mikroskopi praeparátumokat — ami egyáltalában nem okoz semmiféle nehézséget — pl.: vízi fonalas moszatokból, keményítő szemcsékből, ázalék állatkákból, alsóbbrendű rakokból stb.-ből. A mikroszkop használatával azután nagy mértékben elősegítenők a positiv ismeretek megszerzését, de egyúttal szórakoztatva s dolgoztatva megkedveltetnők a növendékekkel a természetet. Ha a tanulógyűjteményben mindezek már képviselve vannak, akkor legutoljára gondolhatunk arra is, hogy esetleg egyes anatómiai készítményeket (csigolya, szétszedett rovarvázák, tüdő stb.) is adjunk a növendékek kezébe. A tanulógyűjtemény — mint azt 16 évi tanárságom fényesen igazolja — a természetrajz tanításának legelső rangú tényezője, a melyről való megfélekedés, vagy a melynek elhanyagolása a növendékeknek nagyon is hézagossá teszi természetrajzi ismereteit vonja maga után.

Egy másik igen fontos eszköze a tanításnak az **iskolai kert**,² mely főleg a «scientia amabilis» ügye. Míg a tanuló-gyűjtemény az állattan tanítását nagy mértékben megkönnyíti, addig a növényország tanításához az egyedül nem elegendő, mert egyedül száraz növények felismerésével — a melyek ugyan szintén nem hagyják a fiatal lelket érintetlenül — nem lehet elérni azt, hogy a növendék arra az értelmi magaslatra emelkedjék, melyen a növényvilág érdekes volta kezdődik. A botanika tanításában egyedül az élő természet lehet segítségünkre, mert csakis élő virágos növényeken lehet demonstrálni a virág egyes részeit helyesen, hasonlóan csakis élő növényeken lehet megtanítani módosan a növény egyes részeinek alkalmazkodását, a leveleknek, szárnak tüskékké, kacsokká való átalakulását, vagy a beporzás legkülönbözőbb módjait; nemkülönben a magvaknak az illető növények, növényfajok földrajzi elterjedésére vonatkozó bámulatos formálódásait. Ebből magyarázható, hogy a lelkiismeres tanító, ki növendékei érdekeit valóban lelken viseli, épúgy külföldön mindenütt, miként már nálunk is helyenkint, legalább minden 2—2 tanuló kezébe egy-egy élő növényt ad s úgy ismerteti

¹ A) Állati praeparátumok: Állati szőrök, csapó toll, kolibri toll, közöns. toll, emberbőr átmetszet, csontszövet harántmetszet, porcogó szövet, harántcsikolt izomrostok, idegrostok, ducsejtek, gerincagyvelő átmetszet, fogcsiszolat, bélbolyhok és vese befecskendezve, ember és béka véresejtek, halpikkely, csigareszelő, bogár összet. szem cernca, trachea, hernyólégrés, filloxera, szunyog szájrészek, bolha, méh-nyelv, méh-fulánk, méhgyűjtőkészülék, cserebogár csáp, lepke pikkelyek, pók szövőkarmok, pók szövőszemölcs, rühatka, pióca állkapocs, betokozott trichina, horgasfejű Taenia scolexe, mézszemcsék holothuria bőrből, mosdószivacsrostok, kovatük édes vízi szivacsból, szivacs gemmulák.

B) Növényi praeparátumok: Keményítő, bodzabélátm., egyszikű növény szár haránt és hosszmeteszete, kétszikű növény szár haránt- és hosszmeteszete, virágos növény gyökér átmetsz., fügefalevél átmetsz., levél epidermis légszajáccsokkal, gyapotszálak, pollenszemcsék, maghon átmetszet magrügyekkel.

² L. részletesebben: Paszlavszky József: Az iskolai kert. Bpest 1893.

meg az illető növény sajátosságait. Minden növendék azután maga keresi fel növénypéldányán mindazt, a melyre tanítója figyelmezteti, s ily módon a tanult dolgok igazán lelkülbe vésődnek. Az olyan tanító, a ki a növénytan tanítására egyedül a könyvet használja, a ki az egyes növényeket, azoknak morfológiai sajátosságait egyszerűen bemagoltatja, mint a hogy fájdalom akárhányszor megesisik, az szerintem főbenjáró hibát követ el.

Az élő növényeket kirándulásokon lehet beszerezni. Ez azonban nagyon bizonytalan, mert a tanárt a kirándulásokban akárhányszor megakadályozza az időjárás s más körülmény; vagy, ha kirándul is, nem találja meg okvetlenül azt a növényt, a melyre épen szüksége van. Érezvén e hiányokat, ismervén e nehézségeket, külföldön már iparkodtak e bajon segíteni. Eltekintve attól, hogy egyes helyeken maga a tanár gyűjt, másutt pedig az iskolaszolga kötelessége beszerezni a kívánt növényeket, ismét másutt néhány tanuló van megbízva e feladattal, igyekeztek e bajt gyökeresen orvosolni a városi botanikus- s az u. n. «iskolai kertek» felállításával, létesítésével. Ilyen városi botanikus kertek vannak többek közt: Boroszlóban, Lípceben, Hannoverában, Mannheimban, Kölnben, Bécsben, Hamburgban stb. helyen, a hol ezeket az iskolák hozzájárulásával az egyes városok tartják fenn, tenyésztvén bennük az iskolák számára szükséges növényeket. Számos helyen egyszerűs mind játszóterekkel is kapcsolatosak azok s így valósággal csábítják a tanulókat a szemléletre s tanulásra. Valószínű, hogy ilyen viszonyok közt áldásosabb is a tanulás, mert a nevezett kertek az egyes iskolák számára hetenkint 2—4 szer is 50—50 példány élő növényt szolgáltatnak. Rendszeresen külön lapban a «Kommunalblatt»-ban hirdetik előre, hogy jövő héten milyen növények kaphatók. De sokkal idealisabb ennél az iskolai kert, mely ott van a tanulóág középpontjában: az iskolában, a hol kora tavasztól késő őszig szemlélhetők, a csirázástól a termés kiszóródásáig az egyes növények, mely berendezés tehát nemcsak növényeket szolgáltathat a tanítás céljaira, hanem még egyszerűs mind színhelyévé is teszi azt a különböző állat- és növénybiológiai megfigyeléseknek. Egyszóval «egy darab természet az a természetrajz tanításának szolgálatában.» Külföldön lépten-nyomon találkozunk ilyen iskolai kerttel, de már nálunk is van pár helyen. Így Sárospatakon, Debrecenben, Keszthelyen, fő- és székvárosunk II. kerületi főreáliskolájában stb. helyen. Sőt biztosan mondhatom, hogy a közeli jövőben Dr. Kiss Áron kir. tanácsos és igazgató kezdeményezése tolytán Snasel Ferenc tanártársammal a Paedagógiumban is rendezünk be ilyet. Olyant persze nem tudunk teremteni, minő a müncheni biológiai kert, a mely valósággal csoportos élő kiállítás a legkülönfélébb biológiai szervezkedést mutató növényeknek; vagy a minő a giesseni reálgymnázium kertje, mely nem több, mint 18 méter széles és 87 m. hosszú; dr Erb Rudolf szerint azonban «van benne lombos erdő, sziklacsoport hegyvidéki növényekkel, a háttérben fenyvessel. Megvannak a környékbeli bokrok, gyümölcsfák s mintegy 1 m. széles ágyak az egynyári s más lágyszárnyú növények számára. Közepén vízmedence megfelelő növényekkel, sőt cementfenekű tóban a vízi flóra mellett a fauna is képviselve van a benne élő különféle állatokkal. Mindezt kiegészítik a

terrarium, voliére s különféle meteorologiai, physikai eszközök, mint a minők pl.: a hőmérők, thermometograph, ombrometer, psychrometer s más a világtájak, szélirányok, a talaj bizonyos mélységű rétegei hőmérsékletének vizsgálatára stb.-re szolgáló eszközök s végül egy 24 □ méternyi fedett terület, hol esős időben is taníthatnak. Felemlítem, hogy Gossler porosz közoktatásügyi miniszter 1892-ben külön rendelettel hívta fel az iskolákat, sőt ezeknek kötelességévé tette az iskolakertek létesítését, biztosítván őket, hogy a szükséges költségekről is gondoskodik.

A jól berendezett iskolakertnek tanító- és nevelő hatásában, úgy hiszem, senki sem kételkedhetik. Teljes mértékben megérdemli tehát a pártolást, a mely egy kis jóakarattal, különösen a tanítóképző-intézetekben berendezhető volna, a gazdaságtani előadásokkal és gyakorlatokkal kapcsolatosan. Benne a természet minden jelensége értékesíthető lenne a tanítás tőkájének növelésére; a mennyiben a tanítás céljaira friss növényekkel látná el az egyes évfolyamok hallgatóit, azonkívül a rendszer tanítási órákon vagy óráközökben, avagy a nap más szakában különböző biologiai megfigyelések színhelyéül szolgálhatna, nem számítván, hogy a növendékek látva, hogy mennyi munkába és fáradságba kerül egy-egy növény tenyésztése s épentartása, megbecsülnék a földművelő, kertész, s az erdész munkáját s nem tépnék a «művelt embereket» példájára a sétatereken s más helyeken csupa pajzánságból a növényeket. Hiába, erre is nevelni kell az embert, még pedig fiatalon és nem ékes erkölcsi mondásoknak papagály módjára való beszajkolásával, hanem a természet szeretetének gyakorlati módon a szívbe való plántálásával.

Az iskolai kert berendezésekor első sorban is figyelnünk kell a helyi s a külön magyar viszonyokra; a növények megválasztásában pedig iskolai évünk beosztása is szerepelhet. Így a tavasszal s ősszel virító közönségesebb növényeket, nálunk honos, vagy meghonosított fákat és bokrokat elsősorban kellene beszerezni. Azonkívül külön-külön helyen kellene bemutatni a mezei, konyhakerti, gazdasági, takarmány, ipari és kereskedelmi, orvosi, mérges, s erdei, nem fás növényeket, valamint a gyomokat is. Hasonlóan kellene más helyen külön-külön a havasi, alhavasi, nagy alföldünk, továbbá a mediterrán, esetleg külön az amerikai, afrikai, ausztráliai s ázsiai növényeket is szemléltetni; sőt ha hely és költség jutna, úgy nagyon kifizetné magát egyes biologiai csoportok bemutatása is, mint pl.: a tulságos nedvelpárolgtatást mutató, vagy a rovarok támadásai ellen védekező, avagy más növények rovására táplálkozó növényfajok demonstrálása stb. Az összes növényfajok számát 400–350-re tesztem, a melyeknek azonban midegyikét jeiző táblácskával kell ellátni, a melyen ott legyen az illető növény magyar és latin neve, a család neve, úgyszintén eredeti hazája és virágzásának ideje, esetleg földrajzi elterjedése is. A családok szerint való csoportosítás szintén nem ítélendő el, de a tanítóképzők saját viszonyaihoz inkább az előfordulás helye és a földrajzi elterjedés szerint való csoportosítás illenék jobban s e mellett kevesebb vesződséggel is volna kivihető.

Az iskolakert berendezése eredményezi, hogy a természetet közelebb hozzuk a növendékek lelkéhez s hogy így tapasztalati ismereteket

szerelve, a természet jelenségeit jobban megértik, felfogják; benne pedig örömet s lelki vigasztalást találnak, a mire pedig a magyar tanítóknak felette nagy szüksége van. Ők lesznek hivatva ugyanis oktatni azon népréteget, mely a föld túrásával épen a természetrajzi egységek nevelésével, vagy más egyedek millióinak folytonos irtásával keresi keserves küzdelem árán fillérjeit; mert valójában a magyar nép igazi tanítása a természetrajzi alapon nyugvó gazdasági kérdésekkel számol, s mintegy azokra épült.

Az állat- és növényvilág megismertetésének igen fontos tényezői továbbá a **tanulmányi kirándulások**, melyek különösen alkalmasak arra, hogy a növendékek a szabad természetben megszerezhessék mind ama tájékozottságot, a melyre nekik, mint a magyar nép tanítóinak később szükségük van s a melyek rendkívül alkalmasak arra, hogy szaktanáraik vezetése alatt természetrajzi ismereteiket kiegészíthessék, bővíthessék s maradandóbbá tehessék; különösen pedig, hogy megfelelő faunistikai és floristikai ismereteket szerezhessenek. A jól előkészített szakkirándulások nemcsak a növendékek testét erősítik, hanem lelkületüket is nemesíti, különösen akkor, ha a szaktanár beléjük oltja a természet iránt való szeretetet. Általános igazság, hogy a minő mértékben gyarapszik az emberben a természet ismerete, abban a mértékben elevenedik az iránta való szeretet és csökken ama vad hajlam, melylyel a növényeket úton-útfélen tépi, rontja, a gyíkot meg kígyót agyontapossa. Egyszóval a kirándulások a növendékek értelmét felvilágosítják s az általános természetrajzi műveltség megszerzését nagy mértékben elősegítik. E mellett a növendéknek örömet is szereznek, mert hisz tavasszal, a legelső szép napon, a mint a nap ragyogóan tűz le az égboltozatról és hárnyékeinek milliói szállanak le hozzá, künn a szabad természetben minden megifjodva sugárzik feléje, mintha csak minden ki volna cserélve. Egymásután fakadó virágok, majd pillangók, férgek, csigák, gyíkok, békák stb. ötlenek szemébe, melyek mindegyike örömeinek méltó tárgya. Csakhamar észbe jut, hogy egyet-mást tud is róluk, csakhogy ismeretei nem kielégítőek. Akaratlanul is jó barát vagy kalauz után vágyakozik az őt kísérő tanárban, a ki azután teljes tudással s a természet iránti meleg szeretettel felébreszti, fokozza benne a természet nagyszerűsége iránt táplált rajongó tudásszomját, azt némileg kielégíti, táplálja és tovább fejleszti.

A növendék ilyformán akaratlanul is megszereti a természetet, a tanár pedig eléri kitűzött célját s a reá fordított fáradsága bőségesen meg van jutalmazva. A tanítójelölt hozzá szokik a gyűjtéshez, a gyűjtött anyag megbecsüléséhez és azonkívül igen természetesen kézi ügyessége is tetemesen nagyobbodék.

Véleményem szerint egy iskolai évben 10 botanikai és 10 állattani kirándulást kellene tenni, a mely alkalommal nemcsak a növendékek gyűjtenének különböző állatokat s növényeket, hanem még az illető tanár is, s így nemcsak a növendékek gyarapíthatnák ismereteiket, hanem még az illető tanár is, a ki azután még az iskolai szertárát, tanulógyűjteményét is a legtermészetesebb módon folytonosan kiegészíthetné; nem is véve figyelembe, hogy a szaktanár e mellett tudományos fel-

adatának is eleget tehet, a mennyiben az illető iskola környékének faunáját és floráját összegyűjtheti és tudományosan feldolgozhatja. Minden növendéknek legalább 100-féle közönséges, de előre kijelölt növényt kellene összegyűjteni, meghatározva s megszáritva külön-külön lapra felragasztani s megfelelő cédulával ellátni. Minden növendéknek úgyszintén legalább 100 különféle, közönséges, de hasonlóan előre kijelölt rovar (egyenes-, recés-, fedeles-, pikkelyes-, hártvány-, félfedeles- és kétszárnyú rovar) kellene összegyűjteni; meghatározva szivarládikában vagy más dobozban összeállítani. E gyűjtemények beadása nélkül nem engedném őket vizsgálni, vagy ha vizsgáznak is, megbuktatnám azokat. A gyűjtemények egybeállítását, elkészítését olyanak tartom, mint a magyar, német, számtani stb. gyakorlatok beadását, melyek nélkül a jelölt nem boldogulhat, de a melyeket elkészítvén, magával is vihet, hogy majdan künn az életben használhassa is azokat. A gyűjtéssel nemcsak megtanulják az illető növény és állat előfordulásának helyét, hanem még a felismerésben is gyakorolják magukat, a mi pedig a gyakorlati életben igen fontos tényező. A magyar tanítónak nem elméleti állat- és növénytani ismeretekre van szüksége, hanem igenis arra, hogy a szabad természetben kellő tájékozottságot szerezzen, hogy ne csak, mint a nép oktatója, hanem még mint gazdasági, rovarkár-tudósító, vagy madár-tani megfigyelő is megállhassa helyét.

Eddigélé azon segédeszközökről emlékeztem meg, melyekkel a tanár előadása alkalmával az állat-, illetőleg a növénytani órákon az első- s másodéves növendékeket tanítván, rendelkezik. Hátra van még a **biológiai továbbképzés** a harmad-, illetőleg a negyedéves növendékek számára, a mely külön is eszközölhető, de igen szépen megvalósítható egyik fele az önképző-kör keretén belül is. Ugyanis a növendékek közt bizonyára akad egy-két olyan hallgató, kiknek a biológia iránt nagy hajlama s vonzalma van. E hajlamot fenntartani s tovább fejleszteni, úgy hiszem, az illető tanár erkölcsi kötelessége. Az ilyen növendékeket azután rendszeres gyűjtésre lehetne fogni, akár bogár-, akár lepke-, akár pedig növénygyűjtésre, azután szertári dolgozásra is meg lehetne őket tanítani, esetleg a mikroszkopi készítmények előállításának elemeibe is be lehetne őket vezetni. Ezen növendékek segíthetnének a szaktanárnak, gyarapíthatnák gyűjtéseikkel a szertárt s rendben tarthatnák azt a tanár felügyelete és utasításai szerint. Egyszóval megtanulnák vezetése alatt a természetrajzi dolgozást s bizonyára az ilyenek később állatok s növények gyűjtésével s célszerű feldolgozásával nemcsak hozzájárulhatnának a magyar fauna s flora ismereteinek gyarapításához, hanem még szép s e mellett tudományos mellékkeresetre is tehetnének szert. Végül e növendékeket rendelném ki a tanuló-gyűjteményhez is, hogy alsóbb évfolyambeli társaikat oktassák s útbaigazítással szolgáljanak nekik, hogy ily módon is megkönnyítsük a természetrajz tanulását. Az önképző-kör keretén belül lehetne a magyar flora- és faunára vonatkozó irodalmat és jelesebb hazai természetrajzi munkák megismerését legegyszerűbben elsajátítani, a melynek ismeretére pedig minden művelt embernek, de főképen a tanítónak nagy szüksége van. A szaktanár ugyanis felvalta az egyik évben a jelesebb növénytani, a másikban a

kiválóbb állattani munkákat, az egyes állat- és növénycsoportokra vonatkozó hazai termékeket osztaná ki a harmad-, illetőleg negyedéves növendékek közt. Mindegyik növendék azután tartozik a kapott munkát átolvasni s kivonatolni, illetőleg az egyes állat- és növénycsoportokra vonatkozó hazai ismereteket röviden összefoglalni és arról akár referáló, akár tudományos vitatkozó ülésen az összes növendékek és az illető szaktanár jelenlétében beszámolni, a midőn esetleg a beszámolás alkalmából vita is fejlődhetnék ki. Ily módon nemcsak az illető növendék ismerete bővülne, hanem e mellett a többi növendékek is megszerezhetnék hazánk természetrajzi irodalmára vonatkozó legfőbb és legszükségesebb ismereteket. S mindezek szükségessége mellett bizonyít az is, hogy ezekre a rendes előadó órákon úgy sem juthat idő. Egy-egy alkalommal 3—4-en is beszámolhatnának s így, ha hónapokig csak egy-egy vitatkozó este is lenne, az egész év folyamán át az összes növendékek sorra kerülnének. Németországban a főiskolákban efféle referáló, vitatkozó esték bámulatos eredményt képesek felmutatni a szakismeretek megszerzése és kibővítése körül.

Mindezek volnának azon mellékeszközök, a melyekre az állat- és növénytan tanításában a tanítóképző-intézetek figyelmét felhívni bátorkodtam. Ezek nélkül azok tanítása, szerény véleményem szerint, még a legjobb tankönyv mellett sem értékes, hanem ellenkezőleg meddő, mert azok nélkül az u. n. «szobatanítókat» képezzük s neveljük, nem pedig az olyanokat, a kiknek a természetben szabadon, önállóan kell mozogniok. Ezen mellékeszközöket minden lelkiismeretes tanárnak fel kellene használni, ha igazán az életnek akar tanítókat nevelni s nem szabadna visszariadni azon fáradságtól, melyet mindezeknek megvalósítása, életbeléptetése okoz. Egyik-másik tanár könnyen mondhatja, hogy szertára van és hogy külön dolgokat végezni nem tartozik. Igaza van, csakhogy ekkor megfeledkezik, hogy más szakkbeli tanároknak ott van a dolgotatok javítása, a mi bizony szintén tenger sok időbe kerül. Ha esetleg mindezek végrehajtása mégis sok időt emésztene fel, úgy lehetne az illető tanárok óráit leszállítani, vagy őket másképen kárpótolni; bár nem szabadna semmi áldozattól visszariadni, csakhogy a tanítóképzés mennél inkább megfeleljen a célnak. Különben azt hiszem, felesleges erről beszélnem, mert bő alkalmam volt a tanítóképző-intézeti tanárok ügyszeretéről, meleg érdeklődéséről, nemes kötelességük pontos és odaadó teljesítéséről meggyőződnöm s így biztosít reményem és megnyugtat hitem, hogy ha valamit az előadott dolgokból meg tudnak valósítani, azt meg is valósítják, csak adják meg az intéző körök a hozzávaló alkalmat és költséget.

Befejezván előadásomat, lehetetlen, hogy köszönetet ne mondjak az egyesületnek azért, hogy eszmémnek e díszes helyen való kifejtését szíves volt megengedni; bocsánatot is kell kérnem önöktől, hogy becses türelmükkel ily hosszú ideig élni mertem.

Dr. Vámgel Jenő.

A tanítóképző-intézetekben tartandó vizsgálatokról.¹

A tanítóképesítéssel behatóan foglalkozott a II. országos tanügyi kongresszus. Abban az időben a kérdésnek nem a pedagógiai, hanem főleg a politikai oldala foglalkoztatta az érdeklődőket. A képesítés *joga* volt a főkérdés; a képesítő-vizsgálat megosztása nagyon mellékes szerepet játszott.

A kongresszus el is fogadta a javaslatot, mely szerint a képesítés joga az állam által kinevezett központi bizottságra ruházott volna. A kongresszus tovább ment a kelleténél; gazda nélkül számított; így esett meg azután, hogy a javaslat a papíron maradt, sőt ott se sokáig; mert a tanítóképző tanárok országos egyesülete a Kolozsvárott 1900-ban megtartott ülésen, a felekezetek jogos és erős támadásának hatása alatt, igen helyesen, levette azt a napirendről. Ekkor jutott előtérbe az ügy pedagógiai oldala: a képesítő-vizsgálatok megosztása.

A tanítóképesítő-vizsgálatok megosztásának szükséges volta úgyszólván országos vélemény. Szinte csodálatos, hogy ebben az irányban a kultuszminisztériumban, a közoktatásügyi tanácsban semmi sem történt eddig.

A tanítóképesítő-vizsgálatok megosztását az új tantervvel egyszerre kell megoldani. A kérdés felette fontos; tehát nagyon meggondolandó. Mert az az eljárás, a mit eddig követtünk, hogy t. i. nyakra-főre kovácsoltuk a terveket, a mit egyik évben határoztunk, azt a másik évben, egy közbevetett tetszetősnek látszó idea miatt elvetettük; még ki se próbáltuk az új vizsgálati rendszert, már is ujon törtük a fejünket, sem az ügynek: sem magának a testületnek javára nem válhatik.

Az új tanterv munka alatt van; lényegét ismerjük a közoktatásügyi tanács bizottságának javaslatából. Biztosra vehető, hogy lényeges változtatást nem fognak rajta tenni.

A tanítóképesítő-vizsgálatok megosztását tehát a tanterv meghagyásával illetve érintése nélkül kell megoldani.

Hogy a kérdés lényegére térhessünk, vizsgáljuk meg mai vizsgálatainkat.

Mik az osztályvizsgálatok a mai mivoltukban? Főlöskézes terhek. Megtartjuk, mert ez volt a szokás réges-régi időtől fogva. Az osztályzatok javarészét már a vizsgálat előtt megállapítjuk; a jó tanulókat elengedjük, a kéteseket feleltetjük. Megesik aztán gyakran, hogy oly tanuló, ki az egész éven át hanyag volt, szerencsés véletlen következtében megkapja az elégséget; míg más, a szerencsétlen véletlen folytán megbukik. Van arra is eset, hogy egynémely tanuló négy éven át egyetlen osztályvizsgán sem felel. A képesítő-vizsgálaton azután annyira zavarba jó a szokatlan nyilvánosság előtt, hogy még a foga is vacog felelet közben, ha ugyan felel valahogy. Akkor aztán elmondjuk: «Na

¹ Ez a cikk a következő irat kíséretében érkezett: «Tekintetes Választmány! A tanítóképesítő-vizsgálat ügyét behatóan tanulmányozván, ennek eredményeként küldöm indokolt javaslatomat. Méltóztassék nagybecsű figyelmére méltatni. Sopronban, 1902. márcz. 3.»
Simkó Endre.

ebben a fiúban csalatkoztunk. Pedig mi vagyunk az okai. Futni hagytuk. A mai osztályvizsgálatoknak lényegükben kevés az értékük. Tanítványok s tanárok idegeit rontó izgalmak s e mellett mennyi temérdek időt rabolnak el! A növendékek nem is veszik valami komolyan; a jobb tanulók nem is készülnek rájuk; a gyengék pedig, ha éjt-nappalt összesznek is 24—48 óra alatt, mert ennél több nem jut egy-egy tárgyra való előkészületre, nem pótolhatják egy tanév mulasztásait. Ha mégis sikerül nekik egy-egy elégséget kapni, jót nevetnek a markukba. A következmény az, hogy mi magunk adunk alkalmat a felületes, nagyjából való előkészülésre.

Ha osztályvizsgálatokat tartunk, tegyük ezeket intenzívebbé, fordítsunk rájuk kellő időt. Ha vizsgálat, legyen komoly; jusson a jószágon alkalmazott atyai szigorból mindenkinek egyaránt. Ha az osztályvizsgálatokra szánt időt ismétlésre fordítjuk, sokkal alaposabban vehetjük elő a tárgyakat, behatóbban vizsgálhatjuk meg minden egyes növendékünket, nem idézünk elő felesleges idegrontó riadalmat s izgalmat.

Törüljük el tanítóképző-intézeteinkben a manapság divó osztályvizsgálatokat, *tartsunk helyettök hosszabb ideig tartó alapos ismétlést*, s ez legyen az osztályvizsgálat; ez alatt feleltessük gyakran növendékeinket; így állapítsuk meg az osztályzatot. Ez által a növendéknek egész éven át való tanulását is intenzívebbé tesszük. Mert, ha a növendék tudja, hogy osztályvizsgálaton nem tatarozhat, hanem egész évi tanulmánya a döntő, óvakodni fog az évközi szekundától; ha gyöngé, az ismétléseken összeszedi magát; csorbáit alaposan kiköszörülheti, mert van reá kellő ideje. Az a növendék, a ki 1, 2, 3 intés s alapos ismétlés után is elégtelent kap, nem érdemes a dédelgetésre, a kiméltre. Rászolgált a szekundára, maga szerezte magának; viselje következményeit. Az ismétlések tartama alatt, a cenzorokat helyettesítendő, az igazgató s a felettes hatóság látogassa szorgalmasan az egyes órákat. Mint eddig, ezentúl is az egyes osztályok mikénti elvégzéséről rendes osztálybizonyítványok állítandók ki.

A huzamosabb ismétlésből álló osztályvizsgálat könnyítés a tanulókra, mert a megszokott ismétlést, mely nem jár izgalommal, természetesenek találja; másrészt a pár hétig tartó ismétlés alatt a tanár maga is alaposabban veheti át tárgyait, alaposabban győződhetik meg növendékei készülségéről.

A képesítő vizsgálatok mai mivoltukban nem állhatnak meg először azért, mert nem eléggé alaposak s behatóak, így a jelölteket is felületes készülségre szoktatják; másodszer azért, mert a tárgyak sokasága és sokfélesége miatt nehezek, e mellett elforgácsolják a jelölt erejét és idejét.

A képzőintézet növendéke a tanévek alatt, ha az évi anyagra jól el akar készülni, annyira el van foglalva, hogy képesítő-vizsgálatra nem készülhet. A negyedik évfolyam tárgyai, a gyakorló-iskola látogatása, gyakorlati tanítások készítése s tartása szintén annyira lekötik a tanuló idejét, hogy a képesítő-vizsgálatra való előkészülésre nem jut idő. Mi történik tehát? Minden a vizsgálat előtti egy pár hétre marad. Arra az

időre aztán annyi rengeteg tárgy gyűl össze, hogy alapos készütségről szó sem lehet. Nagyjából keresztül tutnak növendékeink minden tárgyon. A vizsgálat előtt azután olyan chaos van a jelölt fejében, hogy maga sem tud számot adni magának. Nem tudással jön a jelölt a vizsgára, hanem csak sejtéssel. De nem csoda! Arra a rengeteg sokféle tantárgyra nem is készülhet el a mai rendszer mellett alaposan. A jelöltnek a képesítő-vizsgálaton az írásbeliakkal együtt 27 tárgyból kell vizsgálatot tennie!

Milyen a vizsgálat maga? A szabályzat értelmében naponként 7 óra lefolyása alatt 7 növendéket kell megvizsgálni. Jut tehát egy-egy növendékre 1 óra; a 60 perc lefolyása alatt 20 tárgyból kell felelnie; jut tehát egy-egy tárgyra átlagosan 3 perc! Ennyi idő alatt alaposan megvizsgálni nem lehet. Felületes a jelölt készütsége, felületes a képesítő-vizsgálat maga is.

Az az egy világos, azt hiszem, mindannyian egyetértünk abban, hogy a képesítő-vizsgálat mai mivoltában nem maradhat meg, hogy azt reformálni kell.

A képesítő-vizsgálatok reformálásából két cél domborodik ki. Elsőrendű cél, *hogy a képesítő-vizsgálatot behatóbbá s alaposabbá kell tenni*; a másodrendű cél, hogy tegyük lehetővé a jelöltnek *az alapos előkészülést s könnyítsük meg a képesítő-vizsgálatokat*.

Hogy e kettős célra vezető utat megtalálhassuk, vegyük vizsgálat alá a képzőintézeti tantárgyakat. Én a tantárgyakat ebből a célból két főcsoportba foglalom. Vannak lényeges tárgyak, melyek alapos tudása nélkül a tanító nem lehet jó tanító.; másrészt vannak kevésbé lényeges tárgyak, melyeknek alapos ismerete nélkül is lehet valaki jó tanító. Hány, de hány kitűnő tanítónk van, a ki nem tud jól németül, vagy nem jó zenész, vagy nem ügyes tornász, vagy nem feltűnő pomologus, kitűnő méhész, nem művészi rajzoló, szépiró. A német nyelv, a zene, a gazdaságtan, a torna, a rajzolás kitűnő tudása nélkül lehet valaki jó tanító. Nem, a világért sem állítom azt, hogy e tárgyakat ne tanulja a leendő tanító. Sőt inkább, csak maradjanak meg ezek a tárgyak épen abban a terjedelemben, a mint a tanterv felveendi, az osztályokban épen olyan jog illesse ezeket is, mint a főbbi tárgyat, de a képesítő-vizsgálatnak, illetve még részeinek se legyenek tárgyai. Nézzük csak a tárgyak természetét közelebbről. Valaki négy évfolyamon át elsajátított a zenéből bizonyos tudást; a tárgy természete olyan, hogy ezt a tudást egy pár nap alatt se emelni se kisebbiteni nem lehet; azért hát az oklevélbe vizsgálat nélkül is egész nyugodt lelkiismerettel átvehetjük a IV-ik osztályú bizonyítványban feltüntetett osztályzatot. Ugyanezt mondhatjuk a tornáról és rajzolásról. Nem állíthatjuk ezt a német nyelvről, a gazdaságtanról, igaz; de e tárgyak fontossága nem is elsőrendű; az oklevélbe tehát a IV. osztályú érdemjegy irassék át vizsgálat nélkül. Ezen az úton apasztjuk a képesítő-vizsgálat tárgyainak számát és könnyítünk a tanulókon a nélkül, hogy az illető tárgyból a tudás mértékét leszállítanók. A mi a zenei tárgyakat illeti, arra vonatkozólag még az a megjegyezni valóm, hogy mint a kántor-képesítésnek tárgyai a nélkül is alapos megvizsgálás alá esnek, nincs tehát értelme a kétszeres vizsgálatnak. Ugyanez

áll a német nyelvről is azokra nézve, a kik német-tannyelvű iskolákra akarják magukat képesíttetni.

Ennyire jutván fejtegetésemben, ez alapozó munkálat befejezésével bemutatom a képző-intézeti vizsgálatokra vonatkozó javaslatomat, későbbre hagyván a megindokolást.

Javaslat.

A) *Osztályvizsgálatok.*

Az osztályvizsgálatok a huzamosabb ideig tartó ismétlésből álljanak. Így kellő időt adván az alapos ismétlésre, a ma divó 1—2—3 óráig tartó osztályvizsgálat nélkül is tiszta lelkiismerettel állapíthatjuk meg az érdemjegyet. Az egyes tanfolyamok befejezéséről rendes bizonyítványok állítandók ki.

B) *Képesítővizsgálat.*

A zene, német nyelv, a gazdaságtan, a testgyakorlás, a rajz, a szépírás a rendes tanulókra nézve ne legyen tárgya a képesítő vizsgálatoknak; hanem azoknak oklevelében, a kik nem akarnak németnyelvű iskolákra avagy kántori képesítésre szert tenni, a negyedik osztályú bizonyítványból vett érdemjegy irassék át. Másrészt a németnyelvű iskolákra való képesítésnek a német nyelv, a kántori képesítésnek a zene összes ágazataival tárgya a képesítő vizsgálatnak is.

A képesítő vizsgálatok három külön szakaszban tartandók. A vizsgálatnak három szakasza áll:

I. *a tanítóképesítő első alapvizsgálatból*, mely szoros viszonyban áll a képző-intézet I—III. osztályában végzett s ez időre már befejezett tanulmányokkal s az általános műveltséghez tartozó tárgyak egyik csoportját öleli fel;

II. *a tanítóképesítő második alapvizsgálatból*, mely szoros viszonyban áll a képző-intézet I—IV. osztályában végzett s befejezett tanulmányokkal s az általános műveltséghez tartozó tárgyak azon csoportját öleli fel, mely a vizsgálatnak egyúttal *nemzeti jelleget is ad*;

III. *a tanítóképesítő szakvizsgálatból*, mely az összes neveléstudományi tárgyakat öleli fel s így a szakműveltség, a tanítói és a nevelői készség kipuhatolására szolgál.

A tanítóképesítő első alapvizsgálatra bocsájtatnak azok a jelöltek, a kik valamely képző-intézet három évfolyamát sikerrel végezték el s arról bizonyítványt mutatnak fel.

Az első alapvizsgálatot az illető képző-intézet igazgatójának elnöklésével a tanári kar ejti meg.

Az első alapvizsgálat a III. osztály befejezése után, a IV. osztály megkezdése előtt szeptember hó elején tartandó.

Az első alapvizsgálat áll *írásbeli* és *szóbeli* részből.

Az *írásbeli* vizsgálat tárgya:

1. Magyar nyelvi dolgozat az írálytan vagy költészettan köréből.

A *szóbeli* vizsgálat tárgyai:

1. Magyar nyelv. Nyelvtan, írálytan, költészettan.

2. Földrajz. Magyarország kivételével minden földrajzi anyag.

3. Világtörténet.

4. Természettan. Állattan, növénytan, vegy-ásványtan.

A vizsgálat sikeres kiállása után a jelölt tanítóképesítő I. alapvizsgálati bizonyítványt kap, mely a IV. osztályba való belépésre jogosít.

A *tanítóképesítő második alapvizsgálatra* bocsájtanak azok a jelöltek, a kik valamely képző-intézetben az első alapvizsgálatot letették s ezen felül a IV. osztály sikeres elvégzéséről bizonyítványt mutatnak fel.

A második alapvizsgálatot teljesítő bizottságot alkotják az iskola-fentartó által kinevezett elnökség (elnök vagy ikerelnökség) a tanítóképző-intézet igazgatója, tanári kara s a megyei tanfelügyelő. (A tanfelügyelő jogkörét felekezeti intézetekben szabályzat írja körül).

A második alapvizsgálat a IV. osztály befejezése után, június hó második felében tartandó. (A jelöltek az előkészületre elegendő időt kapjanak).

A második alapvizsgálat áll *írásbeli* és *szóbeli* részből.

Az *írásbeli* vizsgálat tárgyai:

1. Magyar nyelvi dolgozat a nemzeti irodalom köréből.

2. Mennyiségtani dolgozat a mérés tan köréből.

A *szóbeli* vizsgálati tárgyai:

1. A hittan körébe eső tárgyak.

2. Hazai irodalom.

3. Hazai földrajz.

4. Hazai alkotmánytan.

5. Hazai történelem.

6. Számtan.

7. Természettan.

A tanítóképesítő II. alapvizsgálat sikeres kiállása után a jelölt bizonyítványt kap, a mely elemi népiskolai állás ideiglenes betöltésére (segéd-másodtanításra) s az egyévi önkényteliségre jogosít fel. (Nagy László).

A *tanítóképesítő szakvizsgálatra* bocsájtás feltétele a II. alapvizsgálat sikeres kiállása, a 19 éves kor betöltése és 2—5 évi tanítói gyakorlat. Szakvizsgálat minden évben, *augusztus hó utolsó napjain*, minden képző-intézetben tartandó.

A tanítóképesítő szakvizsgálat bizottságának tagjai ugyanazok, mint a II. alapvizsgálaté, de a bizottságba 1—2 népiskolai tanító is kinevezendő.

A szakvizsgálat áll *írásbeli* és *szóbeli* részből.

Az *írásbeli* vizsgálat tárgyai:

1. Egy neveléstani és

2. egy módszertani tétel kidolgozása.

3. Egy teljes minta-lecke és vázlatos minta-lecke előkészítése írásban.

A szóbeli vizsgálat tárgyai:

1. Test és egészségtan.
2. Lélektan, gondolkozástan.
3. A népiskolai tantárgyak anyaga. Általános s részletes módszer-
tan, Neveléstan és a neveléstudományi irodalom ismerete.
4. Az iskola szervezete.
5. Oktatástörténet.
6. Gyakorlati tanítás. Egy-két lecke tartása.

A szakvizsgálaton azok, a kik idegennyelvű iskolákra (vidékek szerinti beosztás) is képesítést óhajtanak szerezni, az írásbeli dolgozatok egy részét (30—40 sor) az illetékes nyelven is kidolgozzák s a gyakorlati tanítások egyikét ugyanazon a nyelven tartják.

A tanítói szakvizsgálat sikeres kiállása után a jelölt elemi népiskolai oklevelet kap, a mely feljogosít a nyugdíj-intézetbe való felvétele, bármely népiskolai rendes tanítói állás végleges betöltésére; továbbá a polgári iskolai tanítóképző-intézetbe s a tud. egyetem bölcsészeti fakultásán rendes hallgatóul való felvétele. (Nagy László).

Magyarásat.

Most vegyük boncolókés alá e javaslatot, lássuk behatóbb s alaposabb lesz-e így a vizsgálat; könnyítünk-e a növendékeken; van-e haszon s célszerűség a megosztásban?

A manapság divó osztályvizsgálatok eltörlése s helyettök huzamosabb ideig tartó ismétlés határozottan behatóbbá teszi az évi eredmény megvizsgálását, mint az 1—2—3 óráig tartó vizsgálat. A részekre osztott anyagra behatóbban előkészülni és abból felelgetni könnyebb is a tanulóknak.

A képesítővizsgálatra ugyanezt mondhatjuk. Ha az elébb felsorolt tárgyakat; zenét, német nyelvet, gazdaságtant, testgyakorlást, rajzot, szépírást nem teszszük a rendes tanulók vizsgálata tárgyaivá, a tanulóknak segíthetünk, könnyítünk a nélkül, hogy e tárgyakból való tudás mértékét leszállítanók. Annál több idő jut a többi tárgyra, tehát alaposabban is elkészülhetnek rájuk.

Az első alapvizsgálat tárgyai: a magyar nyelv, irálytan, költészet-tan, a földrajz, a világtörténet, a természetrajzok a harmadik évfolyamban befejeztetnek. Ez tehát az első kínálkozó alkalom, hogy a tárgyak egy csoportjából vizsgálatot tartsunk. A felsorolt tárgyak ekkor egy-egy befejezett egységes egészet is alkotnak Itt az ideje, hogy a komoly pályára készülő ifjú, komoly gondolkozásának és érettségének adja első tanujelét. Ismételgesse át a tárgyakat, csoportosítsa az anyagot, hogy ezen tudománykörökből egységes kerek egészet kapjon. Oktassuk önállóságra, az öntevékenységre, az önképzésre, hogy ne csak a tanári kényszerítő fegyelem alatt tanuljon. Ezért bocsássuk rendelkezésére a szünidőt is, ne mindjárt a harmadik tanév befejezése után vizsgáztassuk. A vizsgálatra jövetel külön költségébe nem kerül, mert a nélkül is vissza kell térnie az intézetbe. Tegyük fel, hogy a vizsgálaton a jelölt meg-

bukik, vagyis a kijelölt egy pár tárgyból sem tehet megfelelő vizsgálót; épen e tényével jelét adja, hogy nincs benne elég komolyság, annyi érettség s munkaerő, hogy egy nehezebb vizsgálatra elkészülhessen. Akkor hadd érjen még, ismételje az előző osztályt.

A második alapvizsgálat tárgyai: a hittan, a hazai irodalom, a hazai földrajz, hazai történelem, a hazai alkotmánytan, számtan, természettan a negyedik évfolyamban fejeztetnek be, kivéve a hazai földrajzot, melyet újból meg kell ismételnie a jelöltnek; a mi természetesen csak javára valik. E tárgynak elővétele ez alkalomra azért is fontos, mert e vizsgálatnak *nemzeti jellegét* fokozza.

A vizsgálat tárgyainak mindenike egy-egy önálló kerek egészet alkot. Az a jelölt, a ki egész éven át szorgalmas volt, ki a vizsgálatra szánt időt, 4—6 hetet, jól felhasználja, világos, tiszta, kerek egész s egységes ismerettel jöhet a vizsgálatra. Ily tudással nem is lesz nehéz vizsgáznia. Hogy az alapvizsgálatra való előkészülést lehetővé tegyünk, a negyedik tanévet fejezzük be május második felében és az alapvizsgálatot június hó második felében tartsuk.

A második alapvizsgálat után a jelölt állást foglal. Hogyan? Hiszen a neveléstudományok egyikéből sem tett még vizsgálatot. Ez igaz, de ez nem adhat aggodásra okot. Mert a mely képző-intézetben nevelve tanítanak, az életre is előkészítik az ifjúságot; hol a gyakorlati kiképzésre, mint a legfontosabb tárgyra kiváló gondot fordítanak, ott a növendék a negyedik év végére a gyakorlati tanításban is nyer annyi ügyességet, gyakorlottságot s jártasságot, önállóságot, hogy azzal bátran megkezdheti pályáját. Ha így áll a dolog, miért javasolom hat, hogy a szakvizsgálatot csak 2—5 évi gyakorlat után tartsuk meg? Hogy erre a kérdésre megfelelhessek, vizsgáljuk meg közelebbről a neveléstudományi tárgyakat.

A *tanítóképesítő szakvizsgálatnak* egyedüli tárgyát a neveléstudományok s azok ágazatai teszik, melyeknek elseje, alapja a test és egészségtan. E tárgynak megértése s megtanulása nem okoz nehézséget. A II. osztályban tanítandó lélektan és neveléstan annál keményebb dió a tanuló ifjúság részére. A tanárnak ugyan csak gondot ad, hogy ez elvont tárgyat megértesse. És ha a növendékek java része meg is tanulja a lélektant, vajjon elmondhatjuk-e, hogy meg is értette és alaposan megemésztette? Ezt állítani, legalább is jóhiszeműség számba menne. Így vagyunk a módszertannal, a neveléstörténettel, sőt bátran ide vehetjük a tanítási gyakorlatokat is. Az iskolai szervezattan tudása is jókora érettséget kíván. Szóval a neveléstudományok megértése, alapos tudása a képző-intézet tárgyai közt a legtöbb érettséget követeli a tanuló ifjúságtól. A képző-intézet megadja az alapot, megadja az irányt, adjunk hát időt és módot arra, hogy a fiatal tanítójelölt e fontos tárgyat jól átvehesse, alaposan feldolgozhassa, a pedagógiai irodalmat tanulmányozva megértse, megemészsze. Képezzék a neveléstudományok a vizsgálat betetőzését, koronáját. Ne is apózzuk el e fontos tárgyat, mint kerek egész legyen a szakvizsgálatnak egyedüli tárgya. A mit az ifjú elme négy éven át kapott, dolgozza át újból a gyakorlati évek alatt. Vesse össze az elméletet a gyakorlattal. Ebben a korban érettebb

az ész is, az elvont pszichológiai dolgokat, didaktikai elveket jobban fontolóra veheti, mérlegelheti.

Egy gyakorlati év kevés azért, mert az első évben főleg az iskola köti le a jelöltet, így a képesítő vizsgálatra nem készülhet el alaposan.

A szakvizsgálatot ne június, de augusztus hó végén tartsuk, azért, hogy a jelöltnek, ki a tanévnek nagy részében oktatással volt elfoglalva, legyen alkalmja s ideje a szünetidőben nyugodtan ismételni, összefoglalni, rendezni ismereteit.

A képesítővizsgálatnak tagokra való osztása azért szükséges első sorban, hogy kisebb részekre a jelölt alaposabban elkészülhet s így a vizsgálat is behatóbbá lehet; másodsor ajánlatos azért, hogy a részekre osztás a tárgyaknak sem mennyiségére, sem minőségére hátrányosan nem hat, s mégis könnyíti a vizsgálatot.

Hogy a jelölt készülételebbül jöjjön a vizsgálatra, mint a minő készülséggel az intézetet elhagyta, alig hihető. A javaslat szerint a gyakorlati életben csupán a pedagógiai tárgyakra készül; így azokat újból, meg újból elismételheti s hozzá még a szakbavágó műveket, a pedagógiai irodalmat is tanulmányozva, tudása mélyebb és érettebb lesz.

Az életben kevesebb volna az előkészületre hajtó erő, mint az intézetben, az sem megdönthetetlen érv. Mert ki ne vágyódnék segéd- vagy másodtanítóból önálló, rendes tanítónak lenni? Már pedig az önállóság elnyerésének a feltétele a képesítővizsgálat letétele. Ez pedig nem megkötője, hanem inkább hajtóereje az eleven energiájú fiatal tanító munkakedvének.

A gyakorlati élet sablonok elé állítja a kezdő embert, ez tény; de nem kerül sablonok elé az a fiatal tanító is, a ki a IV. évfolyam befejezése után közvetlenül oklevélhez jut? Sőt az utóbbi, független lévén az intézettől, természetesen jobban hajlik sablonok felé. Míg a vizsgálat előtt álló jelölt kénytelen lévén a neveléstudományokkal foglalkozni, ezeknek — tehát a helyes elveknek — befolyása alatt áll, annyival is inkább, mert mindezekről még számot kell adnia.

Azt is ellenvetik, hogy a tanítóképző-intézet nem bocsátana ki kész embereket az életbe; tapasztalatokat sem tehetne munkája eredményéről, mert be nem fejezett munkáját az élet körülményei irányítanak. Hogy vagyunk más pályákkal? Nem kívánják e meg a végső vizsgálat előtt az élettapasztalaton alapuló gyakorlatot? Csak hagyjuk a fiatal tanítót is; hadd szerezzen a gyakorlati életben tapasztalatot, vesse össze az elméletet a gyakorlattal, hámozza ki a helyeset, a jót. Érjen meg. A szakvizsgálaton 2—5 évi gyakorlati munkásság alapján nagyon is meggyőződhetik a tanítóképző-intézet munkája eredményéről. Most még mindig irányíthat, javíthat, a helytelen útról helyes útra téríthet, míg a jelenlegi vizsgálati rendszer mellett erre nincs módja, ha az ifjú tanító az életbe lépett.

Az a IV. évfolyamot végzett ifjú épen annyit tud a pedagógiából a tanév befejezésekor, mint az egy-két hét múlva tartandó képesítő vizsgálaton. Mert 1—2 hét alatt annyi tantárgyat haszonnal ismételni képtelenség. Sokkal nagyobb haszonnal s érettebb fejvel ismétélheti s

foglalhatja össze a fontos neveléstudományi tárgyakat a gyakorlati évek alatt, mert itt több ideje s több nyugalma van rá. De miért ne lehetne a IV-ik évfolyamban az év második felében épügy összefoglalni a neveléstudományok velejét, mint a mennyiségtudományokét?

A tanítói tekintélyt is emelné a vizsgálat megosztása, mert az alaposabb tudás emeli a tekintélyt. Másrészt pedig, az intelligenciát nem is számítva, ha a nép is látja, hogy ime annak a tanítónak még az életben is tanulnia kell, hogy érettebb korában újból vizsgálatot teheszen, többre is fogja becsülni a tanítói diplomát és annak tulajdonosát is.

Anyagilag sem veszítene az a fiatal tanító. Az iskolából kilépő ifjú tanítóink legnagyobb része amugyis segéd- vagy másodtanító lesz egy-két sőt öt évig is. A képesítést 2—5 év alatt megszerezheti s akkor, ha van rá alkalmá, rendes állást szerezhet, véglegesítheti magát. Nyugdíjban sem veszíthet, mert a nyugdíjjogosultság a 21. évnél kezdődik. A képző-intézetbe lépés kora 15-ik év, 4 évet tölt az ifjú az intézetben, ehhez jó a 2 évi gyakorlat, tehát $15 + 4 + 2 = 21$; tehát minden rendszeren végzett jelölt 21 éves korára megszerezheti az oklevelet s rendes tanítónak is lehet. Ámbár nekem az a véleményem, mennél érettebb korban teszi le a jelölt a szakvizsgálatot, annál jobb. Értem a 21—25 éves kort. Még az sem akadályozná a nyugdíjjogosult éveiben, ha kimondatnék, hogy a nyugdíjjogosultság és kötelezettség egyaránt a 21-ik évtől kezdődik minden *okleveles tanítóra* tekintet nélkül arra, hogy az illető 21—25 éves korában nyerte oklevelét, csak hézagtalan gyakorlati működést muttasson ki. Vagy kezdődjék a nyugdíjjogosultság és kötelezettség a 25 ik évvel és a szolgálati évek számát szállítsák le harmincra.

Kevés alapos okot lehet felhozni a mostani vizsgálati rendszer megtartása érdekében, de annál többet a megosztás mellett.

A mi a vizsgálatokat s az egy egységes tanítóképzést illeti, a felekezetek magatartása ne hátráltassa haladásukban az állami intézeteket *A felekezetek mint eddig, úgy ezentúl is*, — természetesen jogaikat megcsorbíttatni nem hagyván — *a haladás elől nem sárkóznak el*. Az állami képzők négy évfolyamuakká lettek, ma már a felekezeti is azok. Vizsgálatainkban is állami nivót mutat a legtöbbje. Hogy nem megy oly hirtelen az átalakulás, nem a jóakarát, nem a nemes törekvés, hanem az anyagi eszközök hiányán mulik a dolog. Igen, az anyagi hiány az a zátony, a melyen összes törekvésünk megfeneklik.

A felekezetek is óhajtják az egységes s a kor színvonalán álló tanítóképzést s képesítést. Nem is olyan régen hazánk számára a tanítókat kizárólag a felekezetek képezték; sőt még mai napság is a felekezetek adják a tanítóság többségét. A tanítóság munkája nem felekezeti, de közös, állami érdek. *A felekezeti képzők érdeme oly nagy, hogy az állam az egységes tanítóképzés érdekében is leghelyesebben cselekszik akkor, ha az elismerés fejében a hazafias s törekvő felekezeti képzőket hathatós segélyben részesíti*. Így, és a mai viszonyok szerint csakis így lehet a hazai tanítóképzést egy színvonalra emelni s egységessé tenni.

C) Kántorképesítés.

Azok a jelöltek, a kik a zenében elegendő jártasságot mutatnak s hajlamuk is van a kántorságra, a II. alapvizsgálat alapján 2—5 év alatt kántori képesítővizsgálatot tehetnek.

Kántori vizsgálatot tarthat minden képző-intézet. Ám ajánlatos volna, hogy az állam a kántorképesítés jogát kizárólag a felekezetekre ruházza át, mert a kántori állás tisztán felekezeti. De lehetetlen is, hogy az az állami zenetanár az összes felekezetek isteni tiszteletének zenei anyagát annyira tudja, hogy abból vizsgálatot is tarthasson.

A kántor-képesítő vizsgálat tagjai az iskolafentartó által kinevezett elnökség, a tanítóképző-intézet igazgatója és zenetanára s a felekezetek képviselői, kik között egy-egy kántor is legyen.

A kántor-képesítővizsgálat áll *írásbeli, szóbeli és gyakorlati részből*.
Az *írásbeli* vizsgálat tárgyai:

Egy dolgozat a zenei elmélet, szerkesztéstan köréből.

A *szóbeli* vizsgálat tárgyai:

1. Zene elmélet.
2. Egyházi szertartástan, liturgia.
3. Egyházi szervezettan.
4. Az egyházi zene rövid története.

A *gyakorlati* vizsgálat tárgyai:

1. Ének.
2. Hegedű.
3. Orgona.

A vizsgálat sikeres kiállása után a jelölt külön kántori oklevelet kap, mely a megfelelő felekezetnél kántori állás elfoglalására jogosít.

*

Munkálatomat azzal az óhajtással fejezem be: nyerjen a tanítóképesítő vizsgálatok kérdése mentől előbb hosszú-hosszú időkre szóló, szilárd alapokon nyugvó megoldást; hazánk tanítói pedig kapjanak a méltó vizsgálatokhoz méltó anyagi javadalmazást.

Sopron.

Simkó Endre.

Benedek Samu.

(1837—1902.)

A most folyó iskolai évben a kolozsvári állami tanítóképző-intézetet érzékeny veszteség érte. Az iskolai év kezdetén *Fazakas József*, az intézet nagyra becsült, közszeretetten álló, tudós tanára, a tanügy terén folytatott 45 évi fáradhatatlan munkássága után, miniszterének kitüntető elismerésével, jól megérdemelt nyugalomba vonult. Ugyanennyi szolgálati idő nyomta *Benedek Samu* gyakorló iskolai tanító vállait, mikor a tanév elején, képző-intézeti szolgálatának 30-ik évében szabadságra

ment, hogy aztán csendes haldoklással elbucsuzzék szeretett övéitől s kedves iskolájától. Fazakas József tudományának fényét, melegét még érezzük a távolból; Benedek Samu azonban, február hónap 11-én, a tanítóképzés ügyének kimondhatatlan kárára — örökre itt hagyott minket. Bánatos aggodalom tölti el lelkünket, látván kedves öregeinknek kidőltét, mert nem vagyunk bizonyosak abban, hogy akadnak e férfiak, kik a tamadt ürt betölteni, a súlyos veszteséget pótolni tudják.

Benedek Samu Köpecen született 1837. szeptember 14-én. Öt gymnásialis osztályt végzett a székelyudvarhelyi főiskolában s a tanítói oklevelet magántanulás útján a székelykereszturi állami tanítóképző-intézetben szerezte meg. Benedek követendő példát szolgáltatott arra nézve, hogy erős akarral, szívós hivatásszeretettel és vasszorgalommal párosult önmunkássággal miként képezheti ki magát valaki, szerény előképzettség mellett is nagymíveltségű emberré, sok ezer közül, magasan kiváló mintatanítóvá. Tanítóskodását 1857-ben kezdte Brassóban, hol egyuttal kántor is volt. Innen Nagyajtára ment, honnan ismét visszakerült Brassóba, előbbi állomására. Miután még két évig a sepsiszentgyörgyi községi iskolában működött kiváló sikerrel, 1872-ben a kolozsvári állami tanítóképző-intézet gyakorló iskolájának lett hírneves tanítójává.

A gyakorlati kiképzésnek kétségtelenül *conditio sine qua non*-ja, elengedhetetlen és nélkülözhetetlen feltétele a gyakorló iskola, de csak úgy, ha annak lelke: tanítója megálltja a helyét. Benedek Samu egyenesen erre a pályára született. Rajongással szerette hivatását s e hivatásszeretetet tanítónövendékeinek lelkébe is átvitte. Atyai szeretettel gondozta tanítványait s e szeretet melegágya az ő boldog családi élete, népes családja volt. A szeretetet családi tűzhelyétől vitte az iskolába. Iskolája a tisztaságnak, a rendnek és a szeretetnek hajléka volt. Ha lelkem a munkában kimerült, a Benedek iskolájába mentem pihenni, üdülni, a hol mindig gyönyörűséggel hallgattam művészi tanítását, megfigyeltem mesterfogásait, remekül alkalmazott módszert s a tanítónövendékekkel és kis tanítványaival való bánásmódját. Megfigyeltem és mindig tanultam tőle valami érdekest, valami értékest, valami maradandó becsüt. Az új Rendtartási Szabályzatnak ama nemes intencióját, hogy ne csak tanítsunk, hanem szeretettel neveljünk is, Benedek harminc éven át bámulatos varázserővel gyakorolta. A pontosságban s a kötelesség hű teljesítésében szép példával járt tanítványai előtt. Az iskolában mindig ő jelent meg elsőnek, napi teendőire lelkiismeretesen elkészült. Tanítási tervzetét egy hétre előre elkészítette s egész évre szóló tanítástervezetét minden növendékkel lemásoltatta. Remek munka volt ez s kincs a kezdő tanító kezében. De híre is ment messze földön. Megtörtént, hogy távoli vidéken működő tanítók lopva másoltatták le Benedek tanítási tervét s küldették el maguknak. A Benedek vezetése alatt még az elméletiekben gyenge tanítónövendékek is annyira kielégítő gyakorlati kiképzést nyertek, hogy az életben pompásan megállották helyüket s a Benedek mesteri keze alól harminc év alatt kikerült sok száz tanító nemcsak az erdélyi bércei vidék elsőrendű iskolaiban teljesíti forró hazaszereteten alapuló népnevelői

hivatását kiváló sikerrel s nemcsak Kolozsvár s más neves erdélyrészi városok iskoláinak képezik éltető lelkét, hanem az ország messze vidékein is dicsőséget szereznek a boldogult emlékének s az intézetnek, melynek falai közül kikerültek.

Mint jellemzőt, felemlítem, hogy Benedek nagy híve s hivatásos mestere volt a hangjegy után való énektanításnak. Az írással és olvasással egyidejűleg megtanította a hangjegy írást és olvasást is. Ugy husvét táján első elemi osztálybeli tanítványai már folyékonyan olvastak, szépen írtak s *hangjegyek* után kedvesen énekeltek. Ha ilyenkor bemutathatta nekünk Samu bátyánk a munkáját kicsinyeivel, komoly arca felvidült, okos szemei tűzben égtek s lelkesedve és önérettel mondá: «Ime az első termés!» Ilyenkor aztán alkalmat vett magának, hogy a saját tanításának eredménye alapján összehasonlítást tegyen a hangoztató és a most kísérletezés alatt álló phonomimikai eljárás között; mondhatom, hogy nem ez utóbbinak előnyére.

Benedeknek elve volt, hogy a tanítói pálya egész embert kíván; vagyis, hogy a tanító, úgy mint ő, egészen az iskolának éljen, mellékes dolgokkal, milyenek a kertészkedés, gazdálkodás, méhészkedés stb. ne foglalkozzék, mert ennek okvetlenül az iskola, a tanítás sikere fogja karát vallani. Mondanom se kell, hogy e tekintetben sokan vagyunk egészen ellenkező nézetben. En a tanítót csak akkor tartom egész embernek, ha egyuttal ügyes kertész és gazda is.

A Benedek Samu által vezetett tanulók évről-évre vizsgálata valószínű ünnepnapja volt az intézetnek, az érdeklődő szülőknek és a gyermekeknek. A kis tanulók a tantermet virágözönnel, koszorúkkal, bokrétákkal, gillárdokkal díszítették fel. Egyetlenegy szülő sem maradt el a vizsgálatról. Érdekes is volt azt végighallgatni. A kicsinyek öntudatos, értelmes, szabatos és üde feleletei mindmegannyi újabb illatos bokrétául szolgáltak a «tanító bácsi» iskolájának felékesítéséhez. Ezután is lesz koszorú, bokréta elég, hogy azokkal a vizsgálatot követő napon a jeles mester frissen hantolt sírját elborítsuk, kegyelettel és hálával emlékeztvén reá s megköszönvén a gazdag szellemi örökséget, a melyet reánk hagyott.

Igen-igen ki kellene bővítenem e rövid megemlékezés keretét, ha ki óhajtanék terjeszkedni Benedeknek egyháza kebelében kifejtett buzgólkodására, tanítóegyesületi, társadalmi és irodalmi működésére. Legyen ez alaposabb életírójának kedves feladata.

Hogy Benedek Samunak 45 évre terjedő, fáradalmat nem ismerő, szakadatlan tanítói munkássága nem lesz hálás reáemlékezés nélkül elmuló tünemény, igazolta ezt a tanítványoknak, a pályatársaknak és a nagy közönségnek a végtisztesség megadásánál való tömeges megjelenése s őszintén kifejezett bánatos részvéte is.

Legyen emléke áldott! A magyar nemzeti népoktatásnak gondviselő édes Atyja, jó Istenünk, adjon intézetünknek s drága hazánknek sok olyan tanítót, a milyen Benedek Samu volt!

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

Az 1900—1901. évi értesítők ismertetése.

II. A képző-intézetek állapota.

17. **Győr.** Kir. kath. tanítóképző-intézet. A tanári karban változás nem fordult elő. A tanári kar a tanulók egy részével tanulmányi kirándulást tett az Aldunán. A sikerült s tanulságos kirándulást részletesen írja le az értesítő. A tanév rendes lefolyású. A tanári testület 8 tagból áll.

Tanulók. Létszám az év elején 168, az év végén 154; vallás szerint: r. kath. 162, izr. 1, ág. hitv. ev. 4, ev. ref. 1; nyelv szerint: magyar 136, német 22, horvát 6, szerb 2, tót 2; a szülők polgári állása: tanító 44, iparos 41, földműves 41, hivatalnok 11, kereskedő 4, egyéb allású 27.

Az épület, udvar, kert nem változott.

Szertárak, könyvtárak e tanévben is gyarapodtak részint vétel, részint ajándékozás útján. A taneszközök ki vannak mutatva. Az évi összeg, s az állomány értéke nincs feltüntetve.

Internátus, externátus. A püspöki tápintézetben 93 tanítvány kapott ételmezt és pedig úgy, hogy 50 kapott teljes ételmezt. A segélyezés értéke 5286 korona. A növendékek más kegyes jóltevőknél is kaptak ellátást. Ezen kívül kiosztottak 437.26 korona pénzsegélyt. Az internátus alaptökéje 16369.69 korona.

18. **Hódmező-Vásárhely.** Állami óvónőképző-intézet. A tanári testület a hitoktatókkal együtt 12 tagból áll.

Tanulók az utolsó tanévben (1895—96). Felvétetett 84, nyelvismeretre nézve: magyar 54, magyar-német 3, magyar-román 1, magyar-szerb 7, magyar-tót 2, vegyes 7; vallásra nézve: r. kath. 31, ev. ref. 32, ág. hitv. ev. 7, gör. kel. 7, izraelita 7.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját épülete és kertje van.

A szertárakról és könyvtárakról az értesítő részletes kimutatást közöl.

Az internátus 10 leány számára van berendezve; így sokkal kisebb mint a minőnek lennie kellene.

Segélyezés, 50 növendék ételmezésére 10.000 koronát fordítanak.

19. **Igló.** Állami tanítóképző-intézet. *A tanári testület* a hitoktatókkal együtt 11 tagból áll.

Tanulók az 1900/1901-ik tanévben. Jelentkezett 104; felvétetett 102; el nem jött 8; vallásra nézve r. k. 61, g. kath. 0, g. kel. szerb 1, ág. hitv. ev. 18, ev. ref. 4, izraelita 1; nyelvre nézve: magyar 31, német 35, tót 22, román 5, szerb 1.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek a tanhelyiségek számára megfelelő épülete, ezen kívül tágas udvara és szép kertje van.

Szertárak, könyvtárak. A tanári könyvtár az utolsó tanévben 732.02 korona értékkel gyarapodott. A fizikai szertár gyarapodása 449.10 korona. A természetrajziaké 622,80 korona. Földrajz-történet 216.90 korona.

A zenei rész 248 koronával gyarapodott. Torna 22 korona. Kézimunka 96 56 korona.

Internátus, externátus. Az intézetnek, sajnos, internátusa nincs. A növendékek csoportonként a városban egyes vállalkozóknál laknak. Ez a rendszer felette megnehezíti a tanári kar munkáját. A forrongásban s átalakulásban levő fiatal embert nagyon nehéz így nevelni. Egy olyan régi s jóhírnévnek örvendő intézet mint az iglói, megérdemelné, hogy a kor kívánalmainak megfelelő internátussal lássák el. A szép intézet, a hatalmas kert meg van, az internátus hozzáépítése sem kerülne annyiba, hogy arra a kultuszminiszteri tárca ne vállalkozhatnék.

Segélyezés, ösztöndíjak. Elsőfokú segélyt (210 koronát) kapott 13 növ., másodfokú segélyt (160 koronát) kapott 15 növ., harmadfokú segélyt (130 koronát) kapott 22 növ., negyedfokú segélyt (80 koronát) kapott 20 növ., ötödfokú segélyt kapott (50 koronát) 16 növ.

20. **Kalocsa.** Érseki tanítónőképző-intézet. *Tanári* kar: a) a felső nép- és polg. isk. tanítónőképző-intézeté áll 8 tagból, b) az elemi tanítónőképző-intézeté 14 tagból.

Tanulók. A felső nép- és polg. isk. tanítónőképzőben a nyelv- és tört. tud. szakcsoportnak 42 hallgatója, a mennyiség- és term. tud. szakcsoportnak 40 hallgatója van. Vallás szerint: r. k. 80, ev. ref. 1, izraelita 1. Az elemi tanítónőképzőben volt 119 növendék. Vallás szerint: r. k. 118, ev. ref. 1; a szülők polg. állása szerint: értelmiség 82, kereskedő 6, iparos 20, őstermelő 10.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek egészen modern saját épületje, udvara és kertje van.

Szertárak, könyvtárak. Az intézetnek megfelelő tanszerraktára és könyvtára van; ezekről fényképfelvételeket is közöl az értesítő

Internátus, externátus. Az intézetnek egészen modern berendezésű internátusa van. Közli az értesítő az internátusi rendszabályokat. A segélyezés mértékét a következő adatok mutatják: az elemi tanítónőképző 118 rendes növendéke közül az intézetben lakott 70, az intézeten kívül 48. Haynald-féle évi 300 koronás segélyben részesült 28, Kunszt-féle évi 400 koronás segélyben részesült 16, egyéb segélyben részesült 8.

21. **Kiskun-Félegyháza.** Állami tanítóképző-intézet. *A tanári testület* a hitoktatókon kívül 11 tagból állott.

A tanulók. Felvételt folytatott 98 növendék; felvétetett 90; előképzettség szerint, *felvételi vizsgálattal jött 8 növ.*, a többi megfelelő rendes képzettséggel bírt. Az év alatt kimaradt 6, meghalt 1, évvégi létszám 72. Vallás szerint r. kath. 60, ev. ref. 3, izraelita 5, g. kel. 3; anyanyelv szerint: magyar 58, német 10, román 3, cseh 1; a szülők polgári állása szerint: tanító, tanár 10, más értelmiségi 7, iparos kereskedő 25, földművelő 24, más egyéb 8.

Épület, udvar, kert. Az intézet bérházban van. Intézeti célokra nem alkalmas. Az udvar is szűk, közös. A kert 8 kat. hold területet foglal el. Messze van a várostól. A talaj sovány, kiélt.

Szertárak, könyvtárak. A szertár szűk, inkább «lom» mint szertár.

A szertár gyarapodására évi 140 koronát, a könyvtárra 160 koronát fordítanak.

Internátus, externátus. Az értesítő nem nyújt kellő felvilágosítást.

Segélyezés, ösztöndíjak. A segélyek felosztása tételenként:

Havi	24 korona	segélyben	részesült	2	növendék.
»	22	»	»	5	»
»	20	»	»	2	»
»	18	»	»	6	»
»	16	»	»	7	»
»	15	»	»	2	»
»	14	»	»	19	»
»	12	»	»	9	»
»	10	»	»	5	»
»	8	»	»	6	»

Összesen 63 növendék.

A lefolyt iskolai évben, a számos kisebb segélyezést nem számítva, 63 növendék 8808 korona államsegélyben részesült.

22. Kolozsvár. Állami tanítóképző-intézet. A *tanári kar* a bejáró kiegészítő- és vallás tanárokkal együtt 20 tagból állott. A lefolyt tanévben a tanárok között gyakran fordult elő betegség, sajnos néha huzamosabb ideig tartók is.

Tanulók. Felvételért folyamodott 132 növ., felvételre 113, előbbvitel után 67, megfelelő előképzettséggel 37, *felvételi vizsgálat* 3, a tanév alatt kimaradt 4, meghalt 2, a tanév végén maradt 105. Vallás szerint: r. k. 27, g. kath. 3, g. kel. 1, ág. hitv. ev. 1, ev. ref. 54, unit. 19; anyanyelv szerint: magyar 102, román 3; a szülők polg. állása szerint: tanító, tanár 19, őstermelő 38, iparos kereskedő 20, tisztviselő 4, egyéb értelmiség 10, más egyéb 14.

Épület, udvar, kert. Az intézet épületei egy három hold területtel bíró árnyas parkban vannak. Az intézet tantermei, szertárai három rozszant épületben vannak elhelyezve, a melyek távolról sem felelnek meg a modern tanítóképzés legszerényebb kívánalmainak sem. Az intézeti kert 6610 □-öl területű.

Szertárak, könyvtárak. Az összes szertárak szűkek és nedvesek. Az értékesebb tanszerek elhelyezésére nincs alkalmas hely; épen ezért, még a költségvetésbe felvett szerény összeget sem fordíthatják tanszerbeszerzésre; így hát teljes modern felszerelésről szó sincs. A bútorzat állománya 3690 drb. 18,162'80 korona értékben. Az ingatlan értéke 91,200 korona. A házi és isk. szerelvények drb. száma 251, 269'50 korona értékben. Hangszerek, ének és zenetanítási eszközök száma 125 drb. 3052'80 korona értékben. A zeneművek száma 246 drb. 326'90 korona értékben. A rajz- és írószerek állománya 1678 drb. 844'60 korona értékben; és ily részletességgel ad számot az értesítő a többi felszerelésekről is. A könyvtár állománya például 993 mű 1999 kötetben, 9735'48 korona értékben.

Internátus, externátus. Az intézettel kapcsolatosan 80 tanuló szá-

mára berendezett internátus áll fenn. Az internátusi berendezésről, életéről, étkezésről teljesen kimerítő képet nyújt az értesítő.

Az 1900—901. tanévre megállapított költségvetésben az internátus bevétele és kiadása a következő összegekkel volt előirányozva:

Bevétel:

20	növendék	havi	14	koránával	fizet	2800	koronát.
20	»	»	10	»	»	2000	»
20	»	»	6	»	»	1200	»

Összes bevétel 6000 korona.

Kiadás:

80	növendék	élmezésére,	valamint	a	köztartás	körüli	
		szükségletekre,	átalányként				24,336
							korona.
	Fűtésre.	világításra					2,000
							»
	Mosatási	költségekre					1,000
							»
	Vízvezetékre						90
							»

Összes kiadás 27,426 korona.

Segélyek, ösztöndíjak. Több kisebb-nagyobb alapítvány kamatain s egyéb segélyeken kívül a növendékek anyagi támogatásáról elég világosan beszélnek a következő adatok:

Az internátusban lakó 80 növendék teljes ellátására az évi költségvetésben 22,400 korona volt felvéve s használtatott fel, mely összegből 6,000 korona a növendékek által tett visszafizetésekkel megtérül s így a 80 bennlakó tanuló ellátás címén 16,400 korona segélyt élvezett.

A 80 bennlakó növendék között az élvezett kedvezmények a következőkép oszlanak meg:

20 növendék teljesen ingyenes, azaz egyenként élvez 28 korona kedvezményt.

20 növendék a teljes ellátásért fizet egyenként havi 14 koronát, tehát élvez havi 14 korona kedvezményt.

20 növendék a teljes ellátásért fizet egyenként havi 10 koronát, tehát élvez havi 18 korona kedvezményt.

20 növendék a teljes ellátásért fizet egyenként havi 6 koronát, tehát élvez havi 22 korona kedvezményt.

A bejáró szegényebb sorsú tanulók segélyezésére állandóan 3,000 korona van felvéve költségvetésünkben, mely összeg havonkénti 20 és 10 koronás részletekben osztatott ki 22 tanuló között, ösztöndíj címén.

23. **Kolozsvár.** Állami tanítónőképző-intézet. A *tanári kar* a hitoktatókon kívül 11 tanerőből áll.

Tanulók. Felvétetett 226 növ., kimaradt 11, a tanulást befejezte 215 növ. Előképzettség szerint: valamennyi kellő előképzettséggel vétetett fel. Vallás szerint: r. kath. 84, g. kath. 8, g. kel. 1, ev. ref. 81, ág. hitv. ev. 14, unit. 22, izraelita 5; anyanyelv szerint: magyar 199, német 7, román 7, tót 2; a szülők polg. állása szerint: tanító, tanár, tanfelügyelő, lelkész 61, katonatiszt 6, tisztviselő 30, ügyvéd, orvos 20, földbirtokos 11, iparos, kereskedő 19.

Épület, udvar, kert. Az intézet 1894—95. óta saját díszes egyemeletes épületben van elhelyezve, tágas udvarral és kerttel ellátva.

Szertárak, könyvtárak. A szertárak gyarapodása erős lendületet vett. A könyvtár állapota a következő:

Pedagógiai munkák	117	mű	257	kötetben.
Nyelvtani és szépirodalmi munkák	288	»	526	»
Történelmi munkák	86	»	185	»
Földrajz és ethnographiai munkák	54	»	117	»
Természettudományi munkák	104	»	176	»
Tan és vezérkönyvek	279	»	388	»
Vegyes tartalmú munkák	29	»	112	»
Statisztikai munkák	16	»	16	»

Összesen 973 mű 1777 kötetben.

Internátus, externátus. Az intézetnek egészen modern berendezésű internátusa van. Az értesítő közli az internátus házi rendjét. A 215 növendék közül 99 belakó, 116 külakó volt. Az utóbbiak közül 53 kolozsvári és 62 vidéki, a kik legtöbbszörre magánházakban voltak elszállásolva, részint rokonoknál, részint az igazgatóság által ajánlott családoknál, 14 növendék a református szeretetházi internátusban volt elhelyezve.

Az internátus költségei:

Az étkezés került	34,410	korona.
A mosatás	2,400	»
Fűtés és világítás	6,000	»
A cselédek bére	3,356	»

Az internátus jövedelme az 1900—901. költségvetés szerint:

8 növendék fizet egyenkint évi 420 kor., összesen	3,360	korona.
4 » » » » 300 » »	1,200	»
20 » » » » 210 » »	4,200	»
2 » » » » 200 » »	400	»
15 » » » » 100 » »	1,500	»

Az összes jövedelem 10,660 korona.

Segélyezés, ösztöndíjak. A belakó növendékek segélyezésének értéke a költségvetés szerint.

4 növendék élvez egyenkint 120 kor., összesen	480	korona.
20 » » » » 210 » »	4,200	»
2 » » » » 220 » »	440	»
15 » » » » 320 » »	4,800	»
50 » » » » 420 » »	21,000	»

Az élvezett segély értéke: 30,920 korona.

A bejárók közül ingyen ebédet nyert 17 növ. 2,550 korona értékben; havi ösztöndíjban részesült 15 növ. 1,900 korona értékben. Ezeket kivül többféle alap kamatait és iskolai jutalmakat kaptak a növendékek.

24. **Losonc.** Állami tanítóképző-intézet. *A tanári kar* a hitoktatókkal együtt 16 tagból áll. Szotyori Nagy József 30 évi szolgálat után nyugdíjba ment.

A tanulók. Létszám a tanév elején 87, évközben kilépett 3, meg-

halt 1, évvégére maradt 83; anyanyelvre nézve: magyar 59, német 10, tót 17, cseh 1; vallásra nézve: r. kath. 58, g. kath. 1, ág. hitv. ev. 19, ev. ref. 8, izr. 1; a szülők foglalkozása: tanító, tanár 20, földművelő 19, iparos 25, hivatalnok 7, kereskedő 1, más egyéb 15. A tanulók kellő előképzettséggel vétettek fel.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját épülete van. Az internátusi helyiségek kibővítésére 50,000 korona szavaztatott meg. A kert 4 kat. hold területet foglal el. A méhes állománya 11 család.

Szertárak, könyvtárak. Rajzszerekre 46.50 koronát, földrajzi szerekre 18 koronát, természettani és természetrajzi szerekre 53.30 koronát, tanszerekre 576.20 koronát, gyakorlóiskolai tanszerekre 39.70 koronát fordítottak.

Internátus, externátus. Az internátusban ez időszerint csak 38 növ. lakott; jövőre azonban legalább 80-at fogadhatnak be.

Segélyezés. Az intézetbe fölvevett 87 növendék közül 79 ingyen étkezésben, 2 növ. féldíjazt kedvezményben részesült. Egy-egy tanuló ellátása átlag 139 koronába került.

A köztartás és internátus költségeire 10,560 korona engedélyeztetett; ezenkívül a felügyelő tanár köztartási pótlékaul 80 korona.

25. Máramarossziget. Állami tanítóképző-intézet. *Tanári kar.* A tanári testület a hitoktatókkal együtt 15 tagból állott.

A tanulók. Felvétetett 165 növ. eltávozott 17, meghalt 1, vizsgálatot tett 147; *felvételi vizsgálatot jött 7 tan.*; vallás szerint: róm. kath. 70, g. kath. 45, g. kel. 1, ev. ref. 40, ág. hitv. ev. 4, unit. 1, izr. 4; anyanyelv szerint: magyar 125, ruthén 14, román 23, német 3; a szülők polg. állása szerint: őstermelő 33, iparos 16, kereskedő 3, állami alkalmazott 32, közs. vármegyei alk. 9, magán alk. 17, szellemi foglalkozású 55.

Épület, udvar, kert. Az intézeti épület egy régi és egy új részből áll. A kertészet gyakorlására és a gyümölcsstenyésztés tanulmányozására két kert áll a növendékek rendelkezésére.

Szertárak, könyvtárak. A leltári szám 2360 ról 2532-re emelkedett. Bútorzatra 384 koronát fordítottak. A könyvtárakban és tanszerekben is van gyarapodás.

Internátus, externátus. Az internátusban 48 növendék lakott. Az externátusban (külső együttlakás) lakott a többi növendék *tanári felügyelet alatt.*

Segélyezés, ösztöndíjak, jutalmak. Az internátusban és externátusban elhelyezett minden növendék egész éven át részt vett a házilag kezelt köztartásban. Hogy a köztartás kedvezményében hány növendék részesült, arról részletesen beszámol az alábbi kimutatás:

Lakást, étellemezést a köztartáson ingyen kapott	58	növendék.
Ingyen étellemezést a köztartáson	» 45	»
Késpénz-segélyt havi 6 koronát	» 21	»
Segélyben nem részesült	51	»

A kiosztott segély összege kitett 18,447 koronát.

Ezen kívül több kisebb ösztöndíjat s jutalmat kaptak a növendékek.

26. **Nagyszombat.** Hitközségi r. kath. Sz. Orsolyák vezetése alatt álló tanítónőképző-intézet. *Tanári kar.* A tanári kar 16 tagból állott, kik között 10 nőtanító van.

Tanulók. Felvétetett 140 növ.; vallásra nézve: r. kath. 124, ág. hitv. ev. 6, izr. 10; anyanyelvre nézve: magyar 75, német 37, tót 25; a szülők polg. állása: földbirtokos 7, értelmiségi 76, iparos 39, szolgálatot tevő 11, magánzó 7.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek megfelelő épületje, udvara és kertje van.

Szertárak, könyvtárak. Az értesítő nem nyújt felvilágosítást.

Internátus, externátus. Az intézetnek a kor igényeihez mért internátusa van. Az ellátás növendékenként 440 koronába kerül.

A segélyezés és jutalmazás alapítványi helyek elnyeréséből, tandíjelengedésből, könyvadományokból áll. A kimutatás az összes intézetekre szól, a tanítónőképzői részt nagyon nehéz az egészből kihámozni; a kimutatásban nem az összegek, hanem főleg a nevek szerepelnek.

27. **Nagyenyed.** Ev. ref. tanítóképző-intézet. A tanári kar 8 tagból áll.

Tanulók. Beiratott rendes hallgatónak 85, *magántanulónak 22 növ.* Év végére maradt 102 növ. Vallásra nézve: ev. ref. 101, unit. 3, róm. kath. 3; anyanyelvre mind magyar. A szülők állása; őstermelő 53, iparos 13, tanító 21, lelkész 4, tisztviselő 13, személyes szolg. tevő 3.

Épület, udvar, kert, szertárak, könyvtárak. A tanítóképzőre vonatkozólag az értesítő külön kimutatást nem közöl; így valószínű, hogy a kollégium mint egy hatalmas nagy egész magába zárja a tanítóképző-intézetet is.

Internátus, externátus, segélyezés. A kollégiumnak modern internátusa van, a hol a szorgalmas tanítónövendékek is kisebb nagyobbfokú segélyezésben részesülnek.

28. **Pécs.** Püspöki r. k. tanítóképző-intézet. A tanári kar 11 tagból áll.

Tanulók. A tanév elején beiratkozott 98 rendes és 9 *magántanuló,* évközben elbocsáttatott 1 tanuló, az év végén maradt $97 + 9 = 106$ tan.; vallásra nézve: róm. kath. 105, ev. ref. 1; mind magyar, a szülők polg. állása szerint: tanító 19, iparos 34, földműves 21, hivatalnok 5, más egyéb 18.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját önálló épülete nincs, hanem a közös akadémiai épületben van elhelyezve. Az intézet fenntartására szükséges összegről a következő táblázat nyújt felvilágosítást.

Szükségletek:

Személyi kiadások	20,485—	korona.
Dologi kiadások	2.890 ²⁶	»

Összesen: 23,375²⁶ korona.

E szükségletek a következő alapokból fedeztettek:

A tanítóképző-intézet régi alaptőkéje 39,253

korona 78 fillér után esedékes 5⁰/₁₀₀ kamatok 1,962⁶⁹ korona.

A tanítóképző-intézet új alaptőkéje 105,280 korona 47 fillér után esedékes 5 ⁰ / ₁₀₀ kamatok (Hetyey-alap)	5,264.02	>
A tanítóképző-intézet új alaptőkéje 60,000 korona után esedékes 5 ⁰ / ₁₀₀ kamatok	3,000.—	>
Tandíjak után	1,710.—	>
1901. évi zárlat alkalmával a székesegyházi fölös jövedelemből (100,000 korona) 15 ⁰ / ₁₀₀ 1901. július 1-jével felosztva	15,000.—	>
Képzőintézeti alap, a megmaradt feleslegekből (4,495 korona 72 fillér). Ennek 5 ⁰ / ₁₀₀ kamatai	224.78	>
Összesen: 27,161.49 korona.		

Szertárak, könyvtárak. Az értesítő a szertárakról teljes leltárt közöl, melyből kitűnik, hogy az intézet meglehetősen van felszerelve.

Internátus, externátus. Az értesítő nem nyújt kellő felvilágosítást.

Segélyezés, ösztöndíjak. A szegénysorsú tanulók segélyezését nagyban elősegítette *Hetyey Sámuel* megyés püspök 50,000 koronás alapítványa. Ezen kívül a segélyalap és más ösztöndíjak állottak a növ. segélyezésére.

29. **Pozsony.** Szent-Orsolya-rendű tanítónőképző-intézet. A tanári kar 6 férfi, 6 női tanerőből áll.

Tanulók. Felvételtett 90, év végére maradt 85 növ. Vallás szerint: r. kath. 84, g. kath. 1, ág. h. ev. 5; anyanyelv szerint; magyar 59 német 25, tót 5, olasz 1.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját céljára szolgáló és a feladat követelte kerttel ellátott külön épülete van.

Szertárak, könyvtárak. Az értesítő a szertárakról teljes leltárt közöl. A felszerelés még kiegészítésre vár, nem teljes. A könyvtárakról szakok szerinti teljes kimutatás van közölve. Állomány 1848 kötet könyv.

Internátus, externátus. Az intézetnek modern internátusa van. Egy évi teljes ellátásért fizetnek a növendékek 600 koronát.

30. **Sárospatak.** Állami tanítóképző-intézet. *A tanári kar* a hitoktatókkal együtt 17 tagból áll.

Tanulók. Az év elején volt 110, évközben eltávozott 8, év végén maradt 102 tanuló. Előképzettség szerint: *felvételi vizsgálatlaltal jött 9 tanuló*, a többi rendes előképzettséggel vétetett fel. Vallás szerint: r. kath. 18, g. kath. 10, g. kel. 1, ev. ref. 74, ág. hitv. ev. 4, izr. 3; anyanyelvre nézve: magyar 107, tót 1, román 2; a szülők polg. állása: lelkész 7, tanító 36, hivatalnok 10, kereskedő 2, iparos 26, földműves 20, más egyéb 9.

Épület, udvar, kert. Az intézet telke 7477 □-öl. Ebből a gyümölcsös kert 3740, a konyhakert 1600 □-ölet foglal el. Az épületek jó karban vannak. A kert talaja vizenyős; az alagsóvezést az állam kilitásba helyezte.

Szertárak, könyvtárak. A könyvtár jelen állása 1767 mű, 4346 kötet, 11,261 korona értékben. Az ifjúsági könyvtárban 663 kötet van. A szertarak ez évi gyarapodásáról beszámol az értesítő.

Internátus, externátus. Az internátusban lakott 35 növendék, a többi 55 a városban bérelt szállást. Az élelmezőben 94 növ. vett részt, még pedig: teljesen ingyen 17, 40 koronát fizető 31, 80 koronát fizető 34, 160 koronát fizető 12.

A segélyezésről és ösztöndíjakról tájékoztatást nyújtanak a következő kimutatások:

Segélyalapítvány.

Ez alapítvány állása a 1899/900 végén	1,575 ¹⁸ korona.
Kamatok 1899-ről 50 korona, 1900-ról 46 ⁵⁰ korona	96 ⁵⁰ »
Részvényekből	4 ⁸⁰ »
Bútorok használatáért	199 ⁴⁰ »
A sárospataki versenyegylet adománya	70 [—] »
Összes bevétel:	1,945 ⁸⁸ korona.

Kiadás:

Új bútorokért	87 ²⁰ korona	
A tekepálya javítása	3 ²⁰ »	
Tűzoltó csapat kiadása	0 ⁶⁰ »	
Visszatérítés bútorhasználati díj	1 ⁶⁰ »	92 ⁶⁰ korona.
Pénztári állás 1900/1. végén	1,853 ²⁸ korona.	

A jutalomalapítvány.

Ennek állása a 1899/900. végén 1, 847⁸⁴ korona.

Kamat 1900-ra 56⁸⁰ »

Összes bevétel: 1,900⁶⁰ korona.

Kiadott könyvekre 41⁸⁰ »

Az alap állása 1900/1. végén . 1,862⁸⁴ korona.

A *Merkó-féle* alapítvány évi kamatja 200 korona.

Ezeket kívül még több kisebb-nagyobb alapítvány kamatait élvezték a növendékek.

Sopron.

Simkó Endre.

(Folyt. köv.)

NÉPOKTATÁS.

A tanítóegyesületek működésének felelevenítése.

Nagyméltóságú Minister Ur! Kegyelmes Uram! Excellentiádnak múlt évi 86241. sz. a. kelt s a tanítóegyesületek működésének felelevenítése tárgyában kiadott magas rendeletére hivatkozva bátorlodom alulírott, mint a túrócmegyei általános tanító egyesület elnöke, az abban előadottakról egyéni véleményemet a következőkben elmondani.

Mindenekelőtt hálámát kell tolmácsolnom Nagyméltóságodnak azon nagylelkűségéért és igazi szabadelvűségéért, hogy ily fontos ügyben az érdekelt egyesületek nézetét is kegyesnek ígérkezik figyelembe venni. Excellentiád e nagylelkűségét azzal vélem a legillőbben viszonzni, ha a szóban levő tárgyra nézve minden tartózkodás nélküli őszinteséggel nyilatkozom.

Első észrevételem a hivatalos rendeletben annak közlési módjára — a királyi tanfelügyelőségek útján — vonatkozik. A közlés ezen módja a hivatalos presszió, vagy legalább is gyámkodás jellegét hordja magán.

Szabad szellem szabadon és őszintén ily úton felette ritkán nyilatkozik, vagy talán nem is igen nyilatkozhatik meg.

A mi az egyesületeknek a rendeletben az utóbbi évek alatti pangását illeti, azt sajnálattal ugyan, de magam is kénytelen vagyok beismerni, de másrészt indítatva érzem magamat annak mentségére néhány szót szólni.

Midőn az 1867-i kiegyezés után alkotmányos és társadalmi életünk bilincseiből felszabadult, a népnevelés is felpezsdült. A magas kormány tervszerű munkája mellett ezen felpezsdülésnek volt eredménye, hogy százados hátramaradásunk után is, népnevelésünk, ha nem emelkedett is azonnal európai színvonalra, de azt oly mértékben megközelítette, hogy ez kiváló külföldi pedagógusok elismerését is kiérdemelte. Midőn azonban a hetvenes években egy egyetemes tanítógyűlés küldöttsége az akkori miniszter ur ő excellentiájának, a boldog emlékü Trefort Ágoston ő kegyelmességénél tisztelgett, ő körülbelül így szólt hozzájuk: «Nekem az önök tanácsára nincs szükségem, ha ilyet igénybe venni kívánok, arra valók az én tanácsosaim.» Mint pusztító dér hatott ez hosszú évek át minden egyesületi tevékenységre. Nagyon élénk emlékezetemben van ma is, hogy mily aggodalmak között mentünk mi is 1888-ban gr. Csáky Albin akkori miniszter úr ő kegyelmességéhez, midőn a tanítóképző intézeti tanáregyesület megalakult. Ezen aggodalmak annyival indokoltabbaknak látszottak, mivel a gyűlés összejövetele előtt a budapesti intézet tanári kara egy köriratot intézett a vidéki tanítóképző intézetekhez, melyben az illetők azt iparkodtak kifejtteni, hogy az egyesület megalakítására az idő nem alkalmas. Mint hosszú, dermedtő fagy után a tavaszi meleg eső, oly éltetőleg hatottak ránk a fenkölt gondolkodású miniszter ur ő excellentiájának bátorító szavai: «Egyesüljenek önök, mert az egyesülésben nagy erő van. Biztosíthatom önöket, hogy valahányszor tanácskozásaikban oly eredményre jutnak, melyet az adminisztráció terén is értékesíthetek, ezt mindig készségesen teendém.» Hálával ismerem el, hogy Excellentiád kormánya is eleitől fogva gondosan támogatta az egyesületi törekvéseket; de hiába, az egyszer előtt munkakedvet nem könnyű új életre kelteni.

Az elmondottakon kívül a tanító egyesületek elbírálásánál, sohasem szabad azokat az egész társadalom testéből mintegy kiszakítottan venni vizsgálat alá. A tanító egyesületek a társadalomnak csak egy igen szerény láncszemét alkotják, — s a mily törvények alatt áll az egész társadalom, ugyanazon törvények uralkodnak a tanító egyesületekben is.

Ha figyelemmel kísérjük a társadalmat, úgy annak minden irányú egyesületi tevékenységében bizonyos fokú pangást, hátracsést vehetünk észre. Nézzük csak az úgynevezett közművelődési egyesületeket. Szomorúan kell látnunk, hogy azok csak egyesek emelkedési lépcsőjeül használtak fel, mely cél, ha az illetők elérték, a küzdők soraiból minden lelki furdalás nélkül kiállnak. Ezen egyesületi működések legfeljebb arra elégségesek, hogy a hazafiatlan elemeket, mint a vörös posztó a dühöngő bikát, még inkább felbőszítsék; de nem arra, hogy maradandó alkotásokat létesítsenek. Hasonlót tapasztalunk más egyesületekben is. Egyoldalúlag ítél tehát az, ki pusztán a tanító egyesületek működésének meddőségét itéli el.

Ezen általános társadalmi depresszió kivül a tanító egyesületi élet meddőségét még egyéb okok is táplálják. Ilyen a többek között az elismerés hiánya. Ha egy férfi hosszú évek során küzd valamely eszméért, ha ezen eszme megvalósításáért éjt, napot egygyé tesz; s ha mégis azt kell tapasztalnia, hogy úgy pályatársai, valamint hivatalos hatóságai, nemcsak nem méltányolják, nemcsak megérteni nem akarják, de még legtisztább törekvéseit is gyanúsítják, őt magát pedig üldözik: nagyon természetes, hogy így a leglángolóbb tűz is kialszik, a legedzettebb akarat is meglankad. Hogy az angolok nemzeti tanító szövetezete az angol népnevelés oly hatalmas tényezője, — ezt nemcsak tagjai nagy számának (több, mint 40.000 tagot számlál) de azon körülménynek is köszönheti, hogy munkásabb tagjait az egyetemek doktori címmel, és választók a parlamenti tagsággal tüntetik ki. De van is ezen szövetezeten (National union of teacher) szavának súlya. Midőn pár évvel ezelőtt sir John Gorst közzokt. miniszter egy törvényjavaslatot nyújtott be, melyben a szövetezeten ultramontán tendenciákat vélt fölfedezni, kénytelen volt azt a szövetezeten tiltakozása miatt visszavonni. Nálunk az utolsó előtti képviselő választáson egy tanítóképző intézeti tanár arra a vakmerőségre vetemedett, hogy képviselő jelöltül lépett föl: s a lapok, mint valami nevelésügyi kuriozumot, regisztrálták. Azt azonban nem találják nevelésnek, ha egy újdonsült káplánocska lép fel. A mi parlamentünkben minden pálya szakilag van képviselve, csak ép a népnevelés nem. Pedig ezen képviselő a mi parlamentünknek sem valnék hátrányára.

Nem kis mértékben befolyásolja a tanítók egyesületi tevékenységét azok anyagi helyzete. Hogy az angol tanítók nemzeti szövetezete oly nagymérvű tevékenységet fejt ki, ezt nem pusztán tagjai nagy számának, de egyúttal azon körülménynek is köszönheti, hogy az angol tanítók átlagos fizetése évi 147 font sterling, azaz háromezeröttszázhuszonnyolc korona, — sőt a skótoké 172 font. Ha végignézzünk hazai tanítóegyesületeinken, azt látjuk, hogy az oly vidéken levők fejtenek ki nagyobb tevékenységet, a hol a tanítók jobb ellátásban részesülnek, ilyenek a többek között a délmagyarországi és a szepességi tanítóegyesületek stb. Hiába üres gyomorral és üres erszénnyel senki sem tánácskozik örömet!

Ily hátrányosan befolyásoló mozzanat továbbá az iskoláknak, s ezzel együtt a tanítóegyesületeknek is, az iskolák minősége szerinti elkülönözése (felekezeti, állami, községi). Ennek a szomorú következménye

aztán, hogy ugyanazon földrajzi területen három, négy sőt több egyesület is áll fenn; ebből aztán ismét az folyik, hogy ily módon igazi tanítói közszellem sem fejlődhetik ki, — sőt mi több, nem egy felekezeti egyesületben a népiskolának, mint nemzeti nevelő intézetnek, céljaival ellentétes irányzatok, felfogások érvényesülnek. Ezen körülmény egyúttal nem kis mértékben befolyásolja a gyűlésekre utazó tanítók utazási költségeit is.

Talán fontosságánál fogva előbb kellett volna felemlítenem népiskoláink csonka állapotát, — illetőleg egész közoktatásunk olynemű szervezetét, mely talán megfelelhet egy rendi alkotmányon nyugvó államszervezet, de nem egy népképviselői alkotmány igényeinek. A törvény és miniszteri rendeletek a népiskola osztályainak számát ugyanis hatban állapítja meg; de ötödik és hatodik osztályt a legtöbb helyen hiába keresünk: falvakban ilyen az iskolák osztatlan állapota miatt nem lehet; — városokban pedig az ötödik és hatodik osztályt abszorbeáló közép-, polgári és felsőbb leányiskolák miatt. Igaz ugyan, hogy a népiskola nevelői és methodikai mozzanatai az alsóbb osztályokban nyerne alkalmazást, — de ezen működésnek gyümölcse csakis a felső osztályokban érik meg. Nem nagyon természetes-e már most, hogy a tanító minden irányú, tehát egyesületi tevékenységére is lankasztólag hat azon körülmény, hogy munkájának gyümölcsét soha sincs alkalmát látni? Nincs ez különben a társadalmi élet bármely terén. E bajon kívánt segíteni Excellentiád azon rendeletével, melyben a népiskola ötödik és hatodik osztályának beállítását hagyja meg. Bocsásson meg Excellentiád, ha erre nézve kénytelen vagyok kijelenteni, hogy ezen rendelet azon alakban, a mint kiadatott, többet ártott, mint használt. Mert először is nem veszi tekintetbe az osztatlan iskolának az osztotthoz való viszonyát, másodsor pedig nem hártja el az osztott iskola természetes kifejlődésének akadályait a városokban. Az első körülmény az osztatlan iskola szerencsétlen tanítóját arra sarkalja, hogy — a minden művelődés alapfeltételeinek, az írás, olvasás és számolásnak elhanyagolásával — idejét az ötödik és hatodik osztály számára előírt reál tárgyak tanítására fordítsa. Az osztott és osztatlan iskolák egymás iránt való viszonya helyesebb megoldását sehol nem találtam, mint a romániai népiskolai szervezetben. Egyébként ez nagyobb nemzeteknél nem is olyan égető. Ennek elve az: Ugyanazon tananyag, de annak elvégzésére az iskolák állapota szerint különböző idő fordítandó. Ezen elv a mi viszonyaink mellett, körülbelől a következő módon volna megvalósítható: az osztatlan iskola hat évfolyama számára a népiskola négy osztályának, a két tanítóval bíró iskola számára a népiskola öt osztályának tananyaga volna kiszabandó, míg a három s több tanítós iskolától a hat osztály tananyaga hat év alatt bátran meg volna követelhető. Más módot én e viszony helyes megoldására egyáltalán nem képzelhetek. Excellentiád rendelete annyival veszélyesebb, mivel a kir. tanfelügyelők nagy része rendesen mereven ragaszkodik a rendelet betűjéhez és Excellentiád intencióit tekintetbe egyáltalán nem veszi. A mi a népiskola kifejlődésének akadályait a városokban illeti, törvényileg meg volna állapítandó, hogy senki magasabb fokú intézetbe nem léphet, míg a népiskola hat osztályát el nem

végzi. Természetes, hogy ennek folytán a magasabb fokú intézetek évfolyamai ennek megfelelőleg le volnának szállítandók. Ilyenmő intézkedés nélkül a népiskola fejlesztésére irányuló minden törekvés irott malaszt. Dr. Rein, a jelenleg élő pedagógusok elseje, a jövő középiskolájának a felső polgári iskolát, Höhere Bürgerschule, tekinti. Ezen felső polgári iskola a népiskola nyolc osztályára, négy évfolyammal, volna építendő. Egyébként ezen szervezet többé már nem chiméra, mert az az Észak-Amerikai Egyesült-Államok iskola rendszerében teljesen meg van való-sítva. Ha én a népiskola hat osztályának beállításával teljesen meg-elégszem, az arról tanúskodik, hogy én a mi speciális viszonyainkat is tekintetbe kívánom venni. Hogy már e tekintetben nálunk is, habár csak felette szórványosan, egészségesebb felfogás kezd érvényesülni, erre nézve bátor vagyok a debreceni középiskolai tanárkörhöz benyúj-tott tervezetre utalni, mely az általam már rég hirdetett tervezetnek teljesen megfelel.

Ezen ponttal látom kapcsolatosnak a népiskolai tanítók alkalmazá-sának kérdését az osztott iskolákban. Az ezen intézetekben alkalmazott tanítók elhelyezését illetőleg ugyanis, tudtommal, az állandó osztály-rendszer dívik, azaz, a mely osztály számára megválasztanak valakit, az azon osztályt tanítja hús, harminc, sőt több éven át is. Eltekintve ezen intézkedés nevelői káros hatásától, itt csak arra kívánok utalni, hogy az ilyen tanító osztályában megcsontosodik, a nevelés mint egy-séges egész, elvesz szemei elől: a tanító mesteremberré válik. Hogy ez az illető egyesületi tevékenységére is lankasztólag hat: az bővebb indo-kolást nem igényel. Ugy ezen, mint az állandó osztályrendszer nevelői hátrányain a felszálló osztályrendszer, azaz az oly berendezés, melyben a tanító osztályával felfelé haladna, minden nehézség nélkül, egy csapásra segítene.

Egy más indító okát az egyesületi tevékenység pangásának a tanítóképzés és képesítés jelenlegi módjában látom. Nekem ugyan ideáлом e téren a szakképzésnek az általános képzéstől való teljes elkülönítése, vagy legalább egy olynemű szervezet, mint az a német államok legtöbbszében felfalálható: t. i. tanítóképzőkre előkészítő intézet (praeparandia) és tulajdonképi tanítóképző (seminarium). A mennyiben azonban kény-telen vagyok beismerni, hogy viszonyaink mellett, legalább ez idő szerint sem az egyik, sem a másik meg nem valósítható, más expediens által vélek, legalább részben, a bajon segíteni. Ezen expediens pedig részint az egyes intézetekben az önképzőkörökre való nagyobb súly helyezé-sében, részben a képesítés jelenlegi módjának megváltoztatásában állna. Ha a növendékek az önképzőkörökben az egyéni nézetnyilvánítást meg-szoknák, ez bizonyára termékenyítőleg hatna későbbi működésükre is. A tapasztalat arról tanúskodik, hogy azon egyének, a kik az ily ön-képzőkörökben nagyobb munkásságot fejtettek ki, e hajlamot rendszeren az életbe is átvizik. A mi a képesítés megváltoztatását illeti, erre nézve véieményem az, hogy a jelenlegi négy évfolyam elvégzése után a növen-dék érettségi vizsgát, vagy ha úgy tetszik tanképesítői elővizsgálatot tenne; két évi gyakorlat után pedig szorosabb értelemben vett tan-képesítő vizsgát. Az első vizsga tárgyai az általános műveltség szolgálá-

tában állók, a másodiké a pusztán pedagógiai tantárgyak volnának. Ezen berendezéssel a jelölt két éven át arra volna utalva, hogy pusztán pedagógiai kérdésekkel foglalkozzék. Ezen foglalkozás annyira vérebe menne, hogy lehetetlen, hogy ez egyesületi tevékenységére is termékenyítőleg ne hatna.

Végül még egy pontra kívánom Excellentiád figyelmét felhívni. Minden egyesületi tevékenységnek elkerülhetetlen tényezője a hírlap-irodalom, jelen fejlettségi fokán és leghatalmasabb ápolója egy jól vezetett lap. A magyar néptanítóóság ezen tényezőt nélkülözni kénytelen. Mert a Néptanítók Lapja ilyenek nem tekinthető. Elismerem én, hogy e lap szerkesztői kitűnő készűltségű, nemes ambícióval működő férfiak; azt sem tagadom, hogy az illetők a tanítói állás társadalmi emelésére, a tanítók anyagi helyzetének és a tanítók családjai jövőjének biztosítására minden tőlük telhetőt megtettek, sőt tesznek; de egy hiányzik belőlük: nem állnak a népiskola beléletével szellemi közösségben. Nagyon jól tudom én, hogy a szerkesztők egyike néptanítóból vergődött fel jelenlegi fényes állására és kiváló műveltségére. A mily benső megelégedéssel tölt el azon tudat, hogy még nálunk is vergődhetik egy néptanító ily magaslatra; ép oly fájdalmat költ bennem annak szemlélete, hogy az a férfi a népiskolát cserben hagyta, illetőleg oly iskolaszervezetnek lett előharcosává, mely a népiskola fejlődésének nemcsak nem kedvez, de annak legnagyobb mértékben útját vágja. Ezen okok eléggé megmagyarázzák, hogy a Neptanítók Lapja a népiskola belső életére s külszervezetének kiépülésére termékenyítőleg egyáltalán nem hathat.

Összefoglalva az elmondottakat a tanítóegyesületek működésének felelevenítésére, illetőleg fejlesztésére nézve, egyénileg a következő módokat vélem ajánlandónak:

1. Az egyesületi tevékenység kellő méltánylása.
2. A tanítók anyagi helyzetének emelése.
3. A tanítókat elválasztó akadályok elhárítása, illetőleg azoknak egy közös egyesületbe való tömörítése.
4. A népiskola természetes fejlődését hátráltató intézmények kellő módosítása.
5. A tanítók alkalmazásánál a felszálló iskolarendszer általános meghonosítása.
6. A tanítóképzésben a szakképzés meghonosítása, vagy legalább a pedagógiai szakvizsgálatnak az általános vizsgálattól való elkülönítése.
7. A tanítóképző-intézetben az önképzőkörök meghonosítása.
8. Egy, a népiskola beléletével szerves összefüggésben lévő szakközlöny megteremtése.

Ime ezekben kívántam a szóban forgó nagyfontosságú ügyre nézve igénytelen nézetemet elmondani. Fejtegetésemben iparkodtam minden személyes vonatkozást kerülni; de más oldalról nem átalottam felfogásomnak, minden vonatkozásaiban, a legőszintébben kifejezést adni.

Vajha megértetném!

Végül még egyszer kötelességemnek tartom Excellentiádnak a legmelegebb köszönetemet kifejezni a tanítóegyesületi élet meleg fölkarolásáért, s ezzel maradtam stb.¹

Znióváralja, 1902. január 6

Somogyi Fózset

áll. tan. képz. int. igazgató
mint a túróci áll. tanítóegyesület
elnöke.

ELMÉLET.

Általános élettan.

IX. Közlemény.

Az ingerek és hatásaik.

3. A hő-ingerek hatásai.

A hő-ingereknek sokkal kevesebb módosulása van, mint akár a vegyi, akár a mechanikai ingereknek. Itt csupán hőemelkedés vagy hőleszállásról beszélhetünk. Így aztán a hő hatása nagyon egyszerűvé válik.

a) Izgatási jelenségek. A hőmérsékletnek van bizonyos foka (optimum), a mely mellett a sejt normális állapotban van. Ha a hőmérséklet emelkedik, akkor bizonyos pontig s bizonyos határok között vele az izgatás is emelkedik.

Az *anyag-csere* izgatását legjobban megfigyelhetjük az erjesztőgombákon. Minél nagyobb a szénsav kiválás itt, annál gyorsabban folyik le az anyagcsere. És csakugyan azt tapasztalták, hogy az erjedésnél a szénsav kiválás 30—35° C-ig egyre emelkedik. A növényországban is találunk elegendő példát arra, hogy — bizonyos határok között — minél nagyobb a melegség, a keményítő, a fehérnyeképződés annál gyorsabb. A folyamatok összehasonlításából az tűnik ki, hogy nemcsak

¹ A mikor népoktatásunk jeles bajnoka emez iratát nyilvánosságra hozni elhatározta, reméljük, illő tisztelettel fog fogadtatni az ő tiszta nemes szándéka és őszinte szókimondása. Vele részint egyetértünk, részint nem; de nem vitatkozunk. Csupán ki-egészítjük javaslatait azon véleményünkkel, hogy a tanítóegyesületi életnek felülről támogatatnia kell ugyan; de megreformálásához a mozgalomnak alulról kell kiindulnia. Kormányrendeletekkel s oktrojált ingyen kormánylapokkal sohasem lehet a tanítóegyesületi életet virágzóvá tenni. Addig, a míg a tanítóegyesületek a kormány gyámkodására s nem a saját társadalmi erőikre támaszkodnak s a kormány is az ő kiskorúságukat mesterséges eszközökkel és befolyásokkal előmozdítja; nem fognak erőhöz jutni s értékes munkát kifejtteni. Engedje tehát a kormány a tanítóegyesületeket a maguk lábán járni, de főleg tegyen maga a taní óság valamit. Tegye meg önbizalommal a kezdő lépéseket a tanítóegyesületi élet függetlenítéséhez és modernizálásához.

Szerkesztő.

a különböző organismusok, hanem egy és ugyanaz az egyed is a hőmérsék egymástól különböző fokánál éri el az egymástól különböző anyagok fejlesztésének maximumát. Az állatoknál is azt tapasztalták, hogy a hőmérsék emelkedésével az anyag-csere intenzitásában egyre nyer.

Ez alul az általános szabály alul kivétel is van. Az úgynevezett melegvérű állatok anyagcseréje gyorsabb a hidegben, mint a forrószágban. Az ember is télen többet eszik, mint nyáron. Mi ennek az élet-tani oka, azt eddig még határozottan nem tudják. *Pflüger* ezt az általános törvénnyel ellenkező tapasztalatot azzal a hypothesis-sal iparkodik megmagyarázni, hogy a melegvérű állatok hőérzékét képező idegekben két egymástól lényegesen különböző substantia van. Egyik a meleg, másik meg a hideg ingerének felvételére. A két egymástól különböző substantia egymáshoz való viszonya olyan, hogy az egyik érzékenysége mindannyiszor fogy, valahányszor a másiké emelkedik. Ilyen feltétel mellett valahányszor a külső hőmérséklet a melegséget észrevevő ideg középpontot izgatja, ugyanakkor a hidegség középpontját megbénítja. Ha most már felteszszük, hogy a hidegséget észrevevő ideg középpont van összeköttetésben az anyagcserét szabályozó ideg-úttal, akkor a külső levegő *melelsége* folytán megbénított hidegségi középpontnak okvetetlen az anyagcsere *bénítását* kell vonni maga után. Vagyis a melegség éppen bénítólag hat az anyagcserére. Igaz, hogy e többszörös feltétellel a törvény *általánossága* meg van mentve, de az egész csak hypothesis, a melyet eddig senki sem bizonyított be.

Az, hogy a hőmérséklet emelkedése az *alak* változására ingerlőleg hat, láthatjuk a növényi magvak csirázásakor. Ha egyébként a kedvező életfeltételek meg vannak, akkor a magasabb hőmérséklet mellett hamarabb bekövetkezik a csirázás, mint az alacsonyabb mellett. Különbségek itt is vannak. Egyik növénymagnak nagyobbfokú hőmérsékletre van szüksége, hogy csirázhasson, mint a másinak. A kukorica 9° C-nál, a datolya-pálma magja 15° C-nál csirázik. E melegségtől kezdve minél nagyobb a hőmérséklet egész $30-40$ C. fokig, a növekedés annál gyorsabb. A bakteriumokon is hasonlót tapasztaltak. A tuberkulózis bakteriuma pl. fejlődését 28 C. foknál megkezdzi, de legjobban fejlődik és szaporodik $37-38$ C. foknál s így szaporodásának maximuma összehajlik a melegvérű állatok életfeltételének optimumával.

A legjobban megfigyelhetők az *energia-változás* jelentőségei. Az állabuaknál minél nagyobb — ismét bizonyos határok között értve — a hőmérséklet, annál gyorsabb a protoplasma áramlat. Ez áramlat maximumát nemcsak a különböző, de ugyanegy fajú állatoknak is a központtól kifelé és a központ felé folyásban különböző hőmérséklet mellett érik el. $31-32$ C. fokig a központtól kifelé való folyás (kiterjeszkedés) gyorsabb, mint a befelé való áramlás. Itt a két áramlat között beáll az egyensúly s ettől kezdve nagyobb mérvű lesz $39-40$ C. fokig a befelé való áramlás. 40 fok melegenél már nem is nyújtják ki állábaikat.

A *rezgő-mozgás* is emelkedik a hőmérséklet emelkedésével. Az

ázalék-állatok szálacskáikat 25 C° mellett már nyil-gyorsasággal mozgatják, de leggyorsabb a mozgás 30—35 C. fok mellett.

Hasonló az *izmok mozgása* is. Ha a béka izmát 0.5%-os konyhasó-oldatba mártják, akkor az izom 28 C. fokról kezdve mindig jobban jobban összehúzódik s legnagyobb összehúzódási képességét a 45 C. foknál éri el.

Látható ebből, hogy általános a törvény, hogy a meleg — bizonyos határok között — izgatólag hat az élet minden folyamatára.

b) Bénulási jelenségek. A hőmérséklet leszállásának éppen ellenkező hatásai vannak mint a melegség emelkedésének. Ha azt a közép hőmérsékletet, a miben az organismus normálisan működik, lejjebb szállítjuk, vele az élet jelenetei is alább szállnak, oly annyira, hogy az organismus egyik-másik életjelenségét már nem is vesszük észre. Az a hőmérséklet, a melynél a különböző organismusok különböző életjelensége megszűnik, egymástól nagyon különböző. Az erjesztő-gombák 10 C. foknál kisebb hőmérséklet mellett már nem működnek, az amoeba mozgásai a 0 foknál valamivel nagyobb hőmérsékletben megszűnnek. Van a hőmérséklet alászállásának olyan foka, a mely mellett az organismus *megdermed*. A kábulás és dermedés egymáshoz hasonló jelenségek. Az anyag-csere mind a kettőben úgyszólván a minimumra szorítkozik, de ha az organismus kedvező körülmények közé kerül, nem veszíti el életképességét. Az a hőmérséklet, a mely mellett a protoplasma megdermed, a különböző organismusok szerint nagyon különböző. Az amoeba a 0 foknál csekélyebb hőmérsékletben megfagy, némely bakteriumok pedig még a — 200 C fok mellett is megtartják életképességüket. Ha a hőmérsékletet a dermedés fokánál is alább szállítjuk, a szervezet elveszti életét.

Nemcsak a hidegség, de a melegség is bénítólag hathat az életjelenségekre. Ha a hőmérséklet annyira *emelkedik*, hogy benne az organismus többé nem képes rendszeren működni, beáll a *megmerevedés*. A merevedés a dermedésnek éppen ellentéte. Egyiknél az anyag-csere a maximumon, a másikonál a minimumon áll. Ha a hőmérsékletet emeljük, itt is az anyag-csere megszűnése, a halál következik be. A merevedés foka a különböző organismusoknál különböző. Az amoeba 40—45 C. foknál elhal, a növényi sejtet 47 C. foknál, az algák még 53 C. fokot, némely bakterium faj pedig 100 C. fokon felüli meleget is kibír.

A szervezetek élete a dermedés és megmerevedés között levő hőmérsékletben folyik le. Az egyik, mint a másik véghatár átlépése az organismus halálát okozza.

4. A fényinger hatásai.

Mikor a fiziologiában a fényingerek hatásairól beszélnek, mindig eltekintenek a fény melegítő hatásától, csupán a vegyi hatásokat veszik figyelembe. E vegyi hatásokat értve még ma is úgy áll a dolog, hogy vannak olyan szervezetek, a melyekre — az eddigi vizsgálódások és megfigyelések szerint — a fény semmi ingert nem gyakorol.

A felsőbb rendű állatokban csupán a látás szervének sejtjei fogékonyak a fényingerek iránt. A földi gilisztában, valamint más gerinctelen állatokban a felbőr egész felülete az egyetlen sejtből álló szervezetben sokszor a sejt maga reagál a fényingerekre. Mindennek dacára van elég szervezet, a melyről még most azt hiszik, hogy a fényingerek iránt érzéketlenek. Ilyenek pl. az összes szövetek sejtjei, a szálcás ázalék állatkák stb. Dacára ezeknek már-már vannak, a kik kétségbe vonják, hogy a protoplasmának lehet olyan alakulata, a melyre a fény nem hatna. E kételkedésre különösen az adott okot, mert a villamoságot fejlesztő telepeken a munkások testének szöveteiben olyan átváltozások keletkeztek, a melyet egyenesen a túlságos nagy fény romboló hatásának tulajdonítanak. Vannak tehát, a kik azt mondják: rendes körülmények között nincsen olyan intenzitású fény, a mire minden protoplasma reagálhatna. Annak az eldöntése, vajjon az élő szervezet a maga egészében reagál-e vagy sem a neki megfelelő ingerekre, a villamoság napról-napra terjedő használata mellett csupán rövid idő kérdése.

A teljes sötétséget tekinthetjük annak a pontnak, a mely mellett fényinger nem keletkezhetik. Ettől kezdve a fény erejének növekedésével kezdődik az inger hatása.

a) *Az izgatás jelenségei.* Azt, hogy a világosságnak mekkora befolyása van az *anyagcserére*, már akkor láttuk, a midőn arról volt szó, hogy a chlorophill tartalmú növények assimilatiója, sőt magának a chlorophillnak a fejlődése a világosságtól függ. A növények a gombák kivételével a sötétben éhen hálnak el. Arról is volt már szó, hogy a vörös fénysugarak mellett legnagyobb a növények assimiláló képessége.

Van-e a fénynek az *alakváltozásra* valami hatása, még eddig nem figyelték meg, de annál több hatását ismerik az *energia-változásra*, különösen pedig a különböző mozgásokra.

Engelmann talált olyan bakteriumot (*Bacterium photometricum*), mely a fényinger következtében mozgatni kezdte szálacska szerű nyulványát s a sötétben egészen nyugodtan marad. A szálacska mozgatása a narancsszínű és a telivörös fénysugár mellett volt a leggyorsabb. A szálacskáknak a fényingerre való mozgatása előfordul a *Pleuronema chrysalis* nevű ázalék-állatkában is. Ez a kék és lila fénysugarak ingere folytán végez leggyorsabb mozgást.

Arra, hogy a harántcsíkos izmok a fényingerre reagálnának, még eddig példát nem ismernek. A sima izmok közül a halak pupilláját kitágító izom (*Sphinkter iridis*) az állat testéből kivéve is összehúzódik a fényre.

A diatomeák mozgására is befolyása van némely esetben a fényingereknek. Ha a diatomeáktól az élelyt elzárják, megszűnik mozgásuk, ha azonban az edényre világosságot bocsájtanak, újra elkezdnek mozogni. E jelenséget *Engelmann* úgy magyarázza meg, hogy a diatomeák az élelykészletet hamar felemésztik s ha nincs élely, megáll életműködésük. Ha azonban sárga fénysugár éri, akkor chlorophill tartalmuk segítségével a szénsavat felbontják szénre és élelyre. Így aztán az élelyt, a mire mozgásuk közben szükségük van, maguk készítik.

b) A bénulás jelenségei. Vannak egyes elszigetelt megfigyelések, melyek arra engednek következtetni, hogy a fényingereknek is van bénító hatásuk. Ilyenek pl. hogy a növények éjjel jobban nőnek, mint nappal, a siphonophorák (úszóhólyagosok) és a tenger világító állatkái, ha világságról a sötétségre vitetnek, nem világítanak, de azért, mert e jelenségeket és okait behatóan senki sem vizsgálta meg, eldöntetlen a kérdés: van-e vagy nincs a fényingernek bénító hatása.

5. A villamosság ingerlő hatásai.

A villamos inger a többi nemű ingerekkel szemben sajátos állást foglal el. A szervezet rendes körülmények között csak a legritkábban érintkezik a villamos ingerrel. Előnye ennek az ingernek a többiek felett abban áll, hogy erejében a legapróbb fokokat megállapíthatjuk. Ez az oka annak, hogy a gerinces állatok *különös* physiologiában csaknem mindig a villamos ingerekkel tesznek kísérletet, s mikor ott ingerekről beszélnek, azokon jobbára villamos ingereket értenek.

a) Az izgatás jelenségei. A villamos ingerek nagy használata mellett sajátosnak tűnhetik, hogy ennek az ingernek a hatását leginkább az idegek és az izmokra vonatkozólag próbálták ki s az egy sejtből álló organismusokra, a növényi sejtekre csak mellékesen a kalmazták. Ennek kettős oka van, *a)* a tudomány a gerinces állatok egyes szerveire fordította különösen figyelmét s ezzel egyoldalúvá vált és *b)* a felsőbb rendű állatok szöveteiben az idegek végszájai annyira behálózják a sejteket, hogy a sejteknek az idegektől való elválasztása lehetetlen. Minden az idegre ható villamos inger hatást gyakorol a sejtekre is; és viszont a sejtek ingerlése idegingerré válik. Ha a villamos ingernek az izmokra való hatása mégis megfigyelhető, az onnan van, mert van egyetlenegy szer, a mexikói indiánok használta nyíl-méreg, a *curare*, mely az idegeknek az izmokban való működését megszünteti.

A vizsgálatok szűk keretben való mozgása két tévedést vont maga után.

Az izmokat vagy magukat, vagy az idegek által ingerelték. Mikor az izom rángatózást vitt végbe, azt mondták: a villamos inger hat rá. Ez helyes, de az már nem az, a mikor azt állítják, ha az izom nem végez rángatózást, vagy a mi ezzel egyre megy: nem húzódik össze, akkor nem hat rá az inger. Mert ebből azt magyarázták ki, hogy a villamos inger csak akkor hat az izomra, ha az egyes ingerek között bizonyos megszakítás van, a folytonos áram csak akkor okoz ingert, ha az áramlatot erősítjük, vagy gyöngítjük. Ha az áram ereje folytonosan, de lassan emelkedik vagy alább száll: inger nem keletkezik. A való az, hogy nem az áramlat *eltérése*, hanem az áramlat maga hat ingerlőleg s az izom tényleg izgatott állapotban van, akár észrevehető az összehúzás, akár nem.

A másik tévedés az volt, hogy azt hitték és hirdették, hogy a villamos inger az élő substantiának csupán csak két végpontjára hat közvetlenül: a hol az áram belemegy és a hol belőle kijő. Az inger

e pontokból az élő substantia összefüggése folytán csak másodlagosan terjed az organismus egyéb részeire. A mint az áram a $+$ vagy a $-$ oldalon indul, vagy szakíttatik meg, a szerint végzi a szervezet az egyik vagy a másik végén az összehúzóást. Az egy sejtből álló szervezetek különösen az állábuakon végzett kísérletekből kitűnt, hogy a villamos inger hatásának localisatiója igenis a két végponton van, de ez a hatás más az egyik s más a másik szervezetben s épen a hatásra vonatkozólag olyan törvényt, mely általánosan alkalmazható volna, ez idő szerint felállítani nem lehet.

A mily gyakori és könnyen észrevehető a villamos ingerekre való összehúzóás, ép oly kevésbé szembe ötlő a kitéágulás.

A villamos inger gyorsítja a *rezgő mozgásokat*, a *sima-* és a *harántcsíkos* izmokban az összehúzóást, a rángatózást idézi elő.

Ha a villamos áram ütemszerűen hat az élő szervezetre, akkor a sejtek lassabban vagy gyorsabban gölyő alakúvá húzódnak össze, s utóljára görcsös állapot (tetanus) áll be.

Vannak az élő substantiának olyan alakulatai is, különösen az állábuak között, a melyekre rövidebb ideig tartó villamos áram ingert nem gyakorol.

A szemérmes érzőkére épen az a hatása van, mint a mechanikai ingereknek.

Ezen kívül a villamos ingerek *melegséget* is fejlesztenek s a tenger világitó állatkáira hatva *fényt* hoznak létre.

Azt, hogy az energia-productió ez alakulatai az *anyagcserére* izgatólag hatnak, az eddigiek után hosszasan bizonyíthatni, azt hiszem, felesleges. Az inger által működésbe jövő izom több élelyt használ el, mint a nyugovó; elhasználja a felhalmozódott glykogént s több szén-savat termel, mint a tétlenségben levő.

b) A bénulás jelenségei. Az izgatás jelenségeivel szemben a bénulási jelenségek a villamos ingereknél is háttérbe szorulnak. Vannak azért mégis egyes esetek, a midőn a nagyon hosszan tartó, vagy a nagyon erős villamos áram bénulást szül. Ilyen a *rezgő-mozgásokat* végző hám-sejteknek az a sajátága, hogy a hosszan tartó és erős villamos áram következtében épen úgy *megmerevednek*, mint akárcsak a nekik meg nem felelő magas fokú hőmérséklet hatása alatt.

B) *Az egyoldalú inger mozgást irányító hatásai.*

A ki ismeri és tudja a delej hatását a vasra, nem talál rajta semmi csudálatost. Egészen természetesnek találja. A csudálkozás azonban erőt vesz bárkin, a ki látja és tapasztalja, hogy a milyen hatása van a delejnek a vasra, ugyanolyan hatása van *bizonyos ingereknek* az élő substantiára. Az élő substantia kénytelen közelébe menni, vagy tőle eltávolodni, a nélkül, hogy róla tehetne. Ez a hatás nagyon fontos az életre nézve. Nélküle pl. az alsóbb rendű állatok nagy többsége csakhamar elpusztulna, mert nem volna képes eledelét megtalálni, nem menekülne olyan helyről, mely reá nézve biztos halált okozna.

Ezeket a *mozgásokat* csupán egy oldalról irányuló ingerek idézik elő. Ha az inger minden oldalú, akkor mutatkoznak az izgatás és a bénulás jelenségei, ha azonban az inger csak egy oldalról hat, hatása mozgásban nyilvánul meg.

A felsőbb rendű állatok és az ember mozgásait sok mindenféle összeható körülmény hozza létre. Éppen ezért e mozgásokat, miket a különböző egyoldalú ingerek hoznak létre, különösen a sejteken lehet jól megfigyelni. Az így keletkezett mozgási jelenségeket röviden «taxis»-nak mondják s a különböző minőségű ingerek szerint beszélnek különböző «taxis»-ról.

I. *Chemo-taxis.*

A *chemo-taxison* értik azoknak az organismusoknak, a melyek szabadon mozoghatnak, a vegyi ingerekre való mozgását. Ha az organismus a vegyi inger forrása felé mozog, akkor a *chemo-taxis* *positív*, ha ellenben tőle távolodik, akkor *negatív*.

A *chemo-taxis* az organismusok különböző alakulásaiban előfordul.

A *nyálka-gombával* kísérletet tettek. Egyik oldalon az élelyt elzárták, a másik oldalon a levegőnek szabad folyást engedtek. És a nyálka-gomba arra mászott, a hol a szabad levegő s benne az *élely* volt. A kísérletekből az is bebizonyosodott, hogy a nyálka-gombák nemcsak az élely, de a nedvesség és a táplálék felé is mozognak. A táplálék felé való mozgást észlelték a gerinces állatok *fehér véresejtjein* is. Már volt arról szó, hogy a fehér véresejtek némely bakteriumokat felfalnak, mások elől a szó szoros értelmében elfutnak. Ez onnan van, mert némely bakterium bomlásának terméke pozitív, másé meg negatív *chemo-taxis*sal van a fehér véresejtre. Azt, hogy bizonyos bakteriumok a fehér véresejtekre csakugyan pozitív *chemo-taxis* hatással vannak, *Massart* azzal bizonyította be, hogy a gyenedést okozó bakteriumot (*Staphylococcus pyogenes albus*) egy vékony csőbe helyezte. A cső egyik végét beforrasztotta s a másik (nyílt) végét egy tengeri nyúl bőre alá dugta s 10—12 óra hosszat ott hagyta. Mikor a csövet kivette, a cső szája telve volt fehér véresejttel. Ugyancsak pozitív maradt a *chemo-taxis* akkor is, ha a bakteriumot megölték. A fehér véresejteknek ez a sajátja nem csupán a bakteriumokkal szemben van meg, hanem általában a fehérnyelre iránt. *Buchner* úgy találta, hogy a búza és a cukorborsó lisztnek van rájuk különösen igen nagy vonzó hatása. *Sicherer* kimutatta, hogy a melegvérű állatok fehér véresejtjei, kedvező körülmények között az állati testen kívül is jó ideig megtartják azt a sajátjukat, hogy a nekik megfelelő tápanyagnak utána mennek s a rájuk ártalmasoktól eltávolodnak.

A fehér véresejtek *chemo-taxis*ának igen fontos szerepe van az állatok átalakulásában. Rendes dolog, hogy azokat a szerveket, a mire az állatnak új alakjában nincsen szüksége, a fehér véresejtek felemészítik. Ez különösen ott és akkor történik, a midőn az átalakulás nagyon gyors.

A *chemo-taxis* igen gyakori némely bakteriumoknál. E bakteriumok

különösen oda sereglenek, a hol valami élenyt éreznek. A bakteriumok e sajátságát különösen arra használják fel, hogy megtudják: merre van egy-egy folyadékban valamely élenymennyiség.

A chemo-taxis nem hiányzik az ondó-állatkáknál sem. A pete-sejt úgyszólván vonzást gyakorol a neki megfelelő állatkára. Ez teszi lehetővé, hogy a tengerben élő állatok szabadon levő ondó-állatkái megtalálják a nekik megfelelő pete-sejtet.

A kutatók a chemo-taxis vizsgálatakor arra a meggyőződésre jutottak, hogy az egyik szervezetre az egyik anyagnak, a másikra a másiknak van ilyen vonzó hatása. A mi az egyikre esetleg pozitív chemo-taxissal jár, az a másikon negatív chemo-taxist eredményez. Van sok olyan anyag, mely hígabb állapotban pozitív, jobban koncentrálna pedig negatív chemo-taxist okoz. Ezekben az anyagokon meg van az *ingerküszöbe*, hol a szervezet a chemo-taxist csak éppen észre veszi; az *ingeroptimuma*, a hol a chemo-taxis a legerősebb, és az *inger-maximuma*, mely éppen vegyi hatásánál fogva az élő substantia halálát idézi elő. Az élő substantia különböző alakulatai az optimumot egymástól nagyon is különböző telítettségű inger mellett érik el. A mi az egyiknél esetleg csupán az inger küszöbe, az a másikra nézve már lehet, hogy az inger maximuma.

A chemo-taxis segítségével észlelhető az is: milyen érzékeny az élő substantia. Pfeffer úgy találta, hogy az 0'001 0/0-os alma-sav oldat chemo-taxist gyakorolt a páfrány spermatozoénjára. Ha meggondoljuk, hogy ezt az oldatot Pfeffer egy csepp víz szélére tette s így az oldatnak át kellett a cseppek szivarogni; ha figyelembe vesszük, hogy a páfrány spermájának fonala mintegy 0'015 mm. hosszú: elképzeljük, milyen csekély inger szükséges ahhoz, hogy az élő substantiában a chemo-taxis észrevehető hatása jöjjön létre.

Csurgó.

Pethes Fános.

I R O D A L O M.

Farkas Sándor földrajza.

Tanítóképző-intézeti oktatásunknak mindeddig egyik legfőbb hiányossága, hogy nincsenek jó kézikönyveink. Ilyeneket kölcsönöznünk kell gimnáziumtól, polgári iskolától, a mi rendszerint oktatásunk szakszerűségét nehezíti, sőt sokszor veszélyezteti, nem is említve, hogy ez a kölcsönzés gyakran tanítóképzésünk színvonalának leszállításával jár. Ezért örvendünk annyira, valahányszor egy-egy, kizárólag tanítóképzők számára írott kézikönyv jelenik meg.

Lelki örömmel s nagy várakozással vettem kezembe Farkas Sándor földrajzi kézikönyveit is, és elmondhatom, hogy várakozásomban egész-

ben véve nem csalódtam. Meglátszik, hogy tanítóképző tanár írta azokat, a ki nemcsak tantervünket ismeri, hanem a ki egész szakoktatásunk szellemében benne él; szóval kézikönyvei valóban a tanítójelöltek számára készültek. Készséggel vállalkoztam tehát t. szerkesztőnk felszólítása folytán Farkas S földrajzának ismertetésére, bírálatára.

Farkas S. egészen a készülöben levő új tanterv alapján áll. Földrajzának eddig megjelent mindkét kötete az ott megjelölt tananyagot dolgozza fel, és pedig a II. és III. osztály tananyagát, vagyis a *politikai földrajzot*. Az I. osztály anyaga: a csillagászati és phisikai földrajz, a kiadó jelentése szerint, most van munkálatban.

Mielőtt a két kötet részletes bírálatába bocsátkoznám, általánoságban mondom el észrevételeimet.

Szerző arra törekszik, hogy rövidséggel párosult világos előadást magyaros stílussal egyesítsen, valamint hogy a növendékeket hézagtalan földrajzi ismeretek birtokába juttassa, hogy a leendő tanító e gyakorlati tudomány minden ágában jártas legyen, hogy így a földrajzi ismeretek körében oly áttekintéssel bírjon, a melynek alapján e tudomány elemeit majdan minden nehézség nélkül, elevenséggel és élettellejesen tudja növendékeivel közölni. Ebbeli igyekezete nyomában azonban nem jár mindenkor a megfelelő siker. Mind a két kötet feldolgozása azt mutatja, hogy a szerző nagyon sietve dolgozott s nem jutott elég ideje annak latolgatására: vajjon a földrajzi ismeretek bő anyagából mit öleljen fel s mit mellőzzön. Így történhetett meg, hogy *míg egy helyütt nagyon is részleteső, terjedő s felvesz sok fölösleges anyagot, addig másutt hézagos*, és szinte szükmarkúan közli a bennünket legközelebből érdeklő ismereteket. Azonkívül nem kis számmal találunk a szövegben téves, helytelen, vagy épen elavult adatokat. De hát mi ösztönözhetette szerzőt arra, hogy szinte gőzerővel dolgozzék?! Csak egy kissé gondosabb átvizsgálás, megrostálás kellett volna a különben nagy szakértelemmel összegyűjtött anyaghoz, — egy kis törlés, egy kis toldás, egy kis igazítás... és könyve kifogástalan lehetne! — Ugyanazon okra vezethető vissza az is, hogy különben szépen gördülő, magyaros nyelvezete sokszor nehézkes, sőt magyartalan is lesz; még a helyesírása sem mindig következetes, sajtóhiba meg épen sok helyen fordul elő.

Legyen szabad nekem ezuttal a fentebb jelzett hiányokra egyenként rámutatnom, a *törlést, toldást, igazítást*! egjobb belátásom szerint eszközölnöm. Ily irányú tárgyilagos bírálatommal csak a jó ügynek vélek szolgálatot tenni.

I. kötet. Magyarország földrajza.¹

Első kötetnek nevezem, mert ez jelent meg először, noha az új tanterv szerint ez a III. osztály anyaga. Erre a kötetre illik rá különösen fentebbi megjegyzésem, mely szerint szerző valószínűleg igen elszietve

¹ Teljes czíme: Magyarország földrajza. Tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Írta: Farkas Sándor. 12 színes térképpel. Budapest. Franklin-Társulat. 1901. Ára 2 kor.

dolgozta fel az egyébként értékes anyagot. Azért találkozunk itt fölösleges terjedelmességgel, de a mellett hiányos, vagy helytelen részletekkel is. Az anyag túlságos bősége ellen maga szerző is jónak látja védekezni az előszóban s rövidítési módot ajánl azoknak, a kik csakugyan sokallanak az általa felölelt anyagot.

Jó tankönyvnek egyik legelső kelléke, hogy a tanító részéről könnyen használható, a tanuló részéről könnyen megtanulható legyen, Csak így lesz a kézikönyv a tanítás igazi segédeszköze. Nézzük csak, mennyiben felel meg szerző e sarkalatos tételnek?

A tárgyalás Farkas S. könyvében sokszor igen részletező, nagyon sok adatot, különösen számadatot sorol fel, a mi nem tankönyvbe való. Főlölegesen és túlságosan megterheli a tanuló emlékezőtehetőségét, melyet az egyáltalán nem mellőzhető sok földrajzi elnevezés és számadat úgyszólván eléggé terhel. Így p. o. a Magyarország vizeiről szóló cikkben (13. lap) a Dunáról ezeket mondja: «A Dunának hossza forrásvidékétől torkolatáig 2890 km., egyenes irányban 1517 km., ezen hosszúságból hazánkra a folyás irányában 997 km. jut, mely azonban egyenes irányban 569 km.-re csappan. Esése Dévénytől Orsovaig 91'48 m., kilométerenként tehát átlag 0'09 m. Szélessége 117 m.-től egészen 2600 méterig váltakozik. Mélysége 5—6 méterig emelkedik.» Mennyi számadat ez itt egy halomban! Mind érdekes, de nem mind betanulni való. Egy részét elegendő volna csak jegyzetben, vagy zárójelben megemlíteni. — A vízszabályozásról szóló, magában véve jó és érdekes cikk pedig jelen alakjában mint tananyag szinte használhatatlan. Azok a messze menő részletek bizony nem tankönyvbe valók! Ennek a több mint 5 lapra terjedő cikknek a lényegét össze lehetne vonni egy lapra; mostani terjedelmében igen érdekes olvasmány az, de nem megtanulni való. E hibát igen könnyen elkerülhetné szerző, ha a genetikai részletezés helyett, csak az eredményeket közölné. Körülbelül ugyanez áll a vasutakat tárgyaló cikkről is. — Magyarország talaját is meglehetősen bőven tárgyalja könyvünk, sőt e cikk előadása nagyon tudományos is, melyhez, a megfelelő geológiai alapismeretekkel, a növendék aligha rendelkezik. — A Magyarország éghajlatáról szóló rész szintén elég bő ugyan, de semmi fölösleges nincs benne s így igen jól használható; csupán az évi hőmérsékletet feltüntető számokból volna elég kevesebb is. — A bányászatnál nem volna szükséges elsorolnia, hogy 1893-ban hány kgr. ezüstöt, aranyat, hány métermázsa vasat, kőszénstb. bányásztak, ennyi meg annyi frt vagy korona értékben; hanem elég volna annyit kiemelni, hogy mely ásványok termelése a legjelentékenyebb nálunk. Apró betűs jegyzetekben pedig fel lehetne sorolni a részletes számadatokat, melyek úgy sem betanulni valók. Különben a bányászatunkat tárgyaló cikk igen jó; de bántó az a következtetés, hogy az értékeket hol forintban, hol koronában jelzi. — A hazánk lakosságáról szóló rész ismét csak úgy hemzseg az aprólékos számadattól. Mire való p. o. egy kézikönyvben a családi állapotnak számokban való feltüntetése: 4.145.182 nőtelen, 3.073.070 nő, stb.?

A jó tankönyvnek a nyelvezete könnyen folyó, világosan érthető, kerüli a bonyolult s körmondatos mondatszerkesztést, sőt még a hosszúra

terjedő bekezdéseket is, hanem áttekinthető alakban, szakaszokra, bekezdésekre osztva közli az anyagot, s így a tanuló azt könnyebben megtanulja s biztosabban teszi maradandó kincsévé. Ezek a jó tulajdonságok Farkas S. földrajzában föllelhetők, de nem mindig. Stílusa több helyen igen tömött, mint p. o. a hazánk folyóiról szóló cikk. De különösen nehézkes mondatszerkezet ez: «Az összekötő kapocs, az a legolcsóbb út, mely valamikor a közlekedésnek akadálya volt, de a mely ma a kereskedelem, a virágzás, a gazdagodás feltétele, a tenger, Magyarország mellől teljesen hiányzik.» (8. lap). — A jó hangzás ellen feltűnő vétséget találunk e mondatban: «A legjellemzőbb növények szerint Magyarország, Borbás Vince szerint, a következő flóravidékekre osztható»... Hazánk egyes vidékeinek tárgyalásakor általában nagyon gondosan és szépen jellemzi szerző a lakosságot, különösen pedig a nemzetiségeket: a felvidéki tótot, az erdélyi oláhot és szászt, a bánági és a hienc németet, a ruthént, a rácot stb., de a tulajdonképeni magyarság jellemzésére, kivéve az alföldi, székelyföldi, kúnági és palóc magyarokat, kevesebb gondot fordít. Nagyon szép p. o. a bánági németek és szerbek jellemzése; kár, hogy itt is nagyon terjengős, a stílus pedig igen tömött s nem áttekinthető.

Az eddig jelzett hibák inkább *stílusbeli hiányosságok*, kijavítások mindenesetre emelni fogja a könyv értékét, használhatóságát. Sokkal bántóbb és lényegesebb fogyatkozás azonban Farkas S. földrajzában a sok *tárgyi hiba*. Ezt különösen a fentebb jelzett elszietésnek tulajdonítom, s meg vagyok győződve, hogy szerző maga is ráakadt e hiányokra, ha könyvében annak megjelenése után lapozgatott. Csak a jó ügynek s a derék könyv használhatóságának akarok tehát szolgálni, midőn e hibákra egyenként rámutatok.

Kívánatos, hogy a földrajzi kézikönyv a használatban levő térképpel összhangzásban legyen. Iskoláinkban úgyszólván általánosan a Kogutovic-féle térképeket használjuk, az pedig a délköröket Greenwich-től számítja. Igaz, hogy a könyvbe felvett Homolka-féle gyönyörű térképek meg Ferrotól számítják a délköröket; de hát azért nem kellett volna szerzőnek kizárólag a ferroi számításához alkalmazkodnia, hanem legalább zárójelben mindig jeleznie kellene a greenwichi számítást is.

Hazánkknak nyugat felőli természetes határait szerző hiányosan jelöli meg; határt alkot ugyanis rövidebb-hosszabb vonalban, az általa említettekén kívül, a Macel hegység, a Dráva, a Mura és a Rozália hegység is.

Minthogy az iskolai térképeket a falra szoktuk függeszteni és pedig úgy, hogy az éjszak felé eső részek fölül vannak, önkéntelenül is azt mondjuk, hogy följebb és lejjebb, e helyett: éjszakra s délre. Erről a helytelen szokásról, mely sokszor téves fogalomra is vezethet, épen az iskolának kell leszoikatnia növendekait. Nagy hiba tehát, ha a földrajzi kézikönyv írója is bele esik ezen, a megszokáson alapuló helytelen kifejezés-módba. E nem kicsinylendő hibába bizony a mi szerzőnk is minduntalan bele esik. Helytelenül mondja tehát Horvátországot *Dráván aluli* résznek, helyesebben: Dráván túli, vagy a Drávától délre eső rész az. (Hiszen az asztalra fektetett kézi térképeken már a jelzett

értelemben sincs az alúl!) Ez esetben félreértés is támadhat, mert folyóknál mindig arra van alul, a merre folyik s minthogy a Dráva Horvátország éjszaki határánál folyik el, e tartomány nem lehet e szempontból sem a Dráván alul, hanem igenis annak jobb partjánál, vagy attól délre. — Más helyen ismét így beszél, Dunántúlra vonatkoztatva: «Alatta, a Dráva és Száva között, hasonló dombos vidék van. . .» Már hogyan volna az Dunántúl alatt? Csak attól délre van. — Vagy az éghajlati viszonyokról azt mondja: «A Kárpát hegység a déli légáramokat nem engedi *feljebb*», — e helyett: ejszakabbra. Inkább tényleg a folyók völgyeiben, a hegyek között mindig magasabb helyekre, tehát feljebb jutnak azon áramok. Földrajzi szempontból t. i. mindig a magasabb helyek, tehát a hegyek teteje felé van feljebb. — Ezzel rokon, de mégis más kategoriába eső hiba, hogy szerző több helyen fölcseréli a *keleti* és *nyugati* irány meghatározását. Így a Tiszáról egymásután kétszer is mondja hogy *keletre* folyik, egészen a Szamos torkolatáig. Ugyanezen hibát találjuk p. o. a Rába és Rábca vidékének körülhatárolásánál, midőn azt állítja, hogy e vidéket *keleten* az ország határa fogja körül, holott kevéssel előbb már maga mondta, hogy keletről a Rába és Marcal a határ. — Az Alacsony-Tátrának nem — mint ő mondja — a nyugati, hanem a keleti részét alkotja a Gyömbér csoportja. Valamint a Szebeni hegyek is nem keletre, hanem nyugatra vannak a Vöröstoronyi szorosától. Horvát-Szlavonországot szintén nem keleten, hanem délnyugaton határolja rövid vonalban az Una folyó.

A III. Károly-féle országrendezés idején, a közigazgatás és igazságszolgáltatás szempontjából hazánkat kerületekre osztották fel, ezek azonban újabb időben megszűntek, s csak a közbeszédben maradt meg a Dunáninnen, Dunántúl, Tiszáninnen, Tiszántúl-téle elnevezés. Ezeket ugyan nem említi szerző, de mégis bele esik abba a hibába, mintha ez a felosztás ma is fenn állana, midőn a mondja: «Erdély 1848, illetőleg 1868-ban megszűnt s mint Királyhágón túli rész képezi az ország *ötödik kerületét*.» E szerint tehát politikailag csakugyan 5 kerületre volna osztva hazánk még ma is!

Most pedig vegyük sorra szerző egyéb hibáit, téves, elavúlt, vagy hiányos adatait, szóval mindazon fogyatkozásokat, melyeket szeretnék könyvében nem látni s mindazon hiányokat, melyeket nézetem szerint okvetlenül pótolni kell.

A Zermagna folyócska nem az Una mellékfolyója, mert hiszen egyenesen a tengerbe, a novigrádi öbölbe folyik. — A Sárvíz-csatorna semmiképen se kötheti össze a Dunát a Balatonnal, csakis a Sió. — A Vaskapu szabályozásában Baross Gábor *akkori* kereskedelmi miniszterről van szó, de az sehogyan sem tűnik ki, hogy tulajdonképen mikori? — Hazánk növényzetében *pannoniai*, *dák*, *quad*, *noricum* s *illyr* flóravidékekről van szó. Mi szükség ezekre az idegen kifejezésekre? Miért ne lehetne ezeket is, mint a többi flóravidéket, magyar néven nevezni, tehát: *dunántúli*, *erdélyi*, *vágmenti* vagy *kiskárpáti*, *stájer* vagy *alpesi* s *horvát*, *dalmát* vagy *adriai* flóravidékről beszélni? Így talán kevésbé lenne tudományos színezete, de mindenesetre gyakorlatibb lenne. — A földművelésben a művelt ágak területi számadatait 1885-ből, az állat-

fajok állományára vonatkozó számadatokat meg épen 1884-ből veszi szerző. Nem lehetne későbbi adatra szert tenni? — Gyártiparunkról szólva meg sem említi gőzmalmainkat s így legfejlettebb iparunk: a *liszt-ipar* nemhogy ki nincs emelve, de még csak megemlítve sincs.

Igen szépen tárgyalja szerző hazánk lakosságát. Kár, hogy e derék cikkben is hiányokra kell rámutatnunk. Hazánk összes lakosságát Fiume és a társországok nélkül adja, pedig Fiume lakosságát az anyországéhoz kellene foglalni; sőt az egész magyar állam összes lakosságát is megmondhatná, mint teszi azt az egész állam területével. Annál inkább is, mert Horvát-Szlavonország lakosságát a társországok tárgyalásakor is elfelejti számokban feltüntetni. A nemzetiségi viszonyok tárgyalásakor meg téves felfogással találkozunk. Azt állítja ugyanis szerző, hogy a *vendek* elszórva élnek horvátok és szerbek közt. Ezt a hibáját ugyan később, a Drávavidék lakosságáról szólva, helyreigazítja, a mennyiben ott egészen helyes a vendlakta vidék körülhatárolása: csakhogy mit szól ehhez a következetesség? — Nem elég világos a magyarlakta terület körvonalása. «A *magyarok* főrésze, — úgymond — a síkságon lakik, még pedig legsűrűbben az Alföldön, de túlnyomó a magyarság a Dunántúl is és abban a kerületben, melyet Pozsony, Nyitra, Losonc, Ungvár, Szatmár-Németi, Nagyvárad, Gyula és Arad vesz körül, délen pedig Zombor, a Dráva folyó nyugatra Szent-Gotthárd, Szombathely, Sopron, «Itt az és kötőszó helyébe *vagyis* való, mert hiszen az utóbb körülhatárolt terület az előbbi kettőt magában foglalja.

Hazánk *művelődési* viszonyairól és *tanintézetéről* keveset mond könyvünk. Pedig egy tanítóképző-intézeti kézikönyvnek itt engedhetnének meg egy kis terjengősséget. Közművelődési intézeteinket, társulatainkat egyáltalán meg sem említi Iskoláinkról szólva, nagyon röviden végez a *tanítóképzőkkel*, pedig hiszen ezek érdekelnek bennünket legközelebről. Szükségesnek tartanám, ha csak jegyzetképen is, az összes tanító és tanítónőképző-intézeteket névszerint felsorolná, megjelölve a helyet, jelleget s fentartó hatóságot, államiakat és felekezetiakat egyformán. Ezt szerintem *minden tanítónak tudni illik*. Emberbaráti intézeteinkről csak annyit mond, hogy van 90; de hogy miféle intézetek is azok, s melyik hol van s melyikből hány van, arról hallgat. Még csak megjárná, ha hazánk részletes leírásakor, az egyes városoknál mindezek szóba jönnének, csakhogy e városok egy része szintén nincs még csak megemlítve se.

A *Nagy-Alföld* tárgyalásakor a Duna szigetei között nem említi a Nagy-Petres szigetet. Budapest színhazai közül kifelejtí a népszínházat. A három Körösről nagyon zavaros dolgokat olvashatunk: a Fehér-Körös felveszi a Fehér-Köröst, a Sebes-Köröst pedig két helyen is fölveszi, csakhogy az egyik helyen tulajdonkép a Sebes-körös veszi föl a Fehér-Köröst. A Berettyóról azt mondja, hogy elhalad az Érmellék mellett, de az Er folyócskáról, melytől az Érmellék is nevét veszi, nem szól, — csak három lappal utóbb. — Szerző szerint az Alföld déli részén horvátok is laknak, pedig tudomásom szerint az Alföldön horvátok egyáltalán nem találhatók. — Az alföldi megyékben a népes községek lakóinak a számát nem mondja meg. Így p. o. *Szegedről* s *Szabad-*

káról mondja ugyan, hogy népeiségre nézve az ország második, harmadik városai, de hogy mennyi lakosuk van, azt elhallgatja. Félegyháza, Szentes, Zombor, Újvidék, Szatmár-Németi, Nyiregyháza, Debrecen, Hódmező-Vásárhely, Arad, Nagyvárad, Makó, Temesvár, Békés-Csaba, Mezőtúr, Szarvas. . . stb. mind népes városok s lakosságuk számát nem említi. S ez annál visszasább, mert egy-kettőét, mint Czegléd, Nagykörös, Kecskemét városáét pedig megmondja. Ez a hiba különben az ország más vidékeinek tárgyalásakor is ismétlődik; pedig Pécs, Sopron, Győr, Székesfehérvár, Pozsony, Selmezbánya, Komárom, Eger, Miskolc, Kassa, Kolozsvár, Brassó stb. városok népességét szintén illik egy magyar tanítónak tudni. — Helytelenül állítja Szegedet Csongrád vármegye székhelyének, és pedig elmondja ezt két helyen is, (a 63. és 77. lapon). — Szerző szerint a Bodrog folyó az Ung, Laborca és Ondava összefolyásából származik. Biz' a Latorca is kell ahhoz! Ó a Latorcát a Tisza külön mellékfolyójaként tünteti fel, persze helytelenül.

Midőn hazánk egyes városairól megemlíti, hogy miféle iskoláik vannak, abba a következetlenségbe esik szerző, hogy egyik helyen megmondja: állami, református, katolikus, vagy evangélikus-e az a főgymnasium vagy tanítóképző, a másikon pedig nem.

A *dunántúli dombos vidék* tárgyalásakor a *Balaton háborgását* «a fenéken fakadó s vulkánikus eredetű orkánok»-nak tulajdonítja; így véli megmagyarázni azt, hogy néha csendes időben is háborog. Biz' ennek a háborgásnak az oka a lehető legtermészetesebb t. i. a szél. Csakhogy a hullámok sebesebben haladnak, mint a szél, s ha a Balaton egyik végére valamely oldal-völgyből szél kezd fújni, a hullámok sebesen elfutnak a tulsó végére is, a hol a szélből semmit sem éreznek. Ez csak természetesebb s elfogadhatóbb magyarázat, mint az a mystikusan hangzó «fenéken fakadó s vulkánikus eredetű orkán»-féle elmélet. — A bakonyvidéki nép foglalkozásáról a szénégetés mellett elfelejtí megemlíteni a *mészegetést*. — A Sió és Dráva vidékét «délmagyarországi szigettenger»-nek mondja. Hogy miképen kelljen ezt érteni, azt hát még csak sejteni sem bírom — A Borostyánkői hegyek mellett meg kellene említenie a *Kösségi hegyeket* is, mert hiszen az Irottkő, az egész Dunántúl legmagasabb emelkedése, ebben van, nem a Borostyánkői hegyekben. — Hiányzik e szakaszból az is, hogy a Dobrai hegyek nyulványa a Kemenesi dombhát, mely alatt a *kemenesaljai* lapály terül el, s melynek közepéből magányosan emelkedik a kúpalaku, de lapos tetejű *Ság hegye*. Kemenesalja más helyen meg van említve, de úgy, hogy a Rába és Marcal között terül el. A Kemenesalja azonban a Kemenesi dombhát és a Marcal között fekszik. — A *Fertői* és *Hanságot* külön tárgyalja, jól lehet azok a valóságban összefüggenek egymással, lecsapolásuk is együttesen történt.

A mit szerző a *Rábcáról* és *Répcéről* mond, az egészen helytelen. Először is tudnunk kell, hogy e két név alatt egy s ugyanazon folyó értendő; a felső folyását hívjuk Répcének, az alsó folyását pedig, — onnét kezdve, hol az Öreg-Rába egyik ága, a Kis-Rába, beleömlik, — Rábcának. Tehát a Rábca nem eredhet Stájerben, mint szerző állítja, hanem a Répce, s a Répce nem szakadhat a Rábába, hanem a Rábca.

Különben megjegyzendő, hogy a Répce sem ered Stájerben, hanem az ország határán, a Rozáliában. Természetesen az az állítás is elesik, hogy a Rábca kétfele ágazik s egyik ága a Kis-Rába; hiszen ha úgy volna is, azt az ágat okszerűen csakis Kis-Rábcának és nem Kis-Rábának lehetne nevezni. Hogy mi a valóság, fentebb érintettem. Ez bizony affele tévedés, mint a mit fentebb a Latorcánál, már láttunk. A földrajzi tankönyv írója, hogy az ilyesmit elkerülje, (minthogy a térképről ily részleteket leolvasni nem mindig lehet), vagy menjen el a helyszínére s győződjék meg személyesen a dolog mibenlétéről, vagy lépjen érintkezésbe valamely, azon vidéken lakó, hozzáértő egyéniséggel, vagy pedig merítsen megbízható forrásokból. — A Rába mellékfolyói közül kifelejtí az épen nem jelentéktelen *Gyöngyöst*, pedig ennek a partján népes, virágzó városaink vannak: Kőszeg, Szombathely, Sárvár. — A Rábavidék terményeinél a soproni borok mellett a sokkal hiresebb *ruszti* nem említi. Itt általában a fertőmelléki borvidékről kellene szólnia s abból a ruszti és soproni bort különösen kiemelni. — Nagyon különösen hangzik, midőn a Rábavidék allattenyészteséből Somogy megyét emeli ki; talán Sopron megyét akar mondani? A sopron megyei *Rábaköz* valóban hires állattenyészteséről. Ad vocem Rábaköz! Ezt is hiányosan határozza meg könyvünk: ... «a Rába balpartja mellett elterülő sfk vidéket Rábaköznek is nevezik». Egy folyó nem alkothat közt; hát bizony a mint Szigetköz, Csallóköz valóságos sziget, úgy Rábaköz is az, és pedig fekszik az Öreg-Rába, Kis-Rába és a Rábca között. — A Rábavidék allattenyészteséről szólva, a baromfityenyésztesést meglehetősen fejlettnak mondja. Ehhez hozzáteszem, hogy az nemcsak meglehetősen, de nagyon fejlett; hiszen hires e vidék a tyukászatáról, mely főkép Bécsset látja el tojással és baromfival. Nem emeli ki a vidék cukorrépa termelését és cukorgyártását sem, pedig ide esik hazánk legtöbb cukorgyára.

A Rábavidék lakosságáról azt mondja, hogy az magyarokból, németekből és horvátokból áll. Ebből azt hihetnők, hogy ez a három nemzetiség itt egyforma arányban van képviselve, pedig itt találjuk hazánk legmagyarabb vidékeit. Ott van egész Győr megye, Sopron- és Vas megye keleti fele: a Rábaköz és Kemenesalja s az egész Rába melléke, valamint Komárom-, Veszprém- és Zalamegyék ideeső részei, tiszta magyar-lakta vidékek. Ezzel szemben a hienc-németek csak a nyugati széleken laknak, horvátok pedig csak itt-ott szórványosan a németek közt. Itt is belesik abba a már érintett hibájába, hogy míg a hienceket egy lapon át ismerteti, az itteni derék magyarsággal egy sorban végez, ezt mondva: «Különösen nevezetesek a Rábaközben lakó magyarok, kik tiszta és keverék nélküli, igen szép fajtájuk». A hiencről többek közt így szól: «A maga kevés gabonájának betakarítása után elmegy aratni az Alföldre». Ez az állítás kétféleképen is sántít. A hegyvidéken mindig később áll be az aratás, mint az alföldeken; a hegyvidéki hienc tehát előbb megy el aratni a magyar vidékre s azután aratja le a magáét. Azután meg miért menne az a messze Alföldre, mikor a szomszédos Kemenesalján s Rábaközben, hazánk e legaldottabb vidékein is bőven talál aratni valót.

A dunántúli megyék tárgyalásában is kifogásolnom kell, hogy aránylag kevés várost említ meg, noha itt találjuk hazánkknak, — ha nem is a legnépesebb, de a legrégebb, legfejlettebb és sokszor történeti nevezetességű városait. Ilyenek p. o. Csorna, Nagy-Cenk, (Széchenyi István! Cukorgyártás.) Kis-Cell, Sárvár, Szt.-Gotthárd, Mór, Bicske, Paks, Mohács, Csurgó (áll. tanítóképző), Csáktornya (áll. tanítóképző), Felső-Lövő (evang főgymn. és tanítóképző) stb. — A mit az egyes városokról mond, az sokszor helytelen, néha épen nem felel meg a valóságnak. P. o. Győről azt mondja, hogy van jogakadémiája, pedig biz' az már jó régen megszűnt. Pannonhalmáról azt mondja, hogy három dombon fekszik; a valóság pedig úgy van, hogy csak az egyikén van a Pannonhalmi kolostor, a másik kiemelkedésen van egy kápolna, a harmadikon pedig az egyik *millenniumi emlék*, a mit szintén érdemes megemlíteni. (Mellékesen jegyzem meg, hogy a többi millenniumi emlékekről sem szól, pedig a hazafias nevelés szempontjából talán nem volna fölösleges!) Világosabban kellene azt is kifejezni, hogy az egész Pannonhalma nem egyéb, mint kolostor, a halom tövében van a város: Szent-Márton. — Sopronról azt mondja: «kitünő központi fekvése van». Ez Sopronról épenséggel nem mondható, inkább illik ez Győrrre vagy Szombathelyre. Maga is lerontja ez állítást az utána következővel; így folytatja t. i. . . . «melyet (t. i. a központi fekvést) fokoz ama körülmény is, hogy az ország határához igen közel fekszik». Hát hogyan Sopron ott a határszélen központi fekvésű? Nagyön hiányosan sorolja fel Sopronnak, ennek az iskolákban bővelkedő városnak az intézeteit. Így elfelejti megemlíteni *honvéd-főreáliskoláját*, mely a maga nemében egyedüli az egész országban. (A pécsi és nagyváradai honvéd-hadapródiskolákról sem szól). E helyett elengednök a *cs. és kir.* (de nem cs. kir., mint ő mondja) *katonatisztek árvaleány-nevelőintézetét*, hiszen az, bar magyar földön van, egészen oszttrák intézet; kár emlegetni. Azt mondja továbbá: van ág. papnevelő intézete, evang. tanítóképzője, két gymnasiuma stb. Ezt is kifogásolnom kell; először azért, hogy egyszer ágostai, másszor evang. tanintézetéről beszél, pedig az helyesen mondva mindegyik ág. hitv. evang. intézet. «Ágostai» magában véve semmit sem fejez ki. S e hibával egyebütt is találkozunk. Azután meg ezen adatokból nem tűnik ki, hogy Sopronban az evangélikusoknak különféle felsőbb iskoláik vannak, t. i. evang. lyceum (theológia és főgymn.) és tanítóképző. Továbbá Sopronról azt mondja, hogy régi utcáiban a házak kicsinyek; hát bizony vannak ott, mint más régi városban, kisebb és nagyobb házak, földszintesek, egy s két emeletesek. Ezt bármely régi városról elmondhatjuk. — *Rusztnál* azt olvassuk: «fürdője is elég keresett». Ruszton soha se volt keresett fürdő, ott csupán a Fertő vizébe felállított fürdő-kabinok voltak, melyeket úgyszólván kizárólag helybeliek használtak, míg t. i. a Fertő le nem apadt. De most Rusztól a Fertő messze behúzódott s fürdőnek nyoma sincs. — *Bonyhádnak* nem említi evang. főgimnáziumát.

A *Felvidék* tárgyalásánál sajtóhibának tekinthetjük, hogy a Jég-völgyi csúcs 2640 m. helyett 2440 m.-nek van mondva. A *Vág* folyó nem Vág-Szerednél, hanem sokkal előbb, már Vág-Ujhelynél kiér a *Kis-Alföldre*, melynek nevét nem írja következősen, hanem hol «kis

alföld» az, hol «Kis-Alföld». — A *Cserhát* lehetetlen, hogy vízvázalasztó legyen az Ipoly és Garam közt; talán azt akarta mondani: az Ipoly és Zagyva közt?! — Gömörmegyében a *Kohut-hegyet* magyar neven Kakasnak hívják; miért nem használja a szerző is a magyar nevet? *Pozsony*-nak nem ev. theol. intézete, hanem evang. theolog. akadémiaja van, s van evang. főgimnáziuma is. — Miskolc, Rímaszombat, Rozsnyó, Kézsmárk városokról is csak azt mondja: van egy vagy két gimnáziuma, de nem jelzi milyen jellegűek azok. — *Eperjesről* épen igen hiányosan sorolja fel az intézeteket; nem mondja meg, hogy ez a kollegium evangélikus, állami és kath. intézeteit pedig nem is említi. — *Mármaros-Szigetről* sem tűnik ki, hogy annak ref. jogakadémiaja és főgimn. van. — «Tarcál tájékán emelkedik a Nagyhegy». Ebből ugyan senki se olvassa ki, hogy a *Tokaji hegyről* van szó. Miért nem határozza meg úgy, hogy Tokaj mellett emelkedik, mindjárt világosabb lenne! — A *Duklai hágót* csak körülírja, de meg nem nevezi.

Az *erdélyi felföldön* a Nagy-Pietroszt nem különbözteti meg világosan a mármarosi Pietrosztól. — *Délmagyar-Érchegység* szerintem helytelen kifejezés, helyesebb volna: Délmagyarországi, vagy Bánsági Érchegység; így szoktuk már meg. — *Kolozsvárról* mondja, hogy van 3 főgimnáziuma, papnevelő-, tanító- és tanítónőképző-intézete. Ismét nem jelzi, hogy miféle jellegű intézetek ezek. Ugyanígy beszél más városokról is. Helytelen s a prot. egyházi viszonyokban való teljes járatlanságra valló kifejezés ez: «Kolozsvár székhelye az ev. ref. és unit. püspökségeknek». Nagy-Szebenről pedig azt mondja: székhelye az evang. püspökségnek». Egy kis utánjárással megtudhatta volna szerző, hogy prot. püspöki székhelyek nincsenek, mert hát prot. püspök az lesz, a kit esetleg valamely egyházkerület az ő lelkészei sorából megválaszt; ma a kolozsvári lelkész a püspök, holnap a tordai, vagy enyedi lehet az s áttevődik a székhely. Ilyen adat nem földrajzi tankönyvbe való. Ha pedig odaválna, akkor is következetlenség szerzőtől, hogy a ref. és evang. egyház többi 4-4 püspökének a székhelyét miért nem mondja meg. — Hogy *Brassóban* ágostai főgimn.-ről, ágostai teológiáról és tanítóképzőről beszél, ezt már fentebb helytelenítettem, ág. hitv. evang. vagy csak röviden evang. intézetekről kellene beszélnie. — *Hunnád-Almás* melletti barlang általánosan homoród-almási barlang név alatt ismeretes, szükséges volna tehát legalább vagylagosan ezt a nevet is megemlíteni.

Fiuméről azt mondja szerző: «Augustus római császár alatt a rómaiaké volt, majd a bizánci császárok stb. foglaltak el». Ez így nem elég világos, azt hihetjük, hogy épen csak Augustus alatt volt a rómaiaké.

Horvát-Szlavonországot szerző szerint *keleten* a Duna és az *Una* folyó határolja. Ez nagyon téves állítás. Az *Una* délnyugaton képez rövid vonalban határt. — Nem logikus Horvát-Szlavonország hegyeinek csoportosítása. Azt állítja könyvünk: «A hegységek két rendszerhez tartoznak és pedig a Dráva és Száva közöttiek az Alpok kiágazásainak tekinthetők, a Száva és Adriai tenger között elterülők a Karszt rendszeréhez tartoznak». Hiszen a Karszt is az Alpokhoz tartozik, tehát itt

csak egy hegyrendszerrel van szó, t. i. az Alpokról, mely hegységnek két ága nyúlik be e vidékre, t. i. a Dráva és Száva közé a Karavanka, a Száva és tenger közé a Karszt.

Rámutattam az előadottakban azon fontosabb tárgyi hibákra, melyek véleményem szerint új kiadás alkalmával okvetlenül kiigazítandók. Még csak azt akarom hozzá tenni, hogy tanítóképző-intézetek számára készült földrajzi kézikönyvben szükségesnek tartom jelezni minden megyében a *nemzetiségi viszonyokat* (Helyes! Szerk.) hadd tudja minden magyar tanító, melyek a magyar, félig magyar, vagy csak kissé magyar, vagy épen teljesen nemzetiségi megyék. Továbbá hazánk egyes vidékeinek tárgyalásából ki kellene azt is domborítani, hogy hol vannak a mi legjelesebb *fürdőhelyeink* és *ásványos vizeink*.

A könyv nyelvezetéről is tettem már észrevételt. Kiegészítem még azzal, hogy több helyen *magyartalanságok* is csúsztak bele. Sokszor találkozunk különösen a szenvedő alakkal. P. o. «A buza főleg a síkságon termeltetik». «Innen kormányoztatik kereskedelmünk». «Ezeknek aknázása abban hagyatott». «A vászonszövés minden háznál gyakoroltatik». Ezeket bizony mind igen könnyen el lehet, de el is kell kerülni. Még bosszantóbb az ilyen németes kifejezés: «Kész van az étel». (72. lap). — Nem is a tárgyhoz illő, de nem is magyaros beszéd:... «vidékenként egészen *más kiállítású családok* fordulnak elő».

Végül még azt sem hagyhatom szó nélkül, hogy több helyen értelemzavaró sajtóhibákkal találkozunk.

(A második kötetről jövőre!)

Sopron.

Papp Fózsef.

Dalosgyűjtemény.

A pancsovai tanítói fiókegylet területén tanítandó népdalok *Dalgyűjteménye*. A fiókegylet határozatából gyűjtötték *Petykó Anna* és *Lemle Rezső* állami tanítók Franzfelden.

E gyűjtemény összesen 53 jobbára ismert (Erney: «Dalfűzér»; Harrach: «Aranylant») és többnyire népdalokra alkalmazott iskolai énekeket tartalmaz. A dalok célja a nemzetiségi vidékeken a magyar dalnak és ezzel a magyar érzésnek a gyermek fogékony lelkébe való csepegtetése.

Ezt a nemes célt tekintve örömmel üdvözölhetjük a könyvecskét, a mely a mellett, hogy a magyar iskolákban általában elterjedt és kedvelt dalok javát tartalmazza, olcsóságánál fogva minden tanító és növendék által könnyen megszerezhető.

A midőn a dalgyűjteményt a nemzetiségi vidékeken lévő elemi iskolák számára melegen ajánlom, csupán annak beosztására nézve, óhajtanék néhány megjegyzést tenni. Az osztályonként egybeválogatott dalok nem felelnek meg teljesen a növekedő zenei képességének és fejlettségének; így pl. találkozunk egyes nehezebb (az octávát is meg-

haladó) dallamokkal már az I-ső osztály beosztásában. A kétszólamu dalok az énektanítás alsó fokán, annak csak hátrányára vannak. A legtöbb 6—7 éves gyermeknek alig van zenei hallása; a mikor tehát még az egyszerű hangok felfogása, egymástól való megkülönböztetése is nehézséggel jár, nem volna helyén az összetett hangokkal való kísérletezés, még fokozottabb ambíció mellett sem.

Az énektanításnak a könyvben ismertetett módszere könnyed, jól felfogható. A gyermek szinte játszva elsajátíthatja a zene elemeit, (vonalrendszert, ütembeosztást, módosító jeleket stb.) csak hogy nem 3—4 óra alatt, mint a hogy a könyv említi, de ez nem is szükséges, mivel a begyakorlásra elegendő idő áll a tanító rendelkezésére.

A könyv *Pancsován* jelent meg, ára 50 fillér.

Békei Fózsa
zenetanár.

OKIRATTÁR.

Rendelet az ifjúsági egyesületek ügyében.

21015. szám. *Körrendelet valamennyi kir. tanfelügyelőnek.* A kisdédóvásról és a népoktatásról szóló törvény megszabja az óvó- és a tankötelezettséget. Ezzel a gyermekek milliói, tehát a nemzet jövőjének zöme, harmadik életévüktől a 15 éves életkor betöltéig, tehát tizenkét éven át a nemzeti népnevelés hatása alá vannak utalva.

A népnevelés legelső tagozata, a *kisdédóváda*, a mely a 3—6 éves gyermekeket fohászszertű imára, értelmes beszédre és énekekre oktatja; tekintettel az értelem fejlesztésére, korukhoz mért testgyakorlattal és játékkal foglalkoztatja; testi és szellemi erejüket meg nem terhelő, de ügyességüket fokozó kézimunkára, valamint rendre, tisztaságra és illetelmes magaviseletre szoktatja.

Egyik főfeladata a kisdédóvádáknak, hogy a gyermekek foglalkoztatását összeköti a magyarnyelv, mint államnyelv ismeretébe való bevezetéssel.

A kisdédóvádából a hat éves kort betöltött tanköteles átlép az azzal szerves kapcsolatban álló *elemi népiskolába*, a hol a tankötelesek hat éven át, tehát 12-ik életévök betöltéig oktatást nyernek a népiskolai törvény által megszabott kötelezett tantárgyakban. Ezen idő alatt hazafias és valláserkölcsi érzelmük folyton ápolatván, elsajátítják a tanköteles gyermekek azon legszükségesebb alapismereteket, a melyekkel hazánkban, mint alkotmányos államban a legegyszerűbb munkával foglalkozó egyénnek is birnia kell, hogy jogaival élni, kötelességét tudatosan teljesíteni és az élet nehéz viszonyai között értelmesen helyt állni képes legyen.

Az elemi iskolából átlép a 12 éves életkorát betöltött gyermek az azzal ismét szerves kapcsolatban álló *gazdasági ismétlőiskolába*, a mely három éven át, egyfelől tervszerű nevelés-tanítással megszilárdítja lelkében a nemzeti népnevelés alapozását; másfelől itt olyan elméleti, főleg gyakorlati ismereteket sajátít el, a melyeknek az életben, jövő életfoglalkozásában hasznát veszi.

Ilyen tervszerű, tizenkét éven át szervesen kapcsolt népoktatásból lép ki a 15-ik életévét betöltött ifjúság az életbe. Ámde sajnosan tapasztaljuk, hogy ilyen gondos és tervszerű népnevelésnek az ifjúság túlnyomó részénél még sem mutatkozik hosszantartó és az életben is nyilvánuló hatása. Az ifjúság éppen abban a korban lép ki a népiskolából az életbe, a midőn a legfogékonyabb a jóra és rosszra egyaránt; az utóbbi behatások pedig sokkal gyakoribbak és csábítóak, semhogy azoknak az ifjú tartósan ellenállani képes volna. Bekövetkezik az erkölcsi lazulás, számtalan esetben a maga vészes következményeivel.

A népiskolában nyert ismeretek nem vésődnek mélyen a gyermek lelkébe; néhány év a tanköteles koron túl az ismeretek gyenge talaját teljesen meglazítja.

Keresnünk kell tehát a módokat, a melyek által a nemzeti népnevelés kiváló becsű és fáradságos eredményét az élet számára megtarthassuk. E végből vettem célba az állami elemi népiskolák gondnoksága számára kiadott új utasításban (103. §.) az *ifjúsági egyesületek* szervezését. Az utasítás érintett szakasza ekként szól: «Minthogy az elemi népiskolákból a 15-ik életévök betöltése után kilépő ifjaknak úgy hazafias és vallás-erkölcsi, valamint főleg a nem magyar ajkú lakosság között az iskolában elsajátított magyar beszéd további begyakorlására az ifjúsági egyesületek nagy szolgálatot tesznek, a mennyiben a helyi viszonyok lehetővé teszik, az igazgatótanító tanítótársaival vállvetve ilyen ifjúsági egyesületet alakít és abban az ifjúság továbbképzését előmozdítja.»

Örömmel értesültem, hogy már több helyt létesült ilyen ifjúsági egyesület és hogy ezen egyesületek már meg is kezdték áldásos működésüket.

Meg vagyok győződve, hogy ha a lelkes és buzgó tanítói kar felkarolja ezen eszmét, az ifjúsági egyesület a legtöbb állami iskolával kapcsolatban rövid idő alatt és minden különös nehézség nélkül szervezve lesz. Ezzel a tanítói kar jelentékenyen fokozni fogja a nemzeti népnevelés körül szerzett érdemeit, s méltán tarthat igényt az egész társadalom részéről a teljes elismerésre.

Felhívom a kir. Tanfelügyelőséget, hasson e tekintetben is buzditólag a tankerületében levő állami iskolák tanítói karára, s szólítsa fel őket, hogy mindenütt, a hol a helyi viszonyok kedvezőek, igyekezzenek az ifjúsági egyesületeket a népiskolákból kikerült ifjúság bevonásával okosan és tervszerűen megalakítani.

Főcélja legyen az ilyen egyesületeknek, az ifjúság értelmi körébe illeszkedő népszerű előadások és felolvasások által, főleg a hazafias szellem és erkölcsi élet ápolása, a közhasznú ismeretek népszerű, tehát

egyszerű és világos terjesztése. Hogy mi legyen ezen előadások és felolvasások anyaga, azt a helyi viszonyok figyelembe vételével az állami tanítók legjobban tudják kiválasztani, csak azt hangsúlyozom legnyomatékosabban, hogy az ifjúsági egyesületek köréből *minden felekezeti, avagy politikai kérdés, még a legcsekélyebb vonatkozásban is, szigorúan kizárandó.*

Nemcsak a kedély nemesítése, hanem az egyesületi élet vonzóvá tétele céljából be kell abba vonni a nemesen szórakoztató foglalkozást is.

Tehát daloskör alakítása, vonzó színi előadások rendezése, mind alkalmas eszközei az egyesületek felvirágoztatásának.

Az állami iskolákban szervezett ifjúsági könyvtár szintén egyik hathatós eszköze az ifjúsági egyesület sikeressé és vonzóvá tételének.

A szervezet legyen minél egyszerűbb. Szükséges ugyan, hogy az egyesületnek legyenek alapszabályai, a melyek szerint a maga dolgait rendezi, de ezen szabályok ne rójanak az ifjúságra anyagi terheket, s ne akadályozzák őt a napi kereset munkájában.

A sikert az is biztosítja, ha a helyi, művelt, hazafias társadalom érdeklődését sikerül a tanítóknak megnyerniök.

Kijelentem, hogy mindazon tanítókat, a kik az ifjúsági egyesületek szervezése és vezetése körül kiváló érdemeket szereztek, jutalomban fogom részesíteni.

De legfőbb jutalma lesz a tanítói karnak az a tudat, hogy az iskola határára, tehát hivatalos kötelességén túl is tevékenykedik a magyar nemzeti állam jövőjének, boldogulásának, a magyar nemzeti társadalom kialakulásának biztosítására.

Lehetet'én, hogy az az ifjúság, a mely a fejlett korban azt látja, hogy az ő tanítója az iskolán túl is szeretettel, gyámolítólag foglalkozik vele, hálás érzelmekkel ne viseltessék tanítója iránt.

Az ifjúsági egyesületek szervezkedésének és alakításának megkönnyítése céljából ide mellékelek egy ilyen egyesületre vonatkozó alapszabálytervezetet, a mely irányadóul szolgálhat, természetesen a helyi viszonyok által kívánt módosítások mellett.

Súlyt helyezek az alapszabálytervezet azon pontjára, hogy az ifjúsági egyletekben a pártoló és alapító tagok, a kik az ifjúság körén kívül álló egyének is lehetnek, az egyletnek támogatásán kívül sem vezető, sem működő szerepet ne vihessenek.

Felhívom a kir. Tanfelügyelőséget, hogy a tankerületében alakuló minden ifjúsági egyesület alapszabályát — három egyenlő példányban jóváhagyás végett hozzám terjeszse fel.

Kötelességévé teszem a kir. Tanfelügyelőségnek, hogy az így keletkezett ifjúsági egyesületek működését állandó és éber figyelemmel kísérje és minden év végén tegyen a kir. Tanfelügyelőség kimerítő jelentést a tankerületében alakult ifjúsági egyesületekről, azok működéséről, a felmutatott eredményekről; nevezze meg azon tanítókat, a kik e téren kiváló buzgalmat tanúsítottak és szép sikert értek el.

Végül értesítem a kir. Tanfelügyelőséget, hogy az ifjúsági egyesületek támogatására a közigazgatási bizottságokat is felkértem.

Alapszabály tervezet az . . . ifjusági egyesület számára.

1. §. Az egyesület címe . . . i ifjusági egyesület. Pecsétjén ezen címmel egyező köriratot használja.

2. §. Az egyesület célja: a tanköteles kort túlhaladott ifjuságnál a hazafias érületnek, a vallás-erkölcsös életnek ápolása; a hasznos ismereteknek terjesztése; az ifjuságnak illem- és tisztességre való szoktatása.

E végből felolvasásokat, előadásokat rendez, ifjusági könyvtárt alakít; nemesen szórakoztató mulatságot rendez; daloskört szervez. Az ifjusági egyesület köréből minden felekezeti avagy politikai kérdés szigoruan kizárandó.

3. §. Az egyesületnek vannak rendes, pártoló és alapító tagjai.

a) Rendes tag lehet minden 15-ik életévét betöltött, írni és olvasni tudó tisztességes ifju, a ki belépési szándékát az egyesület elnökénél bejelenti, s az egyesület szabályainak megtartására magát kötelezi.

Rendes tag marad az illető 21-ik életévének betöltéséig.

b) Pártoló tag lehet minden tisztességes egyén, a ki az egyesület javára 3 éven át évi két korona fizetésre magát kötelezi.

c) Alapító tag lehet azon magyar honpolgár, ki az egyesület javára egyszersmindenkorra 20 koronát befizet.

A pártoló tagok tagsági díja, valamint az alapító tagok alapítványának kamata, úgyszintén az egyesület rendkívüli jövedelmei az egyesület folyó kiadásainak fedezésére fordíthatók.

4. §. Az egyesület összejöveteleit és szórakozásait rendszerint az állami iskola helyiségeiben, a tanítási időn kívül tartja és pedig téli időben, tehát november hó 1-től március hó 1-ig hetenkint kétszer, azonkívül június—szeptember hónapokat kivéve, vasárnaponként mindig az erre meghatározott időben.

Az egyesület köréből mindennemű szerencsejáték, valamint a szesz italok élvezete szigoruan ki van zárva.

5. §. Az egyesület ügyeit, az egyleti atyákkal egyetemben, a rendes tagok közül választott választmány intézi. A választmány a tisztviselőkkel együtt 10, legföljebb 15 tagból áll, az egyleti atyák száma 5.

Az egyesület tisztviselői a következők: igazgató, elnök, alelnök, jegyző, pénztáros és könyvtáros.

6. §. A választmány tagjait és a tisztviselőket e végből az év elején tartandó közgyűlés egy évre választja, kivéve az igazgatót, kit 3 évre választ.

Ugyanezen közgyűlés vizsgálja meg a számadásokat és állapítja meg a költségvetést.

7. §. Az igazgató az állami iskolai tanítótestületek tagjai közül választandó. A többi tisztviselő, valamint a választmány tagjai a rendes tagok sorából választatnak, kivéve az egyleti atyákat, kik viszont mindenkor csakis az alapító és pártoló tagok közül választhatók.

Az egyleti atyák felügyelnek a rendre és tisztességre, de sem vezető, sem pedig működő szerepet az egyesületben nem vihetnek.

8 §. Az összejöveteleket, valamint a választmányt és az évi közgyűlést az igazgató hívja össze, azokon maga akadályoztatása esetén az általa megbízott helyettese elnököl, ő vezeti a tanácskozásokat, tartja fenn a rendet, mondja ki a határozatokat és ügyel fel azok foganatosítására, felolvasásokat, illetőleg előadásokat vagy maga tart, vagy arra más alkalmas egyént kér fel, ő ügyel fel arra is, hogy az egyesület céljának minél jobban megfeleljen. A hatóságok irányában s általában kifelé ő képviseli az egyesületet.

9. §. Az elnökök tiszte abban áll, hogy a tagok tisztességes és erkölcsös magaviseletére minden nyilvános helyen, különösen pedig mulatságokon felügyeljenek, az az ellen vétőket megintsék s a súlyosabb eseteket a választmányának bejelentésük.

10. §. A jegyző a választmány és közgyűlés határozatait, esetleges más iratokat szerkeszti. A hitelesítést az igazgató és két választmányi tag végzi.

11. §. A pénztáros az egyesület pénzét felelősség mellett kezeli. Ő teljesíti az igazgató utalványozására a fizetéseket s ő helyezi el az egyesület által megjelölt pénzügyintézetbe a befolyt pénzt. Az év végén okmányolt számadást terjeszt a közgyűlés elé.

12. §. A könyvtáros az egyesület könyvtárát kezeli a megállapított ügyviteli szabályzat szerint.

13. §. A választmány az elnökök által bejelentett fegyelmi ügyeket a panaszlott meghallgatása után, bírálat alá veszi s ha a vétséget bebizonyítottak találja, az illetőre büntetést szab, de az egyleti atyák közül háromnak a jelenléte szükséges.

A büntetések a következők lehetnek: megintás, dorgálás, az egyesületből rövidebb, vagy hosszabb időre való kizárás.

A kizárás egy évnél hosszabb időre nem terjedhet, de a ki egy egész évre záratott ki, az csak újabb jelentkezés és választás útján lehet ismét tagja az egyesületnek.

Az új tagok felvétele, a tisztviselők működésének felügyelete, a pénztár kezelésének ellenőrzése a választmány hatáskörébe tartozik.

A választmány, mely üléseit, minden két hónapban, szükség esetén azonban egyébkor is tartja, fegyelmi esetekben zárt ülésben határoz, más ügyek tárgyalása alatt azonban minden tag jelen lehet, de a tanácskozásban és szavazásban részt nem vesznek.

14. §. Az egyesület körében működésük által kitűnt rendes tagokat a közgyűlés jutalomban, vagy más kitüntetésben részesítheti.

15., 16. §§. A közgyűlés határozatképességéről szólnak.

17. §. Azon esetre, ha az ifjusági egyesület tartós részvétlenség miatt tovább fenn nem állhatna, annak egy e végre, személyre szóló meghívók útján, külön hirdetett közgyűlésen ideiglenes feloszlata atalános szótöbbséggel kimondható, de ezen közgyűlésen az összes tagok háromnegyedének jelenléte szükséges. Ha a tagok háromnegyedrésze meg nem jelennek, egy hónapon belül új közgyűlést kell összehívni, mely tekintet nélkül a tagok számára, a feloszlás ügyében egyszerű szótöbbséggel határozhat.

Az egyesület netáni pénze azonban, az állami iskolai gondnokság felügyelete alatt biztos helyen gyümölcsöztetendő, míg új egyesület nem alakul, mi ha 10 év alatt sem sikerülne, a pénz és egyéb vagyon iskolai jótékony célra fordítandó.

Budapest, 1902. március 22-én.

Wlassics Gyula.

VEGYESEK.

A közgyűlés előkészítése. Egyesületünk választmányának február havi ülésén hozott határozata szerint a f. é. közgyűlés *Budapesten* fog megtartatni. A közgyűlés idejére nézve, sajnos, mindeddig nem jött létre végleges megállapodás. Csupán annyi mondatot ki, hogy a közgyűlést a tanítóképző tanári szünidei tanfolyamot megelőzőleg fogjuk megtartani. Azonban a legutóbbi napokban a tanfolyam igazgatójától azon értesítés érkezett, hogy a tanfolyam július 7-én, hétfői napon, fog megkezdődni. Ennek következtében a közgyűlésünket legalkalmasabb módon *július 4-én és 5-én*, pénteken és szombaton, fogjuk megtarthatni. Kivánatos volna, hogy a néptanítói továbbképző tanfolyamok kezdete szintén július 7-ére tételessék, *hogy közgyűlésünkön való megjelenésben a tanfolyamok tanárai se akadályoztassanak.* Kérjük egyesületünk elnökségét, hogy a lépéseket ez irányban haladék nélkül megtenni szíveskedjék. Annyival inkább szükséges az, mert *idei közgyűlésünk iránt nagy érdeklődés mutatkozik a fővárosban és vidéken egyaránt, s nem csupán a tanítóképző intézetek, hanem a népiskolai tanítók között is.*

Közgyűlésünk fő tárgya leend *a tanítóképző vizsgálatok reformja*, a mely kérdés egész tanítóképzésünk reformjával, ha nem is ugyanazonos, de vele szorosan összefügg s a tanítóképzők és népiskolák tanítóságát élénken foglalkoztatja.

A másik tétel a *gyakorlóiskola szervezetének és gyakorlati kiképzésnek ügye*, a mely, habár önálló ügye a tanítóképzésnek, de az előbbi tétellel szorosan összefügg. Számos gyakorlati kérdés vár az ügygyel kapcsolatosan megoldásra, legfőképpen pedig azon kérdés, *kielégíti-e a gyakorló iskola a maga szervezetében a gyakorlati kiképzés szükségleteit? Miként volna a gyakorló iskola 5-ik és 6-ik osztálya kiépitendő?* Nem volna-e célszerű, hogy a tanítóképzők tanárai gyakorló iskolának legalább az 5-ik és 6-ik osztályaiban rendszeres vagy mintatanításokat tartanának s a kísérleti tanításokat is vezetnék? Továbbá miként volnának értékesíthetők a gyakorló iskolai oktatásban és a gyakorlati kiképzésben a modern pedagógia vívmányai? Egyszóval, miként tudjuk, a legfontosabb gyakorlati és elméleti kérdések csomósodnak a gyakorló iskola és a gyakorlati kiképzés ügyében, a melyek összefüggenek az egész tanítóképzés és népoktatás szervezésével.

Harmadik tételünk egy *elméleti pedagógiai tétel* leend.

Nem kevésbé fontosak azok az *indítványok*, a melyek a közgyűlés fóruma elé máris bejelentettek. Ezek a *tanítóképzők szakfelügyeletének ügye* (Somogyi Géza), a melyet a miniszteri biztosság intézménye egyáltalán nem oldott meg. A másik indítvány (Nagy László) a *tanítóképző tanárok képzéséről szólóland*, a mely ügy azzal az intézkedéssel, hogy a jelöltek pedagógiai kiképeztetésük kiegészítésére az egyetemre utasították, teljesen megfeneklett. Lesz tehát elég dolga a közgyűlésen résztvevőknek, míg a tanítóképzés reformkérdéseinek két év alatt összegyűlemlt anyagát elintézik.

Végül felemlítjük azon érdeklődésnek megvilágítására, a mely főleg a tanítóképesítő vizsgálatok reformja iránt mutatkozik, hogy a választmánynak kérdő ívére e tárgyban eddig *negyven tanári testület* (felekezetiék nagy számmal) adta meg a részletes és szakszerű választ.

Hiszszük, hogy készülő közgyűlésünk méltóan fog sorakozni elődeihez.

A tanítóképzés reformja a tanítóegyesületekben. A tanítóképzés reformja országosan időszerű ügyggyé lett a népiskolai tanítói körökben. A népiskolai lapok, így a Néptanítók Lapja, beható vitát folytatnak a tanítóképzésről, különösen a képesítő vizsgálatokról. A Tanítók Országos Bizottsága nyári nagygyűlésére tárgyalta ki a *tanítóképzés szakszerű fejlesztésének ügyét*. A tétel előadói *Schön József* (Budapestről) és *Krausz Sándor* (Kolozsvárról) lesznek. Most már az egyes tanítóegyesületek is kitérik tárgyaik közé a tanítóképzés ügyét. Legközelebb, április 2-án, az Abauj-Tornamegyei Áll. Tanítóegyesület kassai köre foglalkozott az ügygel, a mikor *Herboly Ferenc* a következő tételket ajánlotta az Országos Bizottság elé terjesztendőknél: *a)* Töröltsék el a főlvételi vizsgálat s a jelölt csak a középiskola IV. osztályáról szóló bizonyítvány alapján vétessék fel a képzőbe, mely öt évfolyamból álljon. A négy évfolyam elvégzése után érettségi vizsgát álljon ki a jelölt, mely teljesen egyenrangú a középiskolai érettségivel. Az ötödik évfolyam tisztán pedagógiai tanfolyam legyen, melynek elvégzésével képesítő vizsgát tartozik tenni a jelölt. E vizsgákon a tanfelügyelő, a tanítóképző igazgató, a pedagógia tanára, a gyakorló iskolai tanár s a kormány által kinevezendő két jeles tanító legyen jelen. Az így nyert tanítói oklevél a többi diplomás emberekével egyrangba helyeztessék. *b)* A tanítók képzettségüknek megfelelőleg a XI., X. és IX. rangosztályba soroztassanak ötödéves korpótlékkal. *c)* A kántorképzés vonassék ki a tanítóképzőkből; a tanítóképző tanítókat képezzen. *d)* Tanároknak csak olyan diplomás egyént alkalmazzanak, ki legalább két éven át tanított népiskolában. *e)* A tanítók kivétel nélkül közhivatalnokoknak nyilváníttassanak. *f)* A tannyelv bármely jellegű képzőben kizárólag magyar legyen s a tanképesítő vizsgálat az állam ellenőrzése mellett történjék, tekintet nélkül a tanítóképző jellegére.

Király Pál kitüntetése. Ő Felsője a király Király Pálnak, a budapesti áll. polgáriskolai tanítóképző-intézet tanárának a polg. isk. tanítóképző intézeti igazgatói címet adományozta azokért az érdemekért, a melyeket az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben című tudományos és irodalmi mű szerkesztése körül szerzett. Ez a kitüntetés sokak lelkében okozott örömet s elis-

merést, a kik Király Pált tanítói és irodalmi működéséért tisztelik. Előkelő munkása ő a magyar nyelvtudományi és földrajzi irodalomnak; leggazdagabb sikereit azonban az ő 35 évi tanítói pályáján érte el. Volt tanítványainak ezrei között nincs egyetlen egy sem, a ki ne rajongó tisztelettel venné ajkára Király Pál nevét s ne tartaná szentírásnak ma is, a mire ő oktatta. E lap szerkesztője is boldognak érzi magát, hogy gyermekkorában Király Pál tanítványa lehetett s közvetlen tapasztalásból tudja, hogy ép oly kitünően nevel, mint tanít; nem csak tudományát, de gondolkozásmódját, érzületét, egyszóval egész lelkét bele tudta és tudja ma is lehelni tanítványaiba. Az ő tanítványai valamennyien mint kis Király Pálok kerültek ki keze alól. Utánzásra méltó példája ő a nevelő tanítóknak. Megérdemelt kitüntetése alkalmából nem kívánhatunk mást, mint hogy Isten segédelmével még sokáig fejthesse ki áldásos működését a magyar közművelődés javára. Kisérje áldás és szerencse utain!

Ifjúsági egyesületek. Közlönyünk más helyén közöljük dr. *Wlassics* Gyula vallás- és közoktatási miniszternek az ifjúsági egyesületek alakítása tárgyában kiadott rendeletét, a melyből részletes tájékozást nyerhetnek a tanítóképző tanárok az ifjúsági egyesületek alakításának céljáról és módjáról. Tudósításunkat azzal egészítjük ki, hogy az egész magyar sajtó, napi és tanügyi lapok egyaránt, osztatlan örömmel és megalégedéssel fogadták a közoktatási miniszternek ezen rendelkezését s a népiskolai tanítók már sok helyen meg is alakították ez egyesületeket s még számosabb helyen megtették a lépéseket azok alakítására. Helyesen is, mert, ha a buzgalom nem leszen szalmaláng, az ifjúsági egyesületek helyes irányú működéséből mérhetetlen haszon fog háramolni a nemzeti és erkölcsi irányú nevelésre. Elvonják az ifjúságot a kocszmázástól, léhaságtól, dobzódástól s módot nyújtanak az önképzésre, a magyar nyelv gyakorlására, a mélyebb nemzeti műveltség elsajátítására. Különösen ki kell emelnünk azt a várható hasznot, *hogy az ifjúság az eddigénél tartalmasabb, komolyabb s józanebb társadalmi életre készítettik elő.*

Nem lévén most terünk az egyesületek teendőit részletesen fejtegetnünk, csak egy elvi szempontra kívánunk reámutatni. Nézetünk szerint az ifjúsági egyesületek csak az esetben fognak virágozni, ha azok az ifjúságnak *önképző körei* lesznek. Nagyon eltévesztettnek tartanók az egyesületeket, ha azokat a tanítók *továbbképző iskolákká* fejlesztenék s az önmunkásságot kizárván, az üléseket a tanító egészen oktató előadások tartásával töltené be. Ezzel a móddal nem biztosíthatnák ez egyesületek állandósága s nem éretnék el az a fontos cél, hogy az ifjúságban az önművelődésre való hajlam felébresztessék. Ha azonban az üléseken magok az ifjak is előadnak szavakat, felolvasásokat és kardalokat, úgy lesz az egyesületekben eleven élet s erő; s nem egyhamar fog bekövetkezni az az eset, a mit a renDELETEZ mellékelt alapszabálytervezet egyik pontja említ, hogy az egyesület tartós részvétlenség miatt felbomlik. Annyi erő leendő az ily irányú munkásságban, hogy maguk az ifjak fogják követelni azok fentartását, ha talán az elnöktanító buzgalma lazulna. Nem lehet ez egyesületeket egészen a francia mintára szabni, mert a mi ifjúságunk sokkal önállóbb,

mint a francia s velük az öntevékenység alapján többre lehet menni, mint az iskolaszerű tanítgatásokkal, s így érhetjük el azon célt is, hogy a felnőttek társadalmi, egyesületi élete komolyabbá, tartalmasabbá váljék, ne csupán politizálásból álljon.

Uj tanítónőképző-intézet. Az ungvári gör. kat. tanítóképző-intézet tanítótestülete 1901-ben emlékiratot intézett Firczák Gyula gör. kath. püspökhöz, a melyben kifejtette egy Ungvárt felállítandó gör. kath. tanítónőképzőről szóló javaslatát. Mint a gör. kath. szemlében olvassuk, az uj tanítónőképző a megvalósulás állapotába jutott. Firczák Gyula püspök Ungvárt április 3-án értekezletre hívta össze egyházmegyéje papjait, a kik kimondották egy ily tanítónőképző-intézet szükségét. *Ezután Firczák Gy. kijelentette, hogy a tanítónőképzőt az 1902/3-isk. évre meg fogja nyitni.* A szervezés alapjául a tanári testület tervét fogadták el, a mely szerint a képzőnek évenként két osztálya lesz, 1. és 3., 2. és 4. évfolyamokkal. Igazgatását a fıképző igazgatójára fogják bízni. Csak két rendes tanára lesz, a fenmaradó órákat a fıképző és a polg. iskola tanárai fogják betölteni. A fentartás költségeit részint a papárvák alapjából, részint a szervezendő népiskolai alapból fogják fedezni. A növendékek a gyakorlati kiképzést a polgári iskolával kapcsolatos el. iskolában, a kézimunka-oktatást szintén a polgárral kapcsolatos ipariskolában fogják nyerni. «E tanítónőképzőre szükség van, a gör. kath. szemle szerint azért, mert a tanítónők nincsenek a gör. kath. szertartás szellemében kiképezve» s mert «hazánkban nincs még tanítónőképző, a mely a rutén nyelven való tanításra is képesítene.»

Ez ügygyel kapcsolatosan fölemlítjük, hogy ugyancsak tavaly a máramaros-szigeti áll. tanítóképző tanártestülete szintén emlékirattal fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy engedélyezzen Máramarosszigeten tanítónőképzőt, a melyet az áll. képző és áll. felsőbb leányiskola tanárai tartanának fenn. E képzőnek a magyarság eme végvárában igen fontos nemzeti missziója lenne. A miniszter az emlékiratban foglalt kérelmet elutasította, *mert a fölöslegesen sok tanítónőképző létszámát nem akarta egygyel szaporítani.*

Felemlítjük továbbá, hogy a miniszter az állami kezelés alatt álló budapesti Fröbel-féle kisdedővőképzőt 1900-ban átalakította ugyan tanítónőképzővé, de hír szerint nem szándékozik azt teljes intézetté kifejleszteni, *mert már úgyis sok a tanítónő.*

Végül megemlíti, hogy a miniszter ezelőtt három hónappal adott ki egy rendeletet a *tanítónők számának korlátozásáról.*

Ezek után kíváncsian várjuk, mit fog tenni a közoktatási miniszter úr az uj tanítónőképzővel szemben.

Országos reform. tanáregyesület alakult meg április 2-án Debrecenben. A gyűlésen nagy számmal vettek részt a «tanárok». Az egyesület elnökétül *Dóczy Imrét* választották meg. Az egyesület közgyűlésének volt középiskolai, jogakadémiai, teológiai és tanítóképző-intézeti szakosztálya. Ez utóbbinak elnöke *Kovács Lajos*, a debreceni tanítóképző-intézet igazgatója lett. Az ülésen *Orosz István* az állami tanítóképző-intézetek számára kiadott rendtartásról és képesítő

vizsgálati szabályzatról értekezett s ezeket a reformatus tanítóképző-intézetek számára elfogadandóknak ajánlotta. Szóba kerültek továbbá a nagy-kőrösi tanárok indítványára a nőjelölteknek fitanítóképzőkben való magánvizsgázását tiltó miniszteri rendelet és a népoktatásügynek az egyetemes tanügyi bizottságban és az országos zsinaton megfelelő képviseltetése. Jövőre részletesebben visszatérünk a gyűlésre.

Tanítónövendékek gyakorlata a templomban. A pápai képezdészekről igen kedves dolgot írnak a napilapok. Az ottani állami tanítóképezde derék zene-tanárai ugyanis elrendelték, hogy a növendékek a templomban az istentiszteleteken közreműködjenek, hogy ez által könnyebben elsajátítsák azt a gyakorlatot, melyre szükségük van, ha künn az életben a kántori teendők végzéseért mellékjövedelemhez akarnak jutni. A katolikus egyház igen változatos és azért nehezen végezhető ünnepkörei okoznak sok gondot a fiatal tanítóknak, illetve kántoroknak. Ez idén a pápai katolikus nagytemplomban énekelték el, illetve végezték el az összes nagyheti szertartásokat a tanítójelöltek, mi nemcsak az ájtatos hívőkre igen kellemes benyomást gyakorolt, de igen előnyére vált a tanítóképezde jó hírének is, a mennyiben fényesen dokumentálja az intézet azt, hogy a vallási dolgokkal komolyan törődnek. (*Népevelő.*)

Kirándulások. A *dévai állami tanítóképző intézet* ifjúsága Kittenberger János dr. és Horváth János tanárok vezetése alatt a husvétii szünetben felrándult Budapestre a főváros nevezetességeit megtekinteni. Három napi itt tartózkodásuk alatt megnézték a főváros több középületét, közművelődési intézményét. A többi között meglátogatták a II. ker. tanítónőképző-intézetet is, a hol vendégszeretettel fogadta és vendégelte meg a kirándulókat az intézet igazgatója, Katonáné Thuránszky Irén és a tanítói testület. A kirándulók itt létök alatt az I. ker. képzőben voltak elhelyezve, a hol őket szintén vendégszeretettel látták el.

A *dévai állami tanítóképző* ifjúsága tanárainak vezetése alatt szintén nagyszabású kirándulást tett a husvétii szünetben Budapesten keresztül Boszniába. A kirándulásról jövőre részletesen számolunk be.

Kimutatás

az 1902. évi április hó 1-éig befizetett tagsági díjakról.

- 1901 re: Katonáné Thuránszky Irén (8. kor).
 1901. II. felévre: Dudinszky István (4 kor.).
 1902-re: Molnár Leontin, Radó Vilmos, Mátrav Gyula, Horváth Antal, Orbók Mór, Katonáné Thuránszky Irén (8—8 kor.).
 1902. I. felévre: Lépes Árpádné, Macskásy Zoltán (4—4 kor.).
 Budapest, 1902. április hó 1-jén.

Horvay Ede
 egyes. pénztáros.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BUDAPESTEN.

A legjobb, legelterjedtebb

képes gyermek heti lap

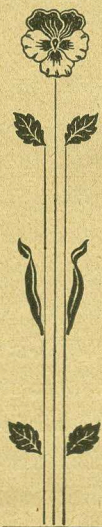

AZ ÉN UJSÁGOM

Megjelen minden szombaton.

* * *

Semmivel sem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 kor. negyedévre** s mindenkinek módjában van, hogy ezt az örömet megszerezze gyermekének. A legkíválóbb magyar írók írják ezt a magyar ujságot, januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizethetni AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában Budapesten, VI., Andrásy-ut 10. =====

Előfizetési árak: negyedévre 2 kor., félévre 4 kor.,
egész évre 8 kor. =====

o Mutatványszámot tessék kérni: o

AZ ÉN UJSÁGOM

o o o o kiadóhivatalától o o o o

Budapest, VI., Andrásy-út 10.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BUDAPESTEN.

MAGYAR LÁNYOK

KÉPES HETILAP FIATAL
LÁNYOK SZÁMÁRA • •

—SZERKESZTI—
TUTSEK ANNA

MUTATVÁNYSZÁM
KÉRÉSRE INGYEN.

Azoknak való ez a nagy gonddal s szeretettel szerkesztett lap, a kiknek a legnehezebb szép és jó olvasmányt adni, t. i. a fiatal magyar lánynak. A legjelesebb írók, festők, tanítók, tanítónők sorakoznak a szerkesztő segítségére s alig van magyar író, ki nem írna a MAGYAR LÁNYOK-ba. A szépirodalmi részen kívül ismeretterjesztő cikkeivel, továbbá a háztartás, kertészet, konyha, kézimunkák, női foglalkozások, divat stb. körébe vágó rovataival van megbecsülhetetlen szolgálatára lapunk a magyar lányoknak. // // // // // // // //

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Egész évre 12 kor. • Félévre . . . 6 kor.

Negyedévre 3 kor.

Kiadóhivatal: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 10. SZ.